

AXESS

Love
Revolution

1968 40-årskris

SAMHÄLLE

Excentrisk britt
livade upp döda 10

FRIZON

Med lögnen som
vapen 16

KULTUR

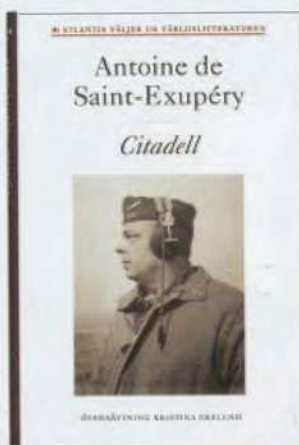
Terroristernas barn
gör föräldrauppror 57

KVALITET FRÅN ATLANTIS

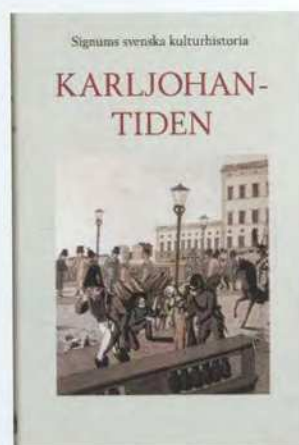
ALEXIS DE TOCQUEVILLE:
Den gamla regimen
och revolutionen

Klassisk studie över franska revolutionen. Från vecka 10 med på Dagens Nyheters topplista över de bästa nya böckerna.

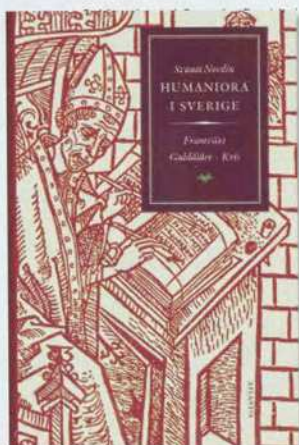
ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY:
Citadell

»en ensamhetens och utsatthetens höga visa«
Ingrid Elam i Dagens Nyheter
»en kompromisslös civilisationskritik«
Hanna Nordenhök i Sydsvenskan

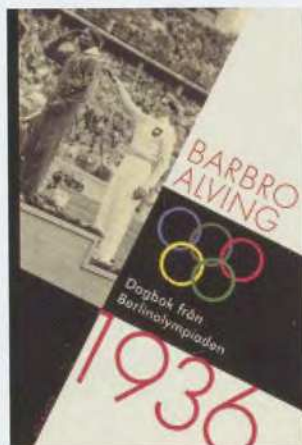
Signums svenska kulturhistoria
KARLJOHANTIDEN

Sjätte volymen i serien som komplett omfattar åtta delar. Här avhandlas Karl Johantiden, en brytningstid med omvälvande skeenden inom många områden.

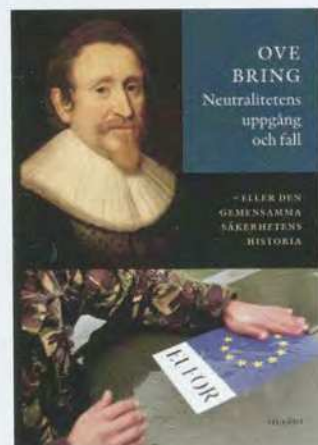
SVANTE NORDIN:
Humaniora i Sverige
Framväxt. Guldålder. Kris

Idag framstår humanvetenskaperna som mera ifrågasatta än någonsin. Svante Nordin berättar om hur de vuxit fram i Sverige och om deras förhållande till humanistiska ideal.

BARBRO ALVING:
Dagbok från Berlinolympiaden 1936

Reportagen från Hitlers propagandaolympiad som blev den unga journalistens genombrott och gjorde henne till »Bang« med hela svenska folket.

OVE BRING:
Neutralitetens uppgång
och fall

Den kände folkrättsjuristen Ove Bring tecknar den svenska neutralitetens historia och skildrar olika politiska bruk och missbruk av begreppet.

ATLANTIS

www.atlantisbok.se

AXESS TV

Sveriges kulturkanal

”Det är exklusivt bra!”

DN

Axess TV är en svensk kanal som visar program inom kultur, samhälle och vetenskap. Kanalen finns tillgänglig utan kostnad i det digitala marknätet (kanal 25) samt även via Boxer (kanal 25), Com Hems digitala utbud (kanal 42), Svensk Programagentur och TV Fyrstad.

www.axess.se

Dagens vänsterrörelse har övergett många av de värden den en gång värnade om för att istället till varje pris ta avstånd från USA.

Vänster på villovägar

På våren för tre år sedan samlades några engelska journalister, akademiker, bloggare och Labour-medarbetare på en pub i närheten av Euston Station i London. Merparten av dem kom från vänsterhåll men förenades av ett tilltalande missnöje med den alltmer grasserande anti-amerikanismen i media. Ett år efter det första mötet hade gruppen formulerat ett manifest i tidskriften *New Statesman*, "The Euston Manifesto", vars syfte var att till vänstern återerövra flera av de värden som vänstern på senare tid avlägsnat sig från, värden kopplade till en tradition av upplysning, demokrati, frigörelse från förtryckande strukturer och tanken om alla människors lika värden.

En grundidé i manifestet är att det är fullt möjligt att kritisera problem i västvärldens demokratier samtidigt som man med enfaset framhåller den demokratiska världens fördelar framför diverse diktaturstater. Manifestets undertecknare menar följaktligen att det är mer i enlighet med en produktiv vänsteragenda att skapa förutsättningar för demokrati i Irak efter störtandet av Saddam Husseins regim, än att oupphörligt dissekera argumenten kring interventionen. Man riktar likaledes kritik mot de dubbla måttstockar enligt vilka många vänstermänniskor ser det som allvarigare när mänskliga rättigheter utmanas av demokratier (till exempel i Abu Ghraib och på Guantánamo) än när demokratiska principer kränks i andra länder (som när Amnesty International drar paralleller mellan Guantánamo och Gulag).

Manifestet som sedermera undertecknades av en rad kända journalister och akademiker – som Paul Berman, Julie Burchill, John Lloyd och Ophelia Benson – fick ett stort genomslag i media. Det är naturligtvis glädjande att här i Axess kunna presentera en text av en av Euston-manifestets initiativtagare, Nick Cohen, när det drar ihop sig till 40-årsfirande av 68-rörelsen.

Vad har egentligen hänt med vänstern under de senaste 40 åren? På vilket sätt knyter dess utveckling under 2000-talet an till vänsterns tradition; och vad är det som gjort att så många inom kultur- och universitetsvänstern på senare tid kommit att liera sig med reaktionära, fascistoida och högerextrema regeringar och grupperingar runtom i världen? Det är den sorts frågor som ställs, när vi i detta nummers tema skärskådar vänsterns utveckling under de senaste fyra decennierna.

I Storbritannien har dessa frågor fått förnyad aktualitet på sistone genom Nick Cohens bok *What's Left* och Andrew Anthonys *The Fallout*, vilka bägge beskriver den känsla av desillusion som vänsterns anhängare känt inför de senaste årens utveckling. Utifrån en

svensk kontext anläggs ett likartat perspektiv av Lennart Berntson och Per Bauhn.

ILLUSTRATION: HELENA DAVIDSSON NEPPELBERG

Sven Öhmans artikel i Frizon, där kritik riktas mot grundvalarna i Noam Chomskys lingvistiska teorier, ligger förvisso utanför temat men kan ändå ses i relation till det med tanke på att Chomsky personifierat och föregripit vänsterns svajiga relation till olika sorters antidemokratiska och semi-fascistiska tendenser runtom i världen.

På Chomskys politiska meritlista finner vi således undertecknandet av ett upprop där Förintelseförnekaren Robert Faurisson utmålades som en sanningssökare som falskeligen anklagats för forskningsfusk (varpå Chomsky i den fortsatta debatten relativiserade Faurissons hållning). Vidare finner vi ifrågasättanden av sanningshalten i avslöjandena om Röda khmerernas terror i Kambodja, där Chomsky menade att artiklarna om massavrättningar var kapitalistisk propaganda, alltså att han hyllade de journalister som vidareförmedlade Pol Pot-regimens egen version. Med samma fingertoppskänsla förhöll sig Chomsky till konflikterna i det forna Jugoslavien, där han ifrågasatte rapporterna om serbiska nationalisternas massakrer på bosniska muslimer.

Själva konstanten i Chomskys navigering i det politiska landskapet är rätt enkel att urskilja. Redan vid tiden för atombombarna över Hiroshima och Nagasaki övertygades han om att USA var en världsmakt vars utrikespolitiska agerande helt och fullt styrdes av en strävan att få den ondskefulla kapitalistiska ekonomin att expandera och att denna strävan också delades av alla västvärldens propagandistiska medier. Detta får till följd att Chomskys politiska kompass är helt kopplad till USA:s agerande. När USA tar parti i endera riktningen, så väljer Chomsky med automatik den motsatta sidan – oberoende av vad den egentligen står för.

Att en lika negativistisk som instinktiv reaktion ersatt en positivt formulerad vision är förödande för en vänster med intellektuella anspråk. Detta nummer av Axess kan ses som ett försök att reflektera över vad som gick snett med en generation som föddes ur en på många sätt berättigad misstro mot kapitalismen, liberalismen och det borgerliga projektet. Vi hoppas på så vis kunna hjälpa till med den självreflektion och självkritik som alltid måste föregå en nystart.

Johan Lundberg
JOHAN LUNDBERG, CHEFREDAKTÖR

AXESS nr 3 april 2008

SAMHÄLLE 6-15

ÄN LEVER CASTRO

6 På Kuba har makten tagits över av Fidel Castros bror Raúl. Det innebär ingen skillnad i styrelse-skick, och Peter Landelius tvivlar på att det kommer att innebära någon förändring för folket.

BEGRAV NEKROLOGERNA

10 I England finns en tradition av att minnas de döda med humor. Mats Wiklund funderar över varför svenska nekrologer är så slätstruktura att de döda som skildras knappt verkar ha levat.

FRIZON 16-23

CHOMSKY – ÖVERSKATTAD ÄVEN SOM LINGVIST

16 Noam Chomsky vinner trovärdighet genom att beskrivas som världens mest citerade lingvist, trots att vad som citeras snarast är hans kontroversiella politiska åsikter.

MED LÖGNEN SOM VAPEN

20 I krig är vilseledning ofta ett viktigt inslag. Idag erbjuder informationssamhället nya möjligheter för den som vill leda fienden på fel spår.

OETISK FORSKNING BELÖNAS

19 Forskare som bryter mot alla forskningsetiska regler får miljoner i anslag av Vetenskapsrådet. Sveriges anseende som forskarnation sätts på spel, skriver barnläkaren Leif Elinder.

INTERVJU 40-43

»VÄNSTERN HAR GETT SIG SJÄLV AMNESTI«

40 På 1960-talet ingick Elizabeth Burgos i kretsarna kring Fidel Castro, Che Guevara och Salvador Allende. Numera ser hon med avsmak på vänsterns försvar av förtrycket på Kuba.

TRADITION 44-47

DEN VERKLIGE MAX WEBER

44 Sven Eliaeson kartlägger den undflyende Max Weber, en motsägelsefull sociolog som närmast kan beskrivas som anti-sociolog.

FOTO: RACHEL ROYSE/CORBIS/SCANPIX

TEMA 24-39

Vänstern vurmar fortfarande för repression och intolerans. Istället för att stå upp för upplysning och demokrati sympatiserar man med terrorister och förtryckarregimer. Nick Cohen, Lennart Bernström, Per Bauhn och Andrew Anthony reflekterar över utvecklingen sedan upprorsåret 1968.

KULTUR 48-57

SKRIET FRÅN VILDMARKEN

48 Sean Penns nya film är berättelsen om en ung man som lämnar vardagen för att leva i ödemarken. Johan Wennström imponeras av en ovanligt mogen och eftertänksam film.

FRÅN STORFINANS TILL SMÅBORGARE

53 Irène Némirovskys författarskap präglas – precis som hennes liv – av ständig förflyttning. Karin Stensdotter berättar om författaren som fick sitt andra genombrott långt efter sin död.

RECENSIONER 58-74

NU VAR DET 1968

58 Först nu kan vi se 1968 i ett historiskt sammanhang och besvara frågorna om vad det var som utlöste revolten, menar Lisbeth Lindeborg som har läst tre tyska böcker i ämnet.

IDÉERNA VANN ÖVER VAPNEN

70 Det var retoriken och idéernas seger över terrorbalansens rustning som till slut öppnade Östeuropa. Johan Jakobsson har läst två nya böcker om det kalla kriget.

KONTAKT Axess är en tidskrift inom området humaniora/samhällsvetenskap och utges av Axess Publishing AB.

Chefredaktör: Johan Lundberg
Redaktörer: David Andersson, Therese Bohman, Erik Wallrup, Mats Wiklund
Redaktionsråd: Niklas Ekdal, Thomas Gür, Peter Luthersson, Nathan Shachar, Isabella Thomas
Redaktionsassistent: Anna Ridderstad

Grafisk form: John Bark
Redigering: Fredrik Sandberg
Korrektur: Hans Strömberg
Omlagsbild: Scanpix, Ulrika Weinz
Nästa nummer: 13 maj 2008.
Annonser: Ardeo 040-16 54 80
Material: Redaktionen tar inte ansvar för insänt obeställt material. Den som skickar material till Axess anses medge

elektronisk lagring och publicering.
Prenumerationsärenden: Helår 9 nummer: 450 kr. Studerande 200 kr. Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31 E-post: axess@pressdata.se
Typsnitt: Freight (Display, Sans, Text & Micro).
ISSN: 1651-0941
Repro och tryck: Turbin/Color Print

VD: Kurt Almqvist
Ansvarig utgivare: Peter Elmlund
Ekonomiansvarig: Karin Alm
Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 6 tr. 111 44 Stockholm
E-post: redaktionen@axess.se
Telefon: 08-788 50 50
Internet: www.axess.se

Cuba libre får vänta

Att Fidel Castro inte längre är Kubas president lär knappast ändra politiken. Regimen består och med den statssocialism och ofrihet.

KUBA Jag tror att Fidel Castro lever, men alldeles säker är jag inte. Övergången har iscensatts så skickligt att ingen har kunnat sätta fingret på den tidpunkt då Raúl efterträdde sin bror (utom de nyhetsredaktörer som inte drar sig för att skriva att "det kubanska parlamentet valde Raúl Castro Ruz till president"). Alla har vi väntat länge: kubanerna på Kuba och i exilen, massmedia, omvärldens företag, regeringar och allmänhet. Det har gått månader sedan någon annan än särskilt betrodda utländska besökare har fått se Fidel Castro i livet. Återkommande tidningsartiklar har blivit hans tydligaste livstecken, men flera av dem är till form och innehåll så främmande för sin föregivna upphovsman att de måste ha skrivits av någon annan. Numera får tidningarna också redigera och sammanfatta dem, och så behöver ingen undra varför Fidel inte alltid låter som han brukar. Kanske har han också på hemmaplan reducerats till det som idag är Kubas återstående tillgång i världspolitiken: *nuisance value*.

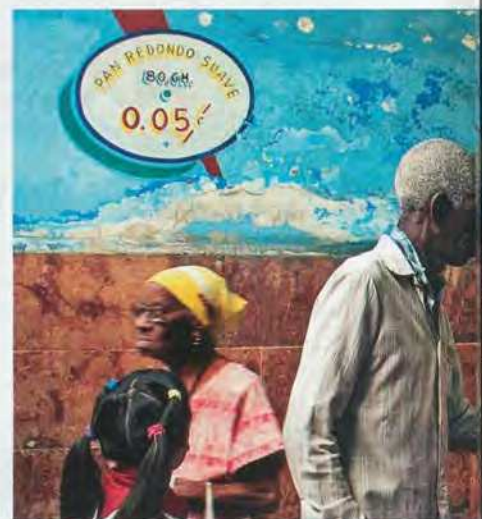
ÄNDÅ ÄR DET SÄKRAST ATT utgå från att han lever ett tag till. Säkrast inte minst för den kubanska allmänheten, som vet att repressionen är oförändrat effektiv. Av Fidel Castros fortsatta roll bakom kulisserna drar många bedömare slutsatsen att på kort sikt kommer ingenting av betydelse att förändras i Kuba. Det är säkert riktigt, och framför allt är bilden av Raúl Castro som reformist ett önsketänkande som mest bygger på att han spelade en viktig roll under den speciella perioden på 1990-talet, då regimen tillät utländska investeringar och ett visst inhemskt småföretagande. Men den påstådda reformisten hade redan före sitt trontillträde deltagit i Kubas styrelse i 49 år och 49 dagar! (Till hans egenheter hör däremot en förkärlek för kabbalistisk talmystik.) En blick på den nya regering som "valdes av parlamentet" visar inte heller några nya tendenser. Sex av de åtta vicepresidenterna är födda mellan 1927 och 1939, och fem

av dem deltog i upproret i Sierra Maestra på 1950-talet. Tre av dem (fyra om man räknar den historiske kommendanten Juan Almeida, 81) är generaler, och bara två partifunktionärer.

Ingen av dem har någon plattform från vilken han skulle kunna utmana Raúl. Flera hör tvärtom till hans förtrogna sedan många år. Ett undantag är "informationsministern" Ramiro Valdés, 76, tidigare försvarsminister, inrikesminister och grundare av den fruktade G-2 efter modell av östtyska Stasi. (Filmen om Stasis avlyssningar av östtyska medborgare *De andras liv* blev på spanska "La vida de los otros"; i kubansk folkmun blev det genast "La vida de nosotros", vårt liv.) Han har tidvis konkurrerat med Raúl om Fidels gunst och släpptes tillbaka in i den inre kretsen ungefär samtidigt som Raúl utsågs till ställföreträdare vid ledarens sjukdom. Vid det tillfället hyllade han Raúl som "revolutionens Cerberus" – en tvivelaktig komplimang till såväl personen som revolutionen, men även Valdés själv skulle med fog kunna göra anspråk på hederstiteln.

En person som brukar anses skilja sig från de andra är Carlos Lage, 57, den intelligenta läkaren som var ett slags regeringschef under 1990-talets desperata försök att överleva Sovjetunionens fall. Utländska besökare hänvisar gärna till doktor Lage. Men han fick jobbet av Fidel och Raúl. Ingenting tyder på att han skulle ha makt i den inre kretsen. Än mindre relevant är Ricardo Alarcón, den anpassliga diplomaten som blev talman i ett maktlöst parlament.

1990-TALET'S TILLFÄLLIGA reformer avbröts när Venezuela ersatte Sovjetunionen som finansör av den knackiga ekonomin. Raúl Castro har åter talat om behovet av reformer, det är sant. Efter ett par månader av samtal med det kubanska folket höll han ett linjetal inför parlamentet. Men där fanns inga konkreta reformer, bara löften om förbättringar av levnadsstandarden och

✶ Bröd och politiskt skådespel fortsätter att vara

krav på höjd produktivitet. Den enda strukturella reform som han tillkännagav var en decentralisering till lokala myndigheter av mjölkdistributionen. Dess omedelbara effekt uppges vara att mjölk nu inte längre går att köpa ens på svarta marknaden.

Det finns alltså inte mycket som pekar på förändring. Man kan undra varför internationella medier ägnar minsta nyhet från Kuba så stor uppmärksamhet. Ingenting är tydligen för smått: CNN firar tioårsjubileet av en årlig "cigarrfestival" i Havanna, och tidningar spekulerar i hur det ska gå med cigarmarknaden "när" den privatiseras i Kuba. Kandidaterna i det amerikanska presidentvalet utfrågas om sina avsikter gentemot regimen, och Barack Obama lovar redan att låtta på ett embargo som sedan länge har flera hål än ett fisknät.

USA SÄLJER MAT TILL Kuba för en halv miljard dollar om året. Restriktionerna för besök i Kuba kan enkelt kringgås via ett grannland. Detsamma gäller de för den kubanska ekonomin livsviktiga penningförsändelserna från släktingar utomlands. "Blockaden" har haft två viktiga effekter: den har hjälpt Fidel Castro att legitimera sitt förtryck, och den har hindrat amerikanskt kapital från att investera i Kuba. Den förstnämnda effekten försvagas med tiden, men den senares betydelse ser ut att växa. USA ser investerare från Spanien, Kanada och flera latinamerikanska länder ta vara på en hel del nya investeringstillfällen i samarbete med den militärledda statskapitalismen i Kuba. Det minskar deras regeringars iver att kritisera regimen bristande respekt för mänskliga rättigheter.

Sorgligt nog har USA:s nuvarande ledning dåligt på fötterna för moralpredikningar. Också EU borde vara mer konsekvent för att vara trovärdig. För att vara effektiv kräver sådan kritik att två förutsättningar uppfylls: den ska ha brett stöd av respektive lands folkopinion, och den ska träffa någon öm punkt i den kritiserade regimen. Ingen-

del av vardagen i Havanna.

FOTO: SCANPIX

Islams värstingar blir gudfruktiga

Flera unga brittiska muslimer har lämnat islamismen och visionerna om världsrevolution. Istället söker de sig till en inhemsk form av islam.

dera är idag uppfylld. När den allamerikanska samarbetsorganisationen OAS' chilenske generalsekreterare José Miguel Insulza uttryckte förhoppningen att Kuba snart skulle återvända till OAS (där medlemskap förutsätter demokrati) men hovsamt tillade att det var landets egen sak att bestämma takten och sättet för sin reformering, blev han avsnävt av Fidel Castro: "Vem bryr sig om OAS nuförtiden?" I Spanien, Latinamerika, Västeuropa och USA har den kubanska regimens ihärdiga propaganda fortsatt framgångar hos en opinion som gärna unnar kubanerna ett samhällssystem den inte vill ha för egen del.

Det mesta talar för en fortsättning av rådande regim. För att den ska förändras måste antingen ekonomin kollapsa, vilket ter sig osannolikt, eller missnöjet kristalliseras i politisk opposition. Idag finns modiga dissidenter men ingen egentlig opposition. De flesta hukar sig och hoppas på bättre tider. När Ricardo Alarcón mötte studenter från universitetet i Havanna ställdes han dock för första gången inför frågor som ingen vågat framföra högt: "Varför finns det bara en kandidat till varje mandat i parlamentet? Varför får vi inte resa utomlands? Varför får vi inte tillgång till internet? Varför får kubaner inte ta in på de många hotell som har byggts för utländska turister?" Jag vet inte om de vågade ställa den vanligaste frågan: "Varför får man lön i kubanska pesos och erbjuds köpa allt utom det nödvändigaste i konvertibel valuta?" Alarcón svarade i den här stilen: "Om alla finge resa skulle luften vara full av miljöfarliga flygplan." En av studenterna lär redan ha gripits.

Kubanerna är rädda: för överheten, för Miami, för USA, för framtiden. Om och när regimen följer kinesiska och vietnamesiska förebilder kan det förstås skapa så stora förändringar att sitsen blir en annan. Mer än fattigdom och förtryck är det nya förväntningar som får människor att ställa krav: insikten om att en förändring är möjlig.

✶ PETER LANDELIUS

STORBRITANNIEN I Storbritannien händer något intressant på den muslimska scenen: allt fler islamistiska aktivister tycks ha växt upp och mognat. Unga revolutionärer med deliriska visioner om en ny världsordning har nykrat till och är på bättringsvägen. Åtminstone några stycken, men kvaliteten är hög, och det är den som räknas. Låt oss kalla dem ex-islamister.

Dessa ex-islamister består av avhoppare från den islamistiska rörelsen, framför allt "Befrielsepartiet" Hizb ut-Tahrir. Den som kanske mer än andra bidrog till att ge trenden ett ansikte var Ed Hussain med sin självbiografi *The Islamist* (Penguin 2007).

Hussain hade varit på insidan av islamismen under 1990-talet. Han tillhörde de mest hängivna: avantgardet som byggde upp rörelsen och för första gången planterade de numera så välbekanta idéerna om självmordsbombningar, islamisk stat och världsrevolution bland ungdomar på brittiska universitet, föreningar och moskéer.

Ed Hussains offentliga bekännelse har haft positiv effekt. Allt fler träder nu fram och tar öppet avstånd från islamismen. Nyligen fick Ed sällskap av Maajid Nawaz som tillhörde partiets toppskikt, ett avhopp som verkligen kan leda till förändringar.

BÅDE HUSSAINS OCH Nawaz är 70-talister, födda och uppvuxna i Storbritannien, från välordnade medelklasshem med rötter i Indien. Men i tonåren gick något snett. Ed Hussain var en nörd och bokmal som fann en roll i islamiströrelsen, Maajid Nawaz var en kaxig värsting som någon gång bytte identitet: från lokal "paki" till global muslim. Alla världens muslimer blev hans "gäng". Det var vi mot dom.

Islamismen var också ett uppror mot föräldragenerationens pietistiska och apolitiska islam, fylld av "vidskepligheter" och indiskt färgade seder. Hussain och Nawaz uppfattade sig inte som "pakis" men inte heller som engelsmän, de var "muslimer". Och inte vilka muslimer som helst. De var

den intellektuella eliten som på leninistiskt vis skulle medvetandegöra de muslimska massorna och leda dem till världsrevolution. Alla regimer i den muslimska världen skulle störtas med våld. Ur ruinerna skulle superstaten "kalifatet" resa sig.

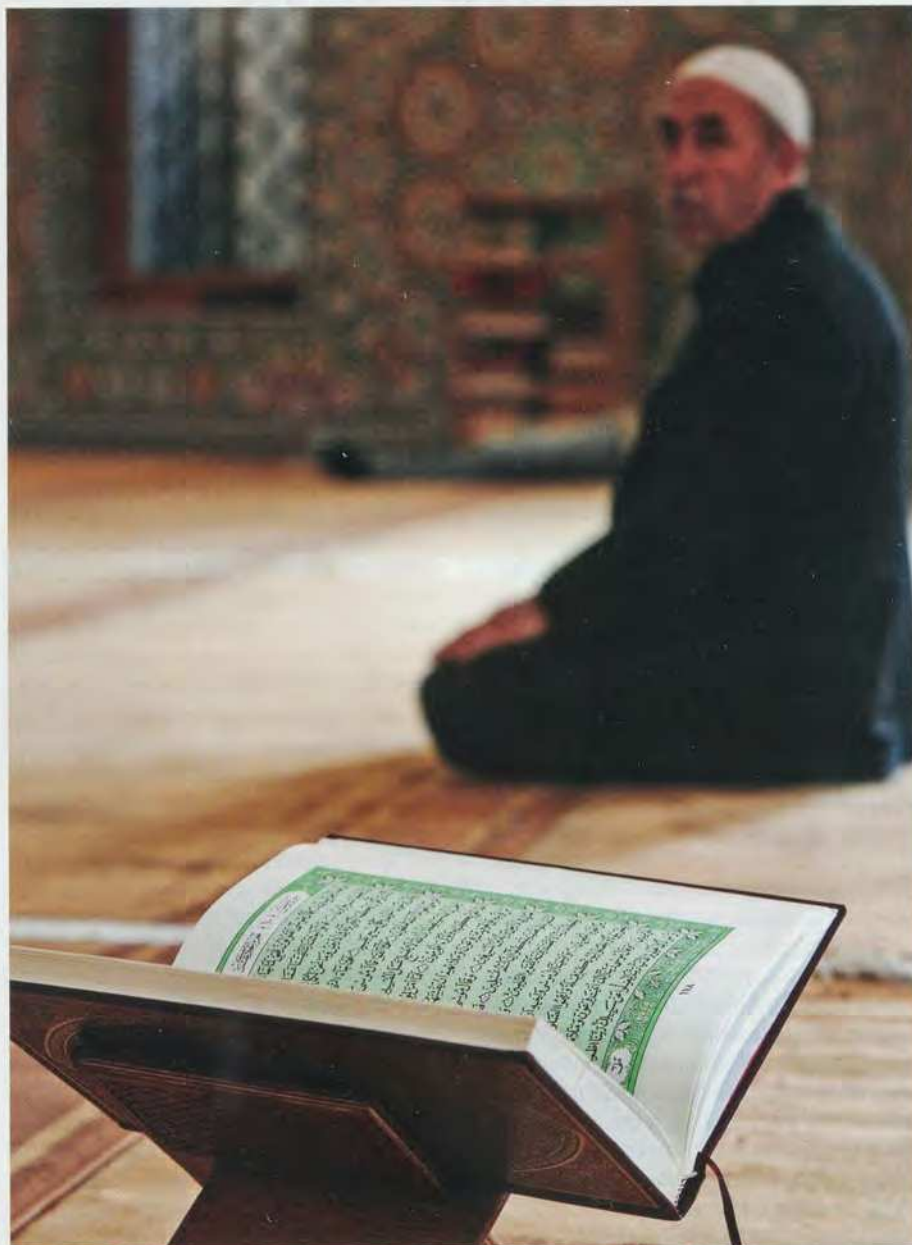
HIZB UT-TAHRIR ÄR förbjudet i de flesta länder i den muslimska världen men i Storbritannien verkar det helt öppet. Från högkvarteret i London ska revolutionen spridas över världen. Maajid Nawaz deltog aktivt i rekryteringen. 1999 sändes han till Pakistan för att bilda en cell. Landet hade just skaffat kärnvapen och partiet hoppades kunna infiltrera militären för att så småningom ta över makten genom en kupp och lägga beslag på massförstörelsevapnen.

Mitt i denna thriller befinner sig således Maajid Nawaz, en före detta förvirrad hip hop-kille från London. Men det slutar inte där. 2001 reser han till Egypten för att studera arabiska vid ett universitet. Studier kombineras med värvningsförsök bland studenterna. Säkerhetstjänsten kommer på honom och han grips för omstörtande verksamhet. Väl i fängelset Maza Tora i Kairo börjar han djupstudera islamisk historia.

Isolerad från partikamraterna får han den ro han behöver för att första gången på flera år tänka klart, kritiskt och självständigt. I Storbritannien omgavs han av partimedlemmar. När han inte indoktrinerade andra blev han själv indoktrinerad.

Fängelsevistelsen blev med andra ord en välsignelse. Han insåg nu det självklara: den "islamiska staten" som de islamistiska chefsideologerna Seyyed Qutb, Mawdudi och partiets grundare Taqiuddin Nabhani talade om hade aldrig existerat i sinnevärlden. Det var en modern ideologi, influerad av Lenin och Gramsci, ett "proletariatets diktatur" i religiös förklädnad, en totalitär stat. Nawaz insåg att det historiska islam, en 1400-årig tro, och islamismen, en modern politisk ideologi, var olika saker. Han hade blivit bedragen.

>>

✧ Koranen öppnar upp för en ny typ av läsning hos unga brittiska muslimer.

FOTO: FRED DE NOYELLE/GODONG/CORBIS/SCANPIX

Han hade dömts till fem års fängelse men kom ut efter fyra på grund av Amnestys oförtröttliga kampanjande. Väl ute hyllades han av partiet som hjälte, en av alla islamister som lidit för "saken". Han spelade med ett tag. Men kort därefter, och efter att den forne partikamraten och vännen Ed Hussain publicerat *The Islamist*, valde Maajid Nawaz att "komma ut". I maj 2007 lämnade han Hizb ut-Tahrir och i september samma år offentliggjorde han sitt avhopp på BBC:s tv-program *Newsnight*.

Ed Hussains och Maajids Nawaz berättelser har stora likheter. De har gjort samma resa, från islamism till traditionell islam,

entro bland andra i ett pluralistiskt samhälle. Hussain vill se ett förbud mot Hizb ut-Tahrir-partiet är farligt och måste stoppas omedelbart. Nawaz, däremot, anser att det bör övervinnas genom öppen debatt. Hitills har den linjen burit frukt; på mycket kort tid har flera viktiga personer hoppat av partiet.

NYLIGEN HAR ex-islamisterna gått samman och startat en tankesmedja de kallar The Quilliam Foundation (www.quilliamfoundation.org). Syftet är att genom debatter, föredrag och skrivelser slå hål på islamisternas revisionistiska myt om en "islamisk

stat" och deras leninistiska, revolutionära version av islam. De turnerar runt i Storbritannien för att hjälpa andra att lämna islamismen och återansluta sig till samhället.

Vem var då Quilliam? Abdullah Quilliam (1856–1932) kom från en välbärgad köpmannafamilj i Liverpool. 1887, under en vistelse i Marocko, konverterade han till islam. Vid återkomsten till England öppnade han en moské i sin hemstad. I anslutning till gudstjänsterna anordnade han en litterär salong och började ge ut en veckotidning med islamisk profil, *The Crescent*.

De unga, hetlevrade islamisterna har alltså mognat. Från att ha förespråkats världsrevolution och total upplösning av kulturella och nationella identiteter i en totalitär superstat eller ett "islamistiskt Sovjet", vill de nu i stället rota sig i den brittiska myllan och anknyta till den inhemska, islamiska traditionen från 1800-talet.

ED HUSSAIN SKRIVER i *The Islamist* om hur han slutligen kommit att acceptera sin brittiskhet. Någon global muslimsk supraidentitet, höjd ovan kultur, språk och hembygd, har aldrig existerat. Lika lite som den "islamiska staten" får man väl tillägga. Inte någon gång under historiens lopp har världens muslimer enats i en nation i egenskap av muslimer. Den muslimska världen har bestått av olika riken såsom ottomanerna, safaviderna och mogulerna. De var ofta ärftliga furstendömen eller kungariket, styggelser för det bolsjevikiska Hizb ut-Tahrir.

Det är viktigt att framhålla distinktionen mellan fromhet och islamism. De behöver inte ens ha något med varandra att göra. Mindre initierade betraktare kan lätt få för sig att ju mer gudfruktig en muslim är, desto mer islamistisk. För Ed Hussain, Maajid Nawaz och de andra ex-islamisterna i The Quilliam Foundation råkar det vara precis tvärtom. Det var deras upptäckt av traditionell islam som ledde till deras avhopp. De anser sig faktiskt vara mer gudfruktiga nu än de var som islamister.

Ex-islamisterna har inte lämnat islam, dess etik och andlighet, de har lämnat islamismen, en revolutionär ideologi. Ju mer islamisk, desto mer islamistisk är helt enkelt en fel analys. Vad ex-islamisterna vill säga, är att islamismen inte ens är islamisk, det vill säga, ju mer islamisk desto mindre islamistisk. Och det är ett budskap som verkligen har chans att gå hem hos den breda majoriteten av muslimerna i Europa och bidra till att minska attraktionskraften hos islamismen.

✧ MOHAMED OMAR

Integriteten väger lätt i Sverige

Personlig integritet måste bli lika viktig att skydda som tryckfrihet och offentlighet. Säkerhetstänkandet får inte underminera varje människas rätt till en privat zon.

ÖVERVAKNING Alla är de ense. Alla sju partier. Om att svenska medborgares integritetsskydd måste förstärkas. Det har hittills haft en alltför svag ställning i svensk lagstiftning, menar de.

Integritetsskyddskommittén, en av de numera tyvärr sällsynta parlamentariska utredningarna, har kommit med två betänkanden som väger tungt. Slutbetänkandet, *Skyddet för den personliga integriteten* (SOU 2008:3) levererades i början av året.

Utredningen vill ha en ändring av grundlagen (RF 2 kap 6 §). Medborgarna ska skyddas mot all övervakning i hemlighet eller utan samtycke (detta gäller idag bara i fråga om tvångsmedel). Den regeln ska gälla till exempel alla register i det allmänna, hälsovårdens och forskningens tjänst. Dessutom ska inskränkningar ske genom lag, inte genom förordningar från regeringen som nu kan ske.

Utmärkt skärpning – och på tiden! En grundlagsändring kan dock träda i kraft först efter 2010 års val.

Men en så ovanlig enighet borde förstås leda till konkreta konsekvenser redan dess förinnan.

Testet kan komma redan i vår. Då är det tänkt att riksdagen på nytt behandlar lagförslaget om att FRA, Försvarets radioanstalt, ska få sila alla svenskers elektroniska trafik som går utomlands per kabel (och det mesta av vår e-post och internet går via utländska servrar).

FÖRRA ÅRET FRAMTVINGADE socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet ett års uppskov. Precis som en minoritet 2006 (centern, kristdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet) kunde fördröja lagförslaget om buggning och preventiv avlyssning.

Men det förslaget gick galant igenom 2007 – centern och kristdemokraterna ha-

de ju hamnat i regering och vek sig för moderater och folkpartister.

Alla fyra regeringspartier vill driva igenom det betydligt farligare FRA-förslaget, som tillåter att alla medborgare avlyssnas utan inblandning av domstol. Buggning och preventiv avlyssning ska trots allt passera en domstolsprövning (dock oftast ett rundningsmärke).

Nu hänger det på socialdemokraterna. Sannolikt viker de sig efter några småjusteringar. De var ju ganska internt splittrade för ett år sedan.

Principerna får då vika för de praktiska påtryckarnas makt. Och den är stor nu när terroristjakten efter 11 september är på väg att rubba alla demokratiers traditionella rättssäkerhet för individen.

Varför då alls bry sig om Integritetsskyddskommitténs argument? Kanske ändå.

Det borde betyda något när en parlamentarisk kommitté visar hur det senaste årtiondets lagstiftning (särskilt under Thomas Bodström-åren) har lidit av en konsekvent snedbalans. Fördelarna med ökad kontroll har framhävts – ökad trygghet för medborgarna, minskat fusk och så vidare – men nackdelarna i form av statens ökade intrång i den enskilda människans privatliv har aldrig analyserats ordentligt.

VAR OCH EN KAN INSE att staten måste få en viss ökad insyn. Världen i dag är mindre god

än förr. Men säkerhetstänkandet får inte underminera en av demokratins grundvalar: varje människas rätt till en skyddad, privat zon.

Om integriteten ska bli ett värde i nivå med andra fri- och rättigheter, som den är i många EU-länder och faktiskt också i Europakonventionen om mänskliga rättigheter (som nu ingår i svensk lagstiftning), då måste den vara förankrad i det allmänna medvetandet. Så är det inte i Sverige idag.

Man kan jämföra med principerna om tryckfrihet och offentlighet. De garanteras inte bara i grundlagen utan också av ett folkligt stöd. Det skydd för integriteten som ändå finns i dagens grundlag motiveras följderiktigt med hänsynen till den fria åsiktsbildningen. Det gäller till exempel kraven på domstolsbeslut för husrannsakan eller hemlig avlyssning.

Kommittén är själv tryckfrihetsvänlig. Den avvisar kraven på att Europadomstolens Caroline-dom ska få påverka svensk lag. (Domen gav prinsessan Caroline av Monaco rätt, när hon hävdade att medier kränkt hennes privatliv då hon fotograferats utan tillstånd på allmän plats.) Den försvarar mediernas rätt att publicera under ansvar. Och den väjer för att förbjuda spridningen av kränkande privatfoton (men vill, med en luddig paragraf, förbjuda själva fotograferingen).

Detta skulle knappast ha skett om inte tryckfriheten hade varit så befäst i Sverige. Och det skulle inte ske om tryckfriheten i en framtid bara skulle garanteras i en enda paragraf i en enhetlig grundlag, som SNS demokratiråd argumenterar för.

SKA INTEGRITETEN SOM ett starkt värde upprätthållas räcker det inte med ett politiskt uppvaknande. Det behövs sannolikt en politisk korsett.

Jag menar någon form av författningsdomstol. När man ser hur tillfälliga opinioner och dålig kontinuitet i lagrådet (som var starkt emot buggning men nickade bifall till det mycket värre FRA-förslaget) driver fram hotfulla övervakningsförslag, verkar behovet av ett organ som ser till grundläggande fri- och rättigheter vara stort.

Inte en stark författningsdomstol med politiska inslag som i USA, mer en professionell instans som i Tyskland.

Men det är väl folkets valda politiker, inte jurister, som ska bestämma! Ja, så har jag tyckt länge. Men nu när de politiska partierna fått en så mycket svagare folklig förankring än tidigare – samtidigt som trycket utifrån växer – då är det dags att tänka om.

✶ OLOF KLEBERG

Svenska nekrologer borde begravas

Minnesorden på svenska familjesidor är en uppvisning i plattityder och livlöst språk. I Storbritannien har det utvecklats en annan tradition, inte minst tack vare den excentriske Hugh Massingberd.

MEDIA Hur sammanfattas ett liv?

På *Dagens Nyheter* får det inte vara längre än 2 000 tecken, inklusive mellanslag.

Vad som ryms på det utrymmet blir under alla omständigheter ett koncentrat. Men måste det till råga på köpet vara så otillständigt tråkigt? Nekrologen är svenska dagstidningars, om man säger så, begravningsplats för journalistiska principer om stilistisk, engagemang och personligt tilltal. Plattityder, träaktighet och grundmurad falskhet sätts i system.

Istället för människor stiftar läsarna bekantskap med något helt annat: en tillrättalagd version där absolut inget som kan uppfattas som kontroversiellt, negativt eller upprörande tas med. I stort sett allt som gör en människa till människa göms undan.

Vi tar ett exempel ur högen.

16 februari under den upplysande men föga upphetsande rubriken "Lennart Johansson" meddelas i *DN* att den förre SKF-chefen Lennart Johansson från Göteborg har avlidit i en ålder av 86 år.

Vem som helst förstår att detta är en man som omöjligt kan ha vandrat genom livet utan att ha dragit till sig starka antipatier och sympatier. Det vore ytterst egendomligt om den som leder ett multinationellt företag inte skulle vara utrustad med stark vilja, uppslagsrikedom och en mängd olika uppfattningar.

Men inte ett, säger ett, ord om vad Lennart Johansson ville och sade. Ingenting om hans personlighet, ingenting om hans vänner och fiender, om idiosynkrasier, fördomar, käpphästar, samhällssyn, klädsnak eller matvanor.

Vi får däremot veta att: "Många drog nytta av hans kapacitet och erfarenhet som industrialist och företagare." Att han var 50 år på SKF, belönades med Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademiens stora guldmedalj och utsågs till hedersdoktor vid Chalmers. Han hade "en utomordentlig förmåga" till samarbete med styrelse och ledning men också goda kontakter med facket. Detta var ett ledarskap präglad av "enkelhet, generositet, humor och närhet till människan." Avslutningsvis konstateras att Lennart

Johansson kommer att minnas som den "store ledaren som också hade förmågan att vara en god vän".

Men i all denna välmenande slätstrukenhet ryms en intressant upplysning. Johansson genomförde omstruktureringar i SKF som "saknade motstycke". Han upplevde en stark, intern "motvind".

Här undrar man förstas hur det egentligen förhöll sig med det goda samarbetet med fack och styrelse och om den store ledarens "närhet till människan".

Vi anar dramatik, maktspel och motsättningar. Men Mauritz Sahlin låter oss inte veta, fastän han bättre än nästan någon lär ha goda kunskaper om hur det förhöll sig med den saken och mycket annat om Leif Johansson som också förtogs. Detta av den enkla anledningen att han själv är part i målet, som koncernchef i SKF 1985–1995.

Ingen tidning med ett uns av anspråk på självaktning skulle trycka en text av det slag som Mauritz Sahlin presterade, om den varit avsedd för någon annan plats än familjesidan och skriven av en journalist. Nekrologen lyder under andra regler som innebär att de mest grundläggande kvalitetskrav måste åsidosättas.

Bara för att ingen ska få för sig att jag av någon anledning drivs av ovilja mot Mauritz Sahlin vill jag meddela att hans bidrag citeras därför att det så utomordentligt väl ansluter sig till den svenska nekrologtraditionen: i stil, upplägg och innehåll. Det är avvikelserna som man hajar till inför – men de är så få att de måste uppfattas som olycksfall i arbetet. De döda ska skildras som om de egentligen inte har levt alls.

En som i allra högsta grad levde och fick en rad intressanta eftermälen var engelsmannen Hugh Massingberd. Ingen som visste vem han var kunde heller inte föreställa sig något annat.

Massingberd var en excentriker som stigen ur en roman av P G Woodhouse, sinnebild av den världsfrånvände kufen som bara kan höra hemma i herrklubbar, slottsmiljöer och runt

FOTO: PÅRELIASSON/SCANPIX

cricketplaner. Satirtidningen *Private Eye* kallade honom "Hugh Massivesnob", vilket var elakt och roligt men inte sant. Han hade visserligen encyklopediska kunskaper om den brittiska aristokratin men någon snobb var han enligt samstämmiga uppgifter knappast. Däremot närmast besatt av engelsk historia, litteratur, nöjesliv och kultur. Han älskade skvaller och journalistik. Läggnings och intressen sammanföll på ett för *Daily Telegraph* ovanligt lyckligt sätt när Massingberd 1986 tog över tidningens nekrologer och förnyade genren fundamentalt.

TEXTER OM LORDER, företagsledare, politiker, professorer och andra samhällets stöttepelare livades upp av anekdoter och indiscretioner som inte sällan framställde dem i ofördelaktig dager men som också underminerade den officiösa vördnadsfullhet som ansågs höra till god ton i minnesorden över de döda. Massingberd drog sig inte heller för att ge utrymme åt bohemer och personer med mer tvivelaktig social bakgrund, till exempel en självavårdare vid en stripteaseklubb.

Ett ledmotiv i nekrologerna under Massingberd-epoken utgjordes av retoriska turneringar och understatements som får det att vattnas i munnen av förväntan.

Om kommandörkapten David Wemyss berättas att han "1924 gifte sig med Edith La Touche, näst äldst av tre systrar. När hon dog, 1930, gifte han sig med hennes äldsta syster, Avicé. Och när hon dog 1961 gifte han sig med den yngsta systern Lynette, som tidigare var brudnåbb åt sina systrar."

Eller ta filologen John Allegro: "I en serie allt egendomligare

böcker hävdade han att kristendomen var en svårtolkad version av uråldriga sexkulter påverkade av den hallucinogena svampen *Amunita muscaria* [...] och att de flesta av Bibelns viktigaste gestalter, inklusive Moses, David och Jesus, i själva verket är vandrande svampar."

Varpå nekrologen fortsätter:

"Sådana teorier togs inte väl villigt emot av den akademiska världen."

Massingberd excellerade i omskrivningar, och särskilt uppskattade var eufemismer som i sin skenbara oförarglighet gav fullständigt förintande beskrivningar av vissa personlighetsdrag.

"Sällskaplig" betydde svårt alkoholiserad. "Hade svårt för dumskallar" lika med ett omöjligt humör. Den som gav "färgstarka beskrivningar av sina bedrifter" var en lögnare, en "man med enkel smak" hoppöst vulgär och en "kraftfull förhandlare" en översittare. En "kompromisslös och oförställd kvinnokarl" blev ihågkommen för att ha varit blottare.

I svenska nekrologer kan man om man anstränger sig riktigt ordentligt spåra eufemismer och dold kritik som jag utgår från är fullständigt omedvetna: översten som kallas "stram": en första klassens pennalist, den "utomordentligt noggranne" byrådirektören: en outhärdlig petimäster, den emellanåt "respektlöse" diplomaten: en självupptagen pladdrare, och alla de som "kom till sin rätt i en mindre krets": inbundna och asociala.

Nu kan jag ta gift på att flera av Axess läsare invänder: Storbritannien har 60 miljoner invånare och en mycket rikare historia och kultur än vår. Det kan inte vara svårt att hitta intressanta människor att skriva om.

Naturligtvis. Även de mest styltiga texter blir ofta läsvärda när de behandlar fascinerande människoöden. Men desto större skäl att därför kritisera vad som släpps in på svenska familjesidor. För även om brittiska, och för den delen amerikanska, nekrologer långt ifrån alltid är små stilistiska mästerverk är de väl skrivna och genomarbetade, av journalister eller personer med ett visst mått av språkbegåvning.

– Det ingår inte i den svenska traditionen att skriva kritiskt om avlidna, konstaterar Kerstin Vinterhed som nyss pensionerats som *Dagens Nyheters* familjere-

daktör. Vi har dessutom en lagstiftning som förbjuder "förtal av avliden". I vår tradition ligger att man talar varsamt om den som inte längre själv kan försvara sig – där ligger kanske förklaringen till att en del nekrologer verkar lite slätstruktura.

Men är inte just det problemet? När läsarna skriver om vänner och anförvanter blir resultatet oftast texter om vilka det snällaste man kan säga är att de håller en godtagbar grammatisk standard.

KERSTIN VINTERHED tycker att jag överdriver. *Dagens Nyheters* familjesida har bredats journalistiskt och ger utrymme för olika perspektiv på dödsproblematik, sorg och förgänglighet. Vinterheds inställning är att alla människor är värda en nekrolog. Om de levit intressanta liv eller ej hör inte till saken.

Men blir det inte fråga om ren returinformation? Något som angår en mycket begränsad krets?

Nekrologerna är till för både DN:s läsare och de anhöriga, svarar Vinterhed som är i färd med att sammanställa boken *Levande och döda i DN på tjugohundratalet*.

– Det är alldeles tydligt hur nekrologerna avspeglar svensk historia. I de döda ser man utvecklingen: fattiglandet, ingenjörslandet, idrotten, kulturen och inte minst kvinnorna.

Ett sådant perspektiv kan naturligtvis anläggas: tidningen som källhistoria. Men jag släpper inte tanken på de stackars läsarna som lever här och nu. Även om de skulle ha svårt att acceptera – eller förstå – formuleringar à la Massingberd borde väl ändå svenska tidningar kunna lära sig något av de brittiska?

Kerstin Vinterhed tillstår att hon med förtjusning läser nekrologerna i *Times*, *Guardian* och *Independent*, för stilen, frispråkigheten och bredden. Men den modellen kan inte överföras hit.

– Det beror inte på att det skulle vara omöjligt. Men då måste man ändra på formen och låta journalister skriva nekrologerna.

Men varför inte? En rad erfarna och väl skrivande DN-medarbetare, Ove Säverman, Mats Holmberg, Cecilia Jakobsson, Mats Carlbom, Carin Ståhlberg, skulle kunna förvandla familjesidan till något som inte bara är omistligt utan också läsvärt.

Kerstin Vinterhed ler överseende.

– Därför att det inte finns något intresse i tidningsledningen.

Chefredaktör Thorbjörn Larsson får gärna anmäla avvikande uppfattning.

✪ MATS WIKLUND

På spaning efter det flyt som flytt

Den som i trädgården använder en trimmer känner sig effektiv. Men frågan är vad vi egentligen sparar in på när vi avstår från den tystare häcksaxen.

EFFEKTIVITET Många av oss som bor i villa eller har sommarställe har för ett par hundralappar inköpt en trimmer – ett redskap för att ta bort oönskad grönska. När jag använder vår trimmer hemma, går jag omkring i ett förfärligt oväsen och till på köpet blir händerna alldeles darriga av vibrationerna. Det finns också professionella varianter, bensindrivna och kraftigare. Det är en cirka två meter lång metallstång med en drivande motor i ena änden och en roterande trissa som slungar runt en grov plasticsnodd eller en kedja i den andra. Maskinen är rasan-de effektiv och åtkomligheten är stor. Men effektiviteten har sitt pris. Motorbullret är så högt att det behövs hörselskydd. Och eftersom föremål kan flyga in i ögonen är dessutom skyddsglasögon nödvändiga. Om någon annan människa kommer för nära måste parkarbetaren ropa ut sin varning eller stänga av motorn.

GÖR TANKEEXPERIMENTET att man tar ifrån mannen hans trimmer och skyddsattiraljer och förser honom med några trädgårdssaxar och andra passande handverktyg. Samtidigt påpekar man för honom att det väl måste vara mycket behagligare att slippa allt oväsen, att kunna prata med folk istället för att ropa ut varningar etcetera. Och det viktigaste: visserligen får han inte lika mycket gjort men han arbetar i allmänhet inte på beting. Lönen är ju nästan alltid bestämd efter tidsåtgången och inte efter effektiviteten.

Vilken blir parkarbetarens troliga reaktion? Glädje över höjd arbets kvalitet och över att få slippa den bullriga och farliga maskinen? Möjligheten finns naturligtvis, men troligare är att han uppfattar förlusten av trimmern som en tillbakagång, en försämring. Vem arbetar frivilligt med ineffektiva redskap?

Ineffektiv är ett drabbande omdöme. De flesta av oss strävar efter att vara effektiva och älskar att få denna kvalitet bekräftad. Effektiv är ett till 99 procent positivt begrepp, av samma slag som begreppet nyttig.

✪ Den svenske mannen söker allt starkare effekter i vardagen. FOTO: NORDICPHOTOS

Om sedan redskapen verkligen är effektiva är en annan fråga. Det viktiga är att vi känner oss effektiva. Effektivitet är med andra ord ett begrepp som refererar till psyket mer än till egenskaperna hos de föremål vi tar i bruk. Jag kan till exempel känna mig effektiv när jag tar bilen istället för cykeln till speceriaffären. Tidsmässigt är jag nog det, jag tjänar väl tio minuter. Men jag är knappast kostnadseffektiv. Jag måste ju arbeta för att dra in pengar så att det räcker till såväl bil som bensin.

Enkelt uttryckt, när jag använder en trimmer känner jag mig effektiv och det är tillräckligt för att jag inte ska vilja ta reda på om jag verkligen är det. Dessutom: när jag använder trimmern istället för enkla handverktyg gör jag det inte bara för att vara effektiv, utan därför att jag är bekväm. Jag kan göra jobbet upprätt och behöver inte anstränga mina muskler över hövan. Jag prioriterar helt enkelt komforten. Således, det som jag vid ett hastigt påseende är benägen att rubricera som effektivitet kan vid en närmare granskning visa sig vara mer komplicerat.

Det handlar till exempel också om harmoni. Ligger jag på knä och rycker ogräs blir jag kanske missnöjd med situationen därför att jag vet att det finns mycket bättre verktyg. Står sedan grannen och glori på mig över staketet och tycker att jag är en idiot som inte förstått att skaffa en trimmer blir det ännu värre eftersom jag då visar upp en bristande kompetens. Jag känner mig både irriterad och korkad.

Detta perspektiv blir ännu tydligare om vi återvänder till trädgårdsarbetaren och hans trimmer. Han vill absolut inte vara utan sin trimmer i jobbet, men – säger vi – kan inte tänka sig att använda en sådan på sitt sommarställe under semestern, just på grund av att han måste ha alla dessa skydd. Det kostar mer än det smakar. Ändå utför han ju sommarstugearbetet åt sig själv. Där borde det vara mer relevant att vara effektiv, så att han kan "få tid över till andra saker".

YTTERST HANDLAR SÅLEDES effektivitet om en knippe känslor som infinner sig hos oss när vi tycker att vi är effektiva. Det är detta som psykologen Mihály Csikszentmihályi kallar flow (flyt), ett begrepp som man stöter på allt oftare i svensk debatt. Han menar att detta synsätt är bättre än behovsmodeller, bättre än resonemang kring effektivitetsmaximering eller njutning som drivkraft till handlandet. Flyt är dessutom ett begrepp som lånar sig till helt andra sammanhang. Det förklarar till exempel varför människor är upptagna av utifrån sett både destruktiva och farliga sysselsättningar. Varför klättrar folk i berg? Varför slåss fotbollshuliganer? Det är ju varken behagligt eller säkert. Följer vi Csikszentmihályi beror det på att bergsklättrandet och slagsmålet ger denna känsla av flyt. Flytperspektivet innefattar dessutom tendensen att söka starkare effekter. För att hålla sig till trädgårdsskötsel, att gå tillbaka till handverktyg efter att ha haft tillgång till en trimmer innebär att man berövas känslan av flyt. Det man skagöra är att hitta på något ännu bättre, inte återvända till enklare redskap.

Min tro är att många fler moderna och alldeles självklara aktiviteter kan vara värda att utsätta för den här typen av funderingar. Kopplar vi sedan in ett miljöperspektiv är det inte helt ut i det blå att tala om en effektivitet till döds. Vetenskap och teknik gör inte enbart livet bekvämare, säkrare, roligare och mer intressant än någonsin tidigare i vår existens. Kompassen tycks också vara inställd på människoslåktets undergång. Åtminstone om vi får tro de mer dystopiska framtidsprofeterna.

✪ KARL-OLOV ARNSTBERG

✶ Det lutar åt Berlusconi i valet.

FOTO: ALESSANDRA BENEDETTI/CORBIS

Ödets timma är slagen för Italien

Det italienska valet är en öppen affär mellan höger och vänster. Men oavsett hur det går är det uppenbart att nya politiska konstellationer är på väg att utkristalliseras.

ITALIEN "Det är svårt att sia, särskilt om framtiden", skall den underfundige Winston Churchill ha sagt vid något tillfälle. Svårast av allt, kan tilläggas, är att sia om framtiden för italiensk politik.

Jag skall därför visligen avstå från att säga någonting bestämt om utgången av det italienska valet den 13–14 april. Det kan sluta med seger för den av Silvio Berlusconi led-
da center-högerkoalitionen (den mest sannolika utgången). Det kan också resultera i en framgång för den tidigare post-kommunisten Walter Veltronis nya "demokratiska

parti". Möjligen skulle valet också kunna ge upphov till en "stor koalition" mellan Berlusconi och Veltroni med uppgift att sanera ekonomin och förhandla fram en ny val-
lag. Men som sagt: osvuret är bäst.

KAN DÄRMED INGENTING av intresse sägas om den politiska kris som utlöstes när Romano Prodi tvingades avgå i mitten av januari? Är det återigen fråga om en av dessa "sedvanliga" italienska kriser, som avlöser varandra med korta mellanrum?

Svaret är: Jo, något kan sägas; nej, detta

är inte en av de sedvanliga kriserna. I själva verket, tror jag, bevittnar vi idag slutet på det som kallas Italiens "andra republik". Om det sedan betyder början på en "tredje republik" är mera osäkert.

I början av 1990-talet gick den "första republiken" i graven – i en politisk jordbävning, som började med korruptionsrättegångar och slutade med sammanbrottet för hela det politiska system som föddes efter andra världskriget. Kristdemokrater, socialister, nyfascister och kommunister raderades alla bort från den partipolitiska kartan och efterträddes av helt nya partier eller små "post-partier". Ett av de nya partierna var Berlusconis "Heja Italien" (Forza Italia).

BERLUSCONI OCH HANS center-högerkoalition vann valet 1994. Men hans regering blev kortvarig och nyval utlystes 1996. Fram på scenen trädde då Romano Prodi som ledare för en koalition av otaliga stora och små partier som omväxlande kallats center-vänster och "Olivträdet".

Tillsammans med de flesta italienska kommentatorer vågar jag påstå att detta tolvåriga experiment i italiensk "bipola- >>

rism" – där center-höger och center-vänster alternerat vid makten – nu nått vägs ände. Någonting nytt väntar. Men vad?

Vänsterkatoliken Prodis inträde på den politiska scenen (han själv var från början en opolitisk teknokrat med en bakgrund som ledare för stora statliga företag) byggde på föreställningen att det var möjligt att "stoppa" Berlusconi genom att skapa en politisk koalition, som gick från moderata borgerliga krafter och mera radikala sådana, över post-kommunister och post-socialister, till hel- eller halvreformade kommunister, gröna, abortförespråkare och skilsmäsoanhängare.

Denna brokiga skara, som alltså kom att gå under beteckningarna center-vänster eller "Olivträdet", höll under hela legislaturen 1996–2001 – även om Prodi personligen efter ett par år tvingades avgå som regeringschef för att efterträdas av andra företrädare för i princip samma center-vänstertanke (Massimo D'Alema och Giuliano Amato). "Olivträdet" och Prodi återkom efter valsegern 2006 (med fem år av Berlusconi emellan, 2001–2006) och har alltså nu efter tolv år slutgiltigt ryckts upp med rötterna.

DEN DIREKTA ORSAKEN till regeringen Prodis fall denna gång var två små (kring en procent vardera av rösterna i valet 2006) borgerliga partiers avhopp. Hot, utpressning, veton hade dessa partier, i övertro på sin makt, ägnat sig åt i stort sett oavbrutet sedan valdagen för två år sedan.

Den djupare liggande orsaken till center-vänsterns kollaps var dock en annan. Inte endast hade Prodi misslyckats med att till sitt koncept knyta de olika små borgerliga mittenpartierna. Viktigare var att han misslyckats med att hålla samman "vänstern" – eller rättare sagt de "två vänstern". När vi talar om Italiens *due sinistre* menar vi dels den reformistiska vänstern (borgerlig vänster och Italiens version av socialdemokrati), dels den radikala vänstern (bestående av ett par tre små kommunistpartier, gröna, *gaya*, "värdenas Italien" och allt vad de nu heter). Motsättningarna mot mitten hade visat sig i den olika synen på skatte- och arbetsmarknadspolitiken; motsättningar

na vänsterut hade kommit till uttryck på samma områden och dessutom inom utrikespolitiken (relationerna till USA, Irak, Afghanistan etcetera).

Dessa spänningar inom center-vänstern (alltså mellan den borgerliga mitten och vänstern liksom inom de "två vänstern") hade varit uppenbara redan alltifrån valdagen 2006 och tagit sig uttryck i ett 238 sidor långt regeringsprogram och i en myriad av ministrar och statssekreterare, avsedda att tillfredsställa alla riktningar – och därmed ingen – inom koalitionen.

Det experiment i center-vänsterpolitik ("Olivträdet" eller *l'Ulivo*) som förknippas med Romano Prodi är därmed dött och begravet och Prodi själv har förklarat att han därmed drar sig tillbaka från italiensk politik.

ISTÄLLET LANSEERAR NU Walter Veltroni (före detta kommunist och före detta postkommunist, därefter vice premiärminister under Prodi på 1990-talet; senast Roms borgmästare) sitt alternativ till Prodis center-vänsterkoncept. Han har döpt det till "demokratiska partiet" och i det samlat den reformistiska vänstern (alltså borgerlig vänster och "socialdemokrati" med uteslutande av den "radikala vänstern").

En helt ny politisk situation har därmed uppkommit i Italien. Underförstått har Veltroni till den "radikala vänsterns" alla småpartier sagt: "Jag accepterar inte längre alla era försök till utpressning och veton. Nu bygger jag ett nytt vänsterparti, som kanske inte lyckas vinna regeringsmakten denna gång, men som i bästa fall representerar någonting nytt i italiensk politik, någonting som inte funnits tidigare: ett stort, reformistiskt vänsterparti."

Högerns och center-högerns svar på detta blir på kort sikt (sannolikt) en valseger och en ny regering Berlusconi. På längre sikt är svaret mera osäkert. Ett stort konservativt parti "post-Berlusconi"? Ett högerparti plus ett återuppståndet kristdemokratiskt (det vill säga katolskt) mittenparti?

Bäst att inte sia. Särskilt inte om framtiden.

✶ HARALD HAMRIN

Det personliga är det politiska

PARTILEDARE Från att ha varit nationens gunstling, uppburen av bedårade journalister och en entusiastisk allmänhet, har Nicolas Sarkozy hårdlandat. Knappt ett år efter segern i presidentvalet eroderar förtroendet för honom. I de franska lokalvalen i mars förlorade Sarkozys UMP-parti stort mot vänstern.

Illaser det också ut för Gordon Brown. Under sina första månader i 10 Downing Street framstod han som både kompetent och stark, fri från Tony Blairs sjukliga behov av ständig mediomanipulation. Men efter det att han frestade med ett nyval och sedan ångrade sig har allt gått fel.

Och värst drabbad är väl Frederik Reinfeldt som inte ens fick en smekmånad utan möjligen ett par dygn i lugn och ro. Alliansens avstånd till de rödgröna pendlar stadigt mellan 15 och 20 procentenheter.

Den gemensamma nämnaren är här sammanblandningen av det personliga med det politiska.

För många framstod Sarkozys rastlösa energi helt i linje med hans förnyelsekrav. Gordon Browns buttra och saktmodiga framtoning verkade kongenial med en starkare betoning på vardagsfrågor. Fredrik Reinfeldts terapeutiska stämma och trygga rörelseschema övertygade åtskilliga om att moderaterna var värda förtroendet.

Kunskaperna om och stödet för politiken, däremot, var papptunt. Vilket medfört att minsta bakslag och felbedömning förstörats upp. Att återvinna förtroendet har blivit mycket svårare när väljarna känner sig bedragna av Nicolas, Gordon och Fredrik och är inställda på att inleda förhållanden med Ségolène, David och Mona.

✶ MATS WIKLUND

"Nämen va roligt!"

Balzac

"Bra jobbat!"

Cervantes

"Inte en dag för tidigt."

Boccaccio

DIXIKON.SE

Utvald litteratur på originalspråk

Buckley – den bildade borgerlighetens banérförare

USA Konservatismens banérförare har lämnat oss. William Frank Buckleys (1925-2008) person rymde många karaktärsdrag. Han var Reagankonservatismens självklara proffstyckare, kolumnisten och tidningsmakaren; den ständigt kontroversiella, intellektuelle kommentatorn som mitt under en hätsk debatt tappade fattningen och kallade Gore Vidal för "bögg". Den öppet prövande intellektuelle som mot slutet av sitt liv beskrev sina vänner inom det neokonservativa lägret som missledda "idealister". En klassiskt konservativ kommunistjägare vars övertygelse även rymde libertarianskt inspirerad lovprisning av den fria marknadens möjlighet till självreglering.

I *Wall Street Journal* (29/2) noterade Reagans före detta talskrivare Peggy Noonan att Buckley gjorde något så enkelt och samtidigt genialt som att skapa en gemensam positiv identitet åt USA:s konservativa. Alltsedan depressionens dagar hade Amerikas republikaner samlats kring känslan av vad de inte var; de var inte Roosevelt-interventionister, inte New Deal-anhängare, inte Keynesinspirerade makroekonomer. Noonans analys är i grunden helt korrekt, men hon glömmer en viktig inspirationskälla: Russel Kirk kom 1953 ut med boken *The Conservative Mind* där han visade hur den amerikanska konservatismen hade stolta traditioner, och emanerade från Edmund Burkes ursprungliga tankevärv. Boken imponerade på den då 28-åriga Buckley som två år senare lanserade magasinet *National Review* i syfte att utvecklas till en plattform åt samtida, amerikansk konservatism.

Det är inte nödvändigt att instämma i Buckleys åsikter, eller förhålla sig positiv till hans personliga, stundtals koleriska, och samtidigt något överlägsna uttryckssätt. Däremot är det orimligt att förneka hans inflytande som en offentlig intellektuell i den amerikanska efterkrigsdebatten. Richard Posner skriver i *Public Intellectuals: A Study of Decline* att Buckley lyckades förvalta den offentliga delen av sin personlighet till att bli en nod i samhällsdebatten, en fokuspunkt för konservativa (särskilt katoliker), som kunde samlas kring hans uttalanden.

Ofta leder dessvärre retrospektiv till onödig romantisering. Någon skulle säkert vilja påpeka att

✧ **Fokuspunkt för konservativa.**

världen blir fattigare av att traditionella, offentliga intellektuella – likt Buckley – efter sin bortgång lämnar det offentliga rummet öppet för tabloidisering. Vad ska Amerika göra när man står utan likar till William Buckley, Patrick Moynihan, Richard Rorty och Arthur Schlesinger. Kommer USA att gå in i en ny epok av snuttifiering och infotainment där landet förlorar sitt intellektuella djup i offentliga debatter? Nej, att hävda det vore att göra sig skyldig till dystopi. Sanningen är snarare att Buckleys, Rortys och Moynihans efterträdare redan är etablerade. De heter William Kristol, Christopher Hitchens, Andrew Sullivan och Martha Nussbaum. Var tid har sin intellektuella kärntrupp med sina karakteristiska drag.

En lärdom kan dagens offentligt intellektuella emellertid gärna få föra vidare från Buckleys generation – tanken att bildning måste inbegripa ödmjuk förmåga att revidera tidigare uppfattningar. Den alltid beläste William Buckley, var sent i sitt liv pinsamt medveten om att högre bildningsgrad bara ökade precisionsgraden i analysen, men aldrig utradade risken att anlägga misslyckade perspektiv.

✧ **JOAKIM NILSSON**

Kortintervju: Vänstern är reaktiv

SOCIALDEMOKRATI Greger Hatt arbetade under 1990-talet för den socialdemokratiska partiledningen och i regeringskansliet. Men 2006 röstade han på moderaterna. Idag är han konsult i Samhällsnytta AB.

Wiklund: Vad betyder det att vara vänster i svensk samhällsdebatt idag?

Hatt: Det är ett luddigt begrepp som blir allt luddigare. Den svenska vänstern kan vara allt från Sovjetkrmare till socialliberaler. Om någon säger att "jag är så arg på vänstern" betyder det egentligen ingenting.

✧ **Greger Hatt.**

Wiklund: Då skulle du alltså inte själv beskriva dig som vänster?

Hatt: Nej. Men jag har heller inte genomgått något åsiktsbyte. Problemet är etiketterna. För tio år sedan kallade jag mig kristen och feminist och det har jag också slutat med.

Wiklund: För många står vänster för något extremt.

Hatt: Men avgrundsvänstern är så marginaliserad. Den saknar en sammanhängande samhällstolkning och är därför irrelevant.

Wiklund: Men samtidigt definierar sig socialdemokraterna som vänster gentemot de borgerliga. De talar till exempel om allianshöger.

Hatt: Socialdemokratin är fortfarande reaktiv. Den har inte förnyat sig som moderaterna gjorde. Gruppidentiteten blir därför viktig, liksom att hålla fast vid motsättningar som får allt mindre betydelse i politiken.

Wiklund: Å andra sidan är axeln vänster-höger en realitet i svensk politik. Något som väljare förhåller sig till och partierna spelar på.

Hatt: Ja. Men i grund och botten uttrycker det en gammaldags syn på politiken: att väljarna ska skrämmas. Men den eran slutade förhoppningsvis med Göran Persson.

Wiklund: Du röstade på moderaterna i riksdagsvalet. Hur ser du på regeringens utveckling?

Hatt: Alliansen gör vad den lovade. Men jag tycker också att regeringen har behållit det konstruktiva tonläget i debatten.

Wiklund: Och socialdemokraterna?

Hatt: Efter Göran Persson och Pär Nuder har ett kulturskifte ägt rum. Det märks ju i debatterna mellan Mona Sahlin och Fredrik Reinfeldt. Men i det politiska arbetet är partiet ännu benäget att hålla fast vid det gamla.

✧ **MATS WIKLUND**

Mäns våld mot kvinnor – 0,11 procent

TV Efter att Sveriges Television började sända *Kungamordet* har debatten om kvinnomisshandel rasat på SVT:s hemsida. Mäns våld mot kvinnor är ett känsligt ämne.

Varje person som utsätts för misshandel är naturligtvis en för mycket. Men misshandelsstatistiken från Brå gör trots allt att man inte behöver misströsta om hela mänskligheten.

Kollektiveringen av skuldbördan bör ifråga-

sättas. Kompletta siffror från 2005 visar att 5 962 män var misstänkta för misshandel, alternativt grov misshandel, av en kvinna eller grov kvinnofridskränkning. Det motsvarar en drygt tiondels procent (0,11 procent) av den manliga befolkningen i Sverige.

Övriga 99,9 procent av de svenska männen var således inte misstänkta för något av dessa brott.

✧ **JOAKIM NILSSON**

Chomsky – överskattad även som lingvist

Noam Chomsky är en kontroversiell politisk debattör, som lever på sitt rykte som lingvist. Han beskrivs ofta som en epokgörande språkforskare, och rentav som världens mest citerade lingvist. Dessa påståenden kan dock ifrågasättas.

✱ SVEN ÖHMAN

På 1960-talet skrev Alvar Ellegård och jag entusiastiska artiklar på *Dagens Nyheters* kultursida om den amerikanske lingvisten Noam Chomskys geniala språkteorier. Vi var imponerade av Chomskys algoritmiska sammanfattning av engelska grammatiken. I den mån någon iver för forskningsfrågorna någonsin funnits bland fakulteternas språkprofessorer och docenter, så hade elden för länge sedan falnat här hos oss, medan Chomskys masugn gick på högsta effekt. Chomsky var på sextitalet en ung man (han är född 1928) och ryktet om hans obestridliga genialitet och oövervinnerlighet i öppen debatt flög vida omkring.

Jag tillhörde Gunnar Fants forskargrupp på KTH i Stockholm, ett internationellt centrum för forskning om tal och talkommunikation med talsyntes som specialitet. Där diskuterades Chomskys idéer med respekt. Hans teknisk-naturvetenskapliga infallsvinkel till språkforskningen tycktes oproblematiske i den miljön. Därför var det naturligt för mig att med Gunnar Fants bistånd 1963/64 söka mig till MIT i Cambridge Mass. USA för att ingå i K.N. Stevens forskargrupp. Stevens, som suttit i samma seminarier som Fant på MIT på 1950-talet, samarbetade med professor Morris Halle. Halle var då Chomskys nära medarbetare vid den enkom för Chomsky inrättade lingvistikinstitutionen på MIT. Detta medförde att jag kunde gå på Chomskys seminarier tillsammans med hans doktorander och medarbetare på institutionen, vilket innebar att jag ägnade all tid jag kunde åt att grundligt sätta mig in i Chomskys egna och hans närmaste medarbetares idéer.

År 1969 fick jag professuren i fonetik vid den nyinrättade institutionen för lingvistik vid Uppsala universitet och blev ansvarig för grund- och forskarutbildningen i det nya ämnet lingvistik från och med 1970. När jag ordnade två successiva nordiska sommarskolor med deltagare valda bland de främsta språkdoktoranderna vid de nordiska universiteten var Chomskys mest namnkunniga medarbetare lärare. Chomskys teorier var bara nätt och jämt begripliga för de humanistiskt skolade nordiska studenterna. Själv fann jag att

de chomskyanska språkkonceptionerna vid närmare påseende innehöll så många begreppsliga besynnerligheter och motsägelser att de inte medgav seriösa tillämpningar i forskningen.

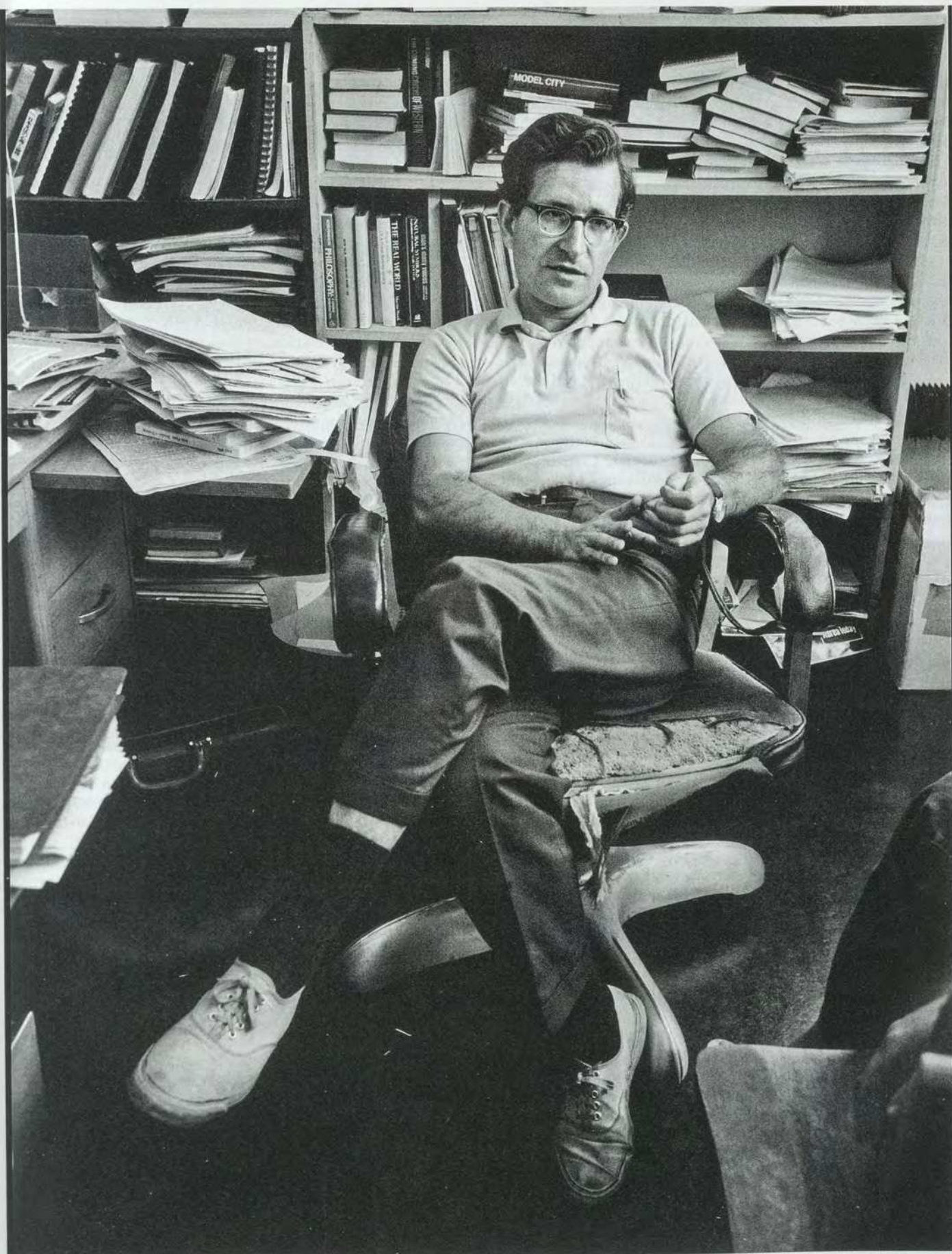
Svagheter i Chomskys språkuppfattning blev därför föremålet för min fortsatta forskning. Hur utomordentligt inopportunt denna forskning var blev jag varse som gästprofessor vid lingvistikinstitutionen på UCLA i Los Angeles, där institutionens hela affärsidé var en nästan extatisk hyllning till Chomsky-lingvistiken. Ur institutionsledningens synpunkt var denna närmast som ett varumärke som till varje pris måste skyddas, inte ifrågasättas. Denna inställning förefaller vara under snabb utbredning även i Sverige. En professor betraktas självklart som en försvarare av det ämne han/hon representerar. Hur någon idéutveckling skall vara möjlig under sådana förhållanden är inte helt lätt att förstå. Man bör väl ändå försöka dra de praktiska slutsatserna av tillkortakommanden i föregående forskning?

Jag bedrev mitt Chomskykritiska projekt med pengar från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och från Riksbankens jubileumsfond, allt i samarbete med högt kompetenta språkfilosofer (Sören Stenlund och Pär Segerdahl) från Filosofiska institutionen i Uppsala. Därefter skrev jag min bok *The Essence of Language a Philosophical Problem. Why Noam Chomsky was Never a Linguist* (Nya Doxa Bokförlag 2007). Här följer en kortfattad resumé av de viktigaste punkterna.

Hur kan jag påstå att Chomsky aldrig varit någon lingvist? Han som är urtypen i modern tid för just en lingvist.

Saken är enkel. En lingvist är en person med god behärskning av främmande språk. Denna användning av lingvist är vanlig i de flesta moderna europeiska språk även om den illa motiverade, från början franska och senare amerikanska betydelsen av språkteoretiker, börjat bli vanligare på senare tid inte minst genom det amerikanska inflytandet efter andra världskriget.

Den gamla innebörden av lingvist kan ses som europeisk efter- >>>

✶ Noam Chomsky – en man med många talanger?

FOTO: CONSTANTINE MANOS/IBL BILDBYRÅ

som kunskaper i främmande språk inte premieras i USA på samma sätt som i det mångspråkiga och mångkulturella Europa där kunskaper i just främmande språk i allmänhet setts som tecken på bildning och av flera skäl är oundgängliga.

Genom sin far William Chomsky, en auktoritet på hebreisk filologi, fick Noam tidigt bekantskap med hebreiskan. Han lärde sig senare i livet även arabiska, men hans språkteorier har aldrig betonat dessa språk, vilka främst haft rollen som exempel på mer generella strukturer.

Chomsky lanserade från första början sin lingvistik som en naturvetenskap och en teknologi, närmast som en tillämpning av matematisk automatteori. Detta grepp tvang honom att i de grammatiska exemplen se objektiva data i princip likartade med resultat av fysikaliska mätningar. I traditionell språkforskning uppfattas grammatikalitet närmast som estetiska omdömen eller rekommendationer. För sådana finns ingen plats i den värderingsfria naturvetenskapen vilken programmatiskt vänder sig bort från det subjektiva mot det objektiva.

Chomskys lingvistik vill visa hur språken av naturskäl måste vara beskaffade, och han lovar bevisa detta matematiskt. Chomsky-lingvistiken har inte sett något egenvärde i praktisk språkbehärskning. Forskningen har syftat till att formulera och bevisa en allmängiltig språk teori. Att det faktiskt finns, måste finnas något för alla jordens språk strukturellt gemensamt är en helig dogm i Chomsky-lingvistiken, som inte får ifrågasättas. Dogmen garanterar att Chomsky-projektet är välmotiverat, hur tvivelaktigt det än må vara. En påfallande egenhet hos MIT-lingvisterna har varit att de i allmänhet inte kunnat några andra språk än amerikansk engelska. MIT är en ingenjörsskola.

Med vår tids europeiska språkforskning, kan man inte kalla Chomsky lingvist. En lingvist forskar rimligtvis i språk, det vill säga de verbala uttrycksformer vi vanligen kallar språk. Chomsky och hans medarbetares verksamhet har gällt en matematisk, senare snarast kvasimatematisk konstruktion kallad generativ grammatik och ett sökande efter en presumtivt allmängiltig grammatik kallad UG = universell grammatik. Man inledde denna forskning genast efter publiceringen av den epokgörande *Syntactic Structures* som utkom i Holland 1957.

Den algoritmiska behandling av engelska grammatiken som *Syntactic Structures* utgjorde var vad Chomsky kallade en frasstrukturgrammatik, en matematisk konstruktion i vilken fraser genereras enligt en mekanisk rutin. Resultatet är att en enkel schematisk sats kan fungera som utgångspunkt (input) till operationer, så kallade transformationer genom vilka mera strukturtunga satser innehållande till exempel passivsats, relativ-konstruktioner och mycket annat kan genereras. Det generativa systemet antogs av många bedömare kunna utvecklas till en algoritmisk generator, i behändigt format för hela det engelska språket. Chomsky själv framkastade i senare skrifter att hans frasstrukturkalkyl kunde tjäna som modell för alla naturliga språk. Beträktad som modell för det mentala skeendet när vi producerar satser i tal måste en generativ grammatik av just antydd typ sägas gå stick i stäv med Chomskys mentalistiska, alltså anti-mekanistiska program. Den är ju alltigenom mekanistisk.

Chomskys bok *New Horizons in the Study of Language and Mind* (2000) – en sammanfattning av Chomskys livslånga forskningsprogram – framställer lingvistiken som en enbart amerikansk skapelse påbörjad på 1960-talet av Chomsky & Co. Den månghundraåriga europeiska bakgrunden hoppar han helt enkelt över.

Mitt bok är väsentligen en recension av denna skrift. Det fram-

går av den att det generativa projektet blivit ett grundligt fiasko. Det har kört fast i abstrusa kvasimatematiska konstruktioner, vilka kommer varje hopp om tillämpningar på skam utanför de sektaristiska seminarier som besynnerligt nog fortfarande förför deltagare på spridda orter.

Jag har här i min kortfattade resumé särskilt uppehållit mig vid ryktet om Chomsky som lingvist, vilket journalister som kommenterar Chomskys politiska idéer mer eller mindre apologetiskt brukar notera med ord såsom "Chomsky, den främste lingvisten i modern tid". Detta är falsk varudeklaration. Även påståendet att Chomsky är världens i särklass mest citerade lingvist vilket hävdades av Uppsala universitet våren 2007 måste modifieras. Det är knappast Chomskys lingvistiska skrifter som citeras så flitigt utan hans starkt kontroversiella politiska. Ett annat misstag i Uppsalas Chomsky-hype var påståendet att Chomsky skulle ha disputerat på sin avhandling *The Logical Structure of Linguistic Theory*. Chomsky har aldrig försvarat någon doktorsavhandling.

Trots Noam Chomskys katalog av sensationella, ja chockerande, politiska ställningstaganden för bland andra den franske Förintelse-revisionisten Robert Faurisson och massmördaren Pol Pot, liksom hans tvivelaktiga språk teori som haft förödande konsekvenser för språkforskningen, utnämnde Uppsala universitet honom i maj 2007 till hedersdoktor vid språkvetenskapliga fakulteten i Uppsala. Man följde troget Uppsalatraditionen att upptäcka en vetenskapsmans "storhet" trettio år efter att festen inte bara är över utan förbytts i begravning. *

Lars Nord

MEDIER utan politik

En studie av de svenska riksdagspartiernas syn på press, radio och TV

285 s, hb, 978-91-7359-013-6

Vem bestämmer vilka medier som ska finnas? Kan regering, riksdag och partier fortfarande styra över mediernas villkor, eller har medieteknologin och avregleringar gjort att medierna nu fungerar helt på marknadens villkor? Detta är den första samlade volymen om svensk mediepolitik.

ARBETS(O)FÖRMÅGA

Lotta Vahlne Westerhäll (red)

404 s, hb, 978-91-7359-010-5

Arbets(o)förmåga är ett begrepp som i såväl samhällsdebatt som vetenskaplig litteratur används på många sätt och med olika underliggande betydelser. Därmed väcker begreppet många frågor. Till exempel: Hur kopplas arbets(o)förmågan till arbetskrav på individen och hur kopplas den till livskräven utanför arbetslivet?

Beställ dessa nya böcker och andra på

www.santerus.se

eller i din bokhandel

SANTÉRUS
FÖRLAG

Oetisk forskning belönas med miljoner

Vetenskapsrådet ger miljoner i anslag till en forskare som bryter mot alla forskningsetiska regler. Läkaren **Leif Elinder** menar att myndigheten sviker sitt uppdrag och sätter Sveriges anseende som forskarnation på spel.

Vetenskapsrådet ger miljoner i anslag till en forskare som bryter mot alla forskningsetiska regler. Myndigheten sviker sitt uppdrag och sätter Sveriges anseende som forskarnation på spel.

I tidskriften Axess (nr 2 2008) skriver journalisten Karl-Erik Tallmo med hänvisning till fallet med professor Ragnar Rylander och den ifrågasatta tobaksforskningen att Göteborgs universitet inte vill och att Vetenskapsrådet inte kan utreda frågor om forskningsfusk. Tyvärr förefaller problemet vara allvarigare än så. När viktiga intressen står på spel vill inte ens Vetenskapsrådet ta sitt ansvar.

På Vetenskapsrådets hemsida står det att rådet "har ett övergripande ansvar för att etiska frågor uppmärksammas vid forskning" och att "en viktig uppgift för Vetenskapsrådet är att se till att den forskning som rådet stödjer genomförs på ett etiskt godtagbart sätt".

Likväl betalade Vetenskapsrådet ut miljonbelopp i forskningsanslag till en forskare – Christopher Gillberg – som i sin forskning under årtionden fortfarande låter diagnostiserade försökspersoner med påtagliga svårigheter gå ovetande om sina diagnoser – studieobjekt som idag sannolikt fortfarande svävar i ovisshet om sina diagnoser och sannolikt fortfarande inte erbjuds den behandling forskarna rekommenderar.

Vetenskaplig forskning måste vara trovärdig. Trovärdigheten bygger på att forskningen kan granskas. I synnerhet en forskning som går ut på att diagnostisera barns oönskade beteenden i skolan, att hos barn som tidigare uppfattats som friska upptäcka "osynliga" och obotliga "funktionshinder" och därmed göra dem till kandidater för ett kanske livslångt, riskabelt och långsiktigt illa utvärderat medicinskt åtgärdsprogram.

För några år sedan började man ifrågasätta svensk adhd/damp-forskning.

Domstolengav två personer rätt att granska den. Forskarna, bland

vilka Gillberg var den ledande, vägrade. Istället förstörde de allt material. Forskarna åberopade "patienternas" rätt till sekretess.

Argumentationen håller inte. Forskningen handlade inte om patienter utan om obehandlade studieobjekt. Syftet med forskningen var att ta reda på hur det gick för personer (ovetande om sin diagnos) om man inte gav dem någon behandling. Materialet kunde ha avidentifierats. Forskarna vägrade. Vetenskapsrådet presenterade tre namn på oberoende forskare, som skulle ha kunnat granska materialet. Forskarna ville inte ens gå med på det!

Att mörklägga forskning, att trotsa domstol, att olagligt förstöra 100 000 sidor viktigt forskningsmaterial, att indirekt skuldbelägga sin hustru för handlingen, att inte kunna redovisa flera av de forskningsetiska prövningar och godkännanden som tillhör studien och slutligen att fällas i domstol för tjänstefel måste sammantaget kunna jämföras med en grov oredlighet i forskning – alternativt forskningsfusk.

Ändå beviljar en statlig myndighet – Vetenskapsrådet – Christopher Gillberg miljonbelopp i nya forskningsanslag – samma Vetenskapsråd vars förslag på oberoende granskare forskaren avvisat.

Ett minimikrav på en statlig myndighet som beviljar forskningsanslag är att myndigheten ställer krav på att vetenskaplig forskning ska planeras på så sätt att man inte med sekretesslagstiftning som tillhygge ska kunna argumentera mot en insyn. I detta fall har Vetenskapsrådet valt att belöna en forskare som bryter mot alla forskningsetiska regler inklusive överser med förstörelsen av just de handlingar som skulle kunnat fria honom från skuld. Den anslagsgivande myndigheten – Vetenskapsrådet – har därmed svikit sitt uppdrag samt därutöver satt Sveriges internationellt goda anseende som forskarnation på spel. Vetenskapsrådets diskutabla handlingsätt har bland annat uppmärksamats av den amerikanska konsumentorganisationen – Alliance for Human Research Protection.

✱ **LEIF ELINDER** är barnläkare i Uppsala.

Rättelse

Några rader hade fallit bort i slutet av Hans Hederbergs artikel om makarna Myrdal i Axess nr 1 2008. Den korrekta källhänvisningen lyder: "Uppgiften om Gunnar Myrdals och Gerhard Mackenroths nazistsympatier finns i andra delen av Herbert Tingstens memoarer. För upplysningar om Mackenroth tackar jag Carl-Henning Wijkmark. Dag Hammarskjölds inställning till 'ytterligare uppmärksamhet' kring flygplatsincidenten framgår av ett brev från CA Stavropoulos 8/9 1953 (Alva Myrdals samling i Arbetarrörelsens Arkiv 4.1.07:007, omslag 33.204)."

Med lögnen som vapen

Att vilseleda motståndaren är ett viktigt inslag i all krigsföring. Det inträffade till exempel vid invasionen av Normandie. Informationssamhället skapar nya möjligheter för den som vill luras.

✱ ROLAND HEICKERÖ

Genom historien har stor kraft lagts ned på att lura och vilseleda motståndare i syfte att uppnå övergripande mål. Olika medel och metoder har använts. För att relatera till den kinesiska generalen och strategen Sun Tzu som levde på 500-talet före Kristus är vilseledning, eller krigslist, grunden för informationskrigsföring. Genom att ha bättre och mer korrekt information än fienden skapas avgörande fördelar. Likväl som att korrekt information ger försteg innebär vilseledande information nackdelar. Problemet med information är att man inte alltid vet om den är korrekt eller inte, sann eller falsk eller enbart sannolik. Man vet inte heller alltid var den kommer ifrån, i vems namn eller i vilket syfte som den kan nyttjas.

Vilseledning kan ske på strategisk nivå över en lång tidsperiod i syfte att förändra hela nationers inställning till vissa spörsmål eller på taktisk nivå i form av att lura ett enskilt system och de människor som opererar där. Vilseledning kan också vara av direkt eller indirekt slag. Det sistnämnda innebär att tredje part används för att sprida falsk information och då ofta utan att denne är medveten om det. Även dolda operationer kan betraktas som vilseledning. Med det menas verksamheter som planeras och genomförs på sådant sätt att beslutande organ kan förneka kännedom om det som sker alternativt att de beslutande organen inte alls kan identifieras.

Vilseledning innebär att någon med vett och vilja förvanskar information i syfte att förvränga, dölja eller hemlighålla sanningen. Ett uppsåt är att skapa felaktigt beslutsunderlag och därigenom nå verkan hos motståndaren. Man vill påverka såväl tanke som handling. Att få motståndaren att fatta fel beslut alternativt se till att denne blir oförmögen att agera rationellt. Området sträcker sig från halvsanningar och rykten till direkta lögnar.

Mängden verifierade lyckade vilseledningskampanjer på strategisk nivå är mycket få. Det enda fallet som utförligt blivit beskrivet är operation Quicksilver som var en del av operation Overlord. Det finns ett antal andra historiska exempel och fall i närliggande tid som militära analytiker tror har varit, eller är, mer eller mindre bra försök till vilseledning.

Overlord var täcknamn för invasionen av Normandie den 6 juni 1944, även kallad D-dagen. Under ett dygn landsattes 156 000 allierade soldater. Totalt involverades cirka 3 miljoner man från västsidan i kampanjen. Månaderna före invasionen genomförde de allie-

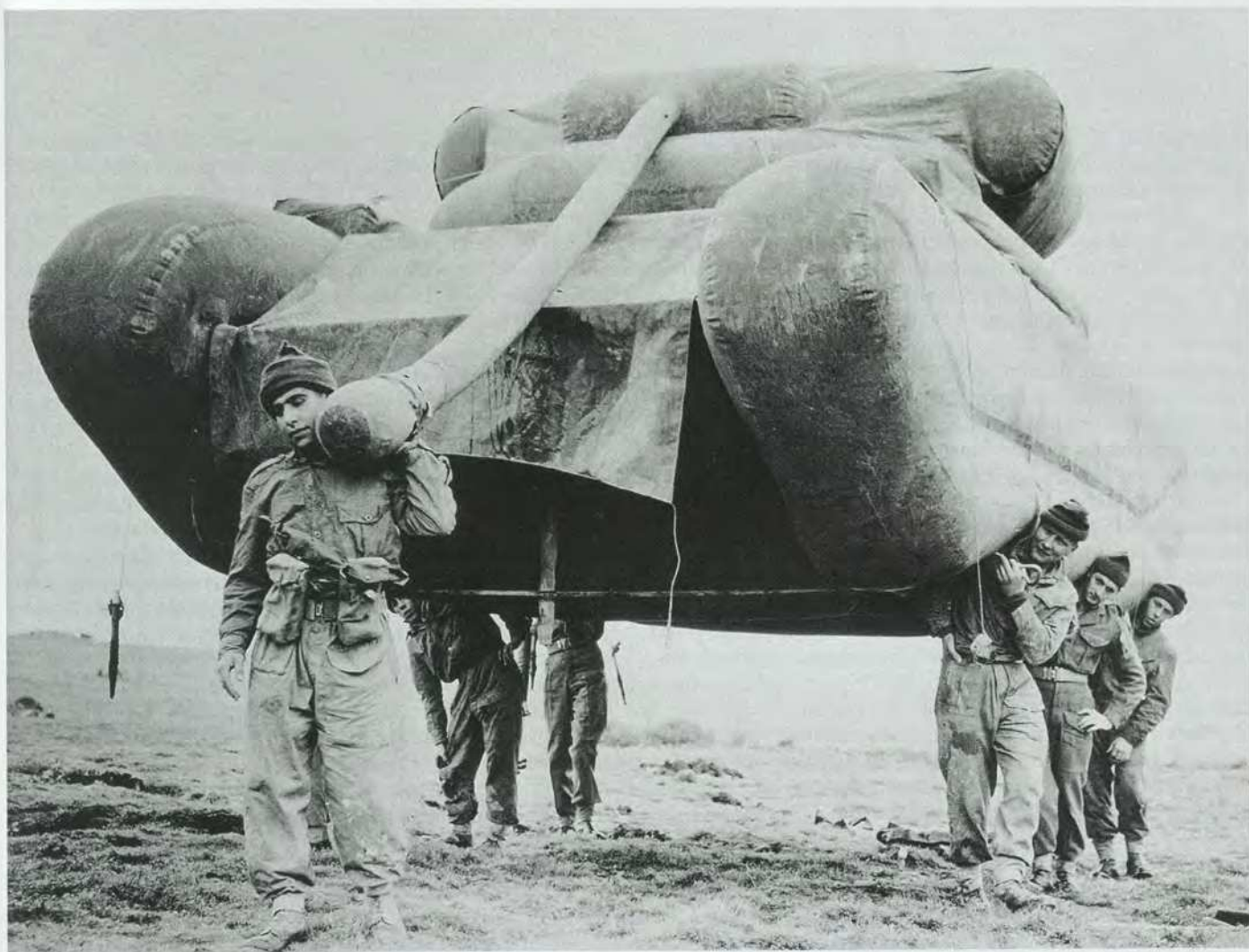
rade flera vilseledningsoperationer i syfte att försöka lura tyskarna att tro att huvudattacken skulle ske i Pas de Calais. Man ville få dem att gruppera sina försvarsstyrkor i området runt hamnstaden i stället för Normandie. Under ledning av general Patton sattes en amerikansk bluffarmékår upp i södra England. För att understödja operationen användes falsk radiotrafik och dubbelagenter.

Tyskarna hade under flera års tid byggt upp ett agentnätverk som opererade i Storbritannien. Men oturligt för dem hade ett flertal agenter blivit avslöjade och istället arbetade de för engelsmännen. Kontinuerligt sändes falska rapporter över kanalen om att en armékår var under uppbyggnad med Calais som troligt mål. Dagarna före invasionen bombades stränderna kring Calais. För att ytterligare förvirra sändes radiotrafik från Skottland om att även Norge kunde vara ett möjligt mål för invasion. Vilseledningen fungerade mycket tillfredsställande. Tyskarna blev missledda och kunde inte avvärja invasionen.

Ryssarna, som i vissa fall anses vara något av experter inom vilseledningsområdet, genomförde ett flertal maskirovka under kalla kriget, däribland smuglingen av kärnvapen till Kuba 1962. Syftet var att placera ut ballistiska missiler, avancerade luftvärnsrobotar och mekaniserat infanteri på ön som påtryckningsmedel mot USA. För att lura västmakternas underrättelseorganisationer genomfördes olika vilseledande manövrar. Under täckmantel skeppades de ballistiska missilerna till Kuba i små handelsfartyg. Men genom signalspaning kunde den amerikanska underrättelseorganisationen NSA påvisa vad som höll på att ske. President Kennedy ställde ultimatum till Krustjev om att upphöra med överskeppningen och dra bort trupperna, annars skulle USA svara med våld med risk för att stormaktskrig skulle utbryta. Efter hård diplomatisk press avbröts operationen.

Ett annat exempel på en möjlig vilseledande operation riktad mot många parter är operation Iraqi Freedom, det andra Irakkriget 2003 och jakten på massförstörelsevapen. Viktigt att notera är att stor osäkerhet råder bland militära analytiker om hur skeendet ska tolkas.

En anledning till krigets uppkomst var uppgiften om att Saddam Hussein härbärgerade kemiska och biologiska men även nukleära

✱ Trupper med attrapper.

FOTO: BETTMANN/CORBIS/SCANPIX

vapen, något som han förnekade. Irakierna hade tidigare använt sig av kemiska stridsmedel, bland annat mot kurderna i staden Halabja 1988. En försvårande omständighet för irakierna var deras allmänna obstruktion och ovillighet att öppna upp sina kärnkraftsanläggningar för inspektioner av FN. Enligt USA utgjorde Irak ett hot inte bara mot det egna landet utan även för allierade parter i regionen. Några av Bushadministrationens officiella motiv för att intervensera var att förhindra att massförstörelsevapen skulle sprida sig till terrorister, att Irak förde en destabiliserande politik i Mellanöstern samt att man önskade befria Iraks befolkning från förtryck och diktatur och införa demokrati. Motiven och dess rättfärdighet kan alltid diskuteras. Några massförstörelsevapen har ännu inte återfunnits. Även bevisen för irakiskt stöd till terrorister har varit mycket vaga.

Det finns inbördes konkurrerande hypoteser om huruvida vilseledning föreligger eller ej. Det kan ha varit som så att USA övertolkat och felanalyserat irakisk information om att de verkligen hade tillgång till massförstörelsevapen. Det vill säga att Irak, i syfte att nå en bättre förhandlingsposition i det diplomatiska rävspelet, överdrev sin nukleära förmåga till avskräckning genom att tillskriva sig mer avancerade vapen än vad man de facto hade att tillgå. Den säkerhetspolitiska finten fallerade och irakierna föll på eget grepp. Hypotesen är kanske inte helt sannolik.

Jakten på massförstörelsevapen kan också ha varit ett försök från amerikansk sida att skaffa sig kontroll över oljan och tillskapa sig makt i området sedan den nära allierade Saudiarabien visat sig vara

en otillförlitlig bundsförvant. Flera av ledarna för al-Qaida, såsom Usama bin Ladin, är av saudiskt ursprung. Oljepengar – från Saudiarabien har finansierat terror och annan antagonistisk verksamhet riktad mot västerländska intressen.

En annan spekulation är att prästerskapets Iran, Saddam Husseins gamla huvudfiende, helt enkelt lurat USA att intervensera i landet i syfte att få bort Saddam från makten och förtäta banden till de irakiska shiiterna, broderfolket. Shiiterna är den största befolkningsgruppen i Irak, och de har under lång tid ansett sig vara förtryckta av sunniter som varit den härskande klassen under Saddams ledning.

Sanningen kring den egentliga orsaken till interventionen kommer nog aldrig att redas ut helt och fullt. Hypoteserna är många och konspirationsteorierna flödar. De militära analytikerna tvistar.

Psykologiska operationer (*psyops*) är en viktig del av informationskrigföringen. Företeelsen är inte någonting nytt utan informationspåverkan och propaganda har använts under lång tid. Klassiska exempel är affischer från första världskriget med skrämselfbilder på fienden i syfte att elda på den egna befolkningen och framtida patriotism. Andra metoder är flygblad, film och radioutsändningar med propagandistisk information.

Målsättningen med *psyops* är att inplantera alternativt förstärka attityder och beteenden som är gynnsamma för avsändaren gentemot en viss utvald målgrupp. Det är väl planlagda aktiviteter i syfte att förmedla specifika budskap och signaler som stödjer den egna sidan. Det man vill uppnå är att vinna motståndarsidans "hearts and minds". Det är också ett sätt att demonstrera styrka och motverka fiendtlig propaganda, ryktesspridning och desinformation. Budskap »

kan spridas via radio, tv, internet, i e-post och per telefon. Psykologiska operationer brukar delas upp i vit, grå och svart *psyops*. I vit *psyops*, eller öppna operationer, är såväl budskap som avsändare kända. De flesta försvarsmakter har eller utvecklar funktioner och förband för detta. Beträffande grå *psyops* så är det precis som namnet säger en gråzon, man vet inte alltid vem avsändaren är. I svart *psyops*, eller dolda operationer, kan inte avsändaren utläsas alternativt är falsk. Det kan vara en del av en större vilseledande aktion. Mycket lite är känt om sådana operationer. De som utför dessa kan vara, direkt eller indirekt, knutna till underrättelsetjänster. Vita operationer måste vara sannolika och baseras på någorlunda riktig information, man ljuger inte medvetet men berättar nödvändigtvis inte heller hela sanningen. Medan dolda operationer är mer eller mindre baserade på osanning i syfte att vilseleda och styra handlingar och beteenden.

Svarta operationer handlar om att plantera information och att dölja den egentliga källan till vem som ligger bakom en kampanj. Effektivt är att nyttja radio, tv och internet. I exempelvis Irak sände Radio Tikrit, en station som startade januari 2003, till en början budskap i pro-Saddam-anda i syfte att attrahera lyssnare. Över tid förändrades dock innehållet till alltmer negativ propaganda mot Saddams regim. Vem som ligger bakom stationen är fortfarande okänt.

Itakt med informationsteknologins utveckling förfinas metoderna för *psyops*. Ett nytt grepp som användes tiden före den amerikanska interventionen i Irak 2003 var att irakiska befälhavare erhöi personliga hälsningar av amerikanerna i form av sms och e-post. Det var ett mycket kraftfullt sätt att påvisa att amerikanerna dels visste vilka de var dels visste var de befann sig. Det är lätt att föreställa sig att det påverkade moral och vilja hos de personer som fått meddelanden.

Informationspåverkan och vilseledande aktioner är inte begränsade till den militära eller politiska sfären utan kan med fördel nyttjas för att påverka börskurser eller synen på vissa företag, branscher och verksamheter. Den kan leda till religiösa konflikter och motsättningar mellan människor med stora konsekvenser som följd. Genom smutskastning och elakartade insinuationer kan grupper likväl som enskilda personer stigmatiseras och detroniseras. Med IT-teknik kan såväl positiv som negativ information spridas mycket snabbt och utvecklas från att vara en lokal företeelse till att bli en global kontrovers på några få minuter. Med rätt planterad information till rätt människor vid rätt tidpunkt kan händelser styras och situationer påverkas.

Ett exempel på medvetet nyttjande av information i syfte att påverka beteenden och attityder är "Muhammed-teckningarna" i danska *Jyllands-Posten* under 2005. I det fallet kan man misstänka att flera parter har haft motiv och intresse i att uppståndelsen blev så stor som den faktiskt blev med allt från köpbojkott av danska mejerivaror till stormning av de danska och svenska ambassaderna i Damaskus. Även danska hemsidor sägs ha blivit attackerade av islamiska hackare. Det var en händelse som börjat på lokal nivå som fick globala proportioner.

Libanonkrisen sommaren 2006 är ytterligare ett fall. Där kan man misstänka att Iran tillsammans med Syrien haft intresse i att en konflikt skulle uppstå mellan Israel och det iranskstödda Hizbollah av flera skäl. Dels för att ena sina egna befolkningar och andra muslimer gentemot framför allt Israel och USA. Dels som en del av en övergripande strategisk plan i att förflytta världssamfundets fokus mot annat håll, bort från Irans utveckling av massdestruktionsvapen och istället till den judiska närvaron i området, en fråga som alltid är lika brännbar i Mellanöstern.

Det är mycket möjligt att det var en skenmanöver från Irans sida. Tilläggas kan att vid ungefär samma tidpunkt eskalerade också konflikten mellan å ena sidan PLO och å andra sidan Hamas som båda strider om den politiska och militära makten över Palestina efter Arafats död. I och med den övergripande konflikten mellan Israel och Hizbollah tonades den interna palestinska debatten ned åtminstone för en period. Diskussionen kring Irans eventuella utveckling av massförstörelsevapen försvann mycket riktigt också från mediernas agenda.

Sammanfattningsvis kan sägas att utvecklingen mot ett informationssamhälle är ypperligt för dem som vill vilseleda. Nu finns goda möjligheter till manipulering och förvanskning av information i enlighet med Sun Tzus teorier. Mängden verifierade exempel på lyckade vilseledningskampanjer på strategisk nivå är få. Det ligger i sakens natur. Den som vilseleder vill undgå upptäckt och den som blir missledd vet inte om det förrän det är för sent, om ens då.

Det råder en kamp om information och rätten att utnyttja den. Information kan manipuleras och förvanskas utifrån något eller någons syfte. Därför gäller det att anamma ett kritiskt förhållningssätt till media och andra informationsbärare. Exempel på frågor som varje person bör ställa sig när man läser en dagstidning, ser på tv eller surfar på nätet är; varifrån kommer informationen och varför just nu, vad förmedlar den för slag av budskap och till vem riktar den sig? I vilket syfte kan den användas och vem har egentligen intresse av detta? För att ytterligare spåda på förvirringen; kan du som läsare verkligen lita på att det som beskrivits i texten verkligen är sant eller bara sannolikt? Det kanske bara är ett led i en vilseledande manöver. *

Värböcker från Carlsson Bokförlag

Inb, ill. 409 sidor

Rätten till ordet

En kollektivbiografi över skrivande
Stockholmskvinnor 1880-1920
Boel Englund/Lena Kåreland
978 91 7331 146 5

Här presenteras 21 kvinnor som alla var verksamma som litteraturkritiker i pressen kring sekelskiftet 1900. Hur bar de sig åt för att få ordet i en så mansdominerad värld?

Häftad, 212 sidor

Sinofilerna

Kinakunskap – samlande och politik
från Sven Hedin till Jan Myrdal
Perry Johansson
978 91 7331 150 2

Perry Johansson beskriver forskningen och vetandet om Kina i Sverige under 1900-talet. Tvärt emot Sids tes om föraktfulla orientalister i västerlandets tjänst fann Perry Johansson bland sinofilerna kärlek och respekt för Kina.

Läs mer på www.carlssonbokforlag.se

Box 2112, 10313 Stockholm
08-545 254 80 info@carlssonbokforlag.se

Visst är vi politiska

Håkan A Bengtsson svarar på påståendena i **Axess** nr 2 2008 om Arenagruppens grundande och ekonomi.

I Axess nr 2 / 2008 granskar Johan Lundberg och Joakim Nilsson tankesmedjorna i allmänhet och Arenagruppen och Timbro i synnerhet.

En utgångspunkt tycks ha varit att ifrågasätta påståendet att Arenagruppen är oberoende och på olika sätt etablera bilden av att vi är beroende av fackliga organisationer. Ett klarläggande är på sin plats. Arenagruppen har aldrig varit opolitisk eller neutral. Det är inte heller poängen med en idéverksamhet av Arenagruppens karaktär. Vi har aldrig hymlat med att vi samarbetat med fackliga organisationer, folkrörelser och andra som delar vår radikala och progressiva idégrund. Däremot är vi inte ägda eller kontrollerade av en eller flera organisationer. Vi styrs av en ideell förening som består av enskilda individer. Det är årsmötet som utser styrelse och ytterst bestämmer Arenagruppens utveckling och inriktning. Här skiljer vi oss från andra motsvarigheter på verksamheter på vänsterkanten som historiskt sett ofta ägts av ett fackförbund eller ett parti. Tidskriften *Arena* tillkom på mitt och Per Wirténs initiativ. Sedan har föreningen *Arena* på egen hand utvecklat verksamheten i samarbete med andra. Det blir därför helt fel att hävda att det är fackföreningsrörelsen som har grundat *Arena*.

Vi har cirka 75 olika organisationer och privatpersoner som abonnerar på vår verksamhet (böcker, tidskrifter, seminarier, med mera) på olika nivåer. En del innehåller säkert ett mått av stöd. Men 2007 var detta 13 procent av vår omsättning. Resten är kommersiella intäkter, bokförsäljning, prenumerationer, intäkter från seminarier, kurser och studieresor, med mera. Så i jämförelse med många andra verksamheter lever vi "på marknaden".

Det ligger också i tankesmedjornas natur att beskriva sig själv som en underdog i förhållande till motståndarnas ideologiska övertag. Men just när det gäller tankesmedjor finns det sedan länge ett antal

som på olika sätt är knutna till näringslivet. SNS tillkom till exempel redan 1948. Timbro 1978.

På vänsterkanten finns Arenagruppen. För övrigt kan nämnas att tidningen *Fokus* nyligen gjorde en sammanställning av tankesmedjorna i Sverige. Den visade på massiv borgerlig övervikt, vad gäller tillgångar (325 mot 1 miljon), omsättning (70 mot 5 miljoner) och antalet anställda (50 mot 1).

Sedan några sakupplysningar och korrigeringar.

Media i fokus var inget bokförlag utan en tidskrift.

LO startade inte *Arena*. Vi hade ingen egentlig kontakt alls med LO när tidningen startade. Däremot har vi senare samarbetat med LO och andra fackliga organisationer. Särskilt med LO kring bokförlaget Atlas. LO-idédebatt, som nu inte längre existerar, stödde förlaget ekonomiskt under uppbyggnadsfasen. I dag får Atlas inga bidrag, utan överlever på egna meriter.

I artikeln spekuleras om undertecknad och Per Wirtén eller några andra har egna ekonomiska intressen i Arenagruppen. Formellt är våra namn med i Atlas KB. Men det finns en överenskommelse och ett avtal om att alla eventuella överskott ska vara kvar i föreningen och dess verksamheter. Någon utdelning av vinst har aldrig gjorts och kommer aldrig att utdelas till enskilda individer.

En annan omständighet gäller den ideella föreningen. Artikelförfattarna finner det skumt att föreningen inte har någon aktiv verksamhet registrerad. Det beror bara på att vi inte bedriver någon ekonomisk verksamhet i själva föreningen, utan i aktieföretaget.

Lundberg och Nilsson skriver att det finns en vänstermajoritet i journalistkåren. Det är förvisso sant. Men medieforskarna visar också att bland dem som skriver om och bevakar ekonomi och politik finns idag en borgerlig majoritet.

✱ **HÅKAN A BENGTSSON** är vd för Arenagruppen.

Mystiken tättnar kring *Arena*

Över Arenagruppens ekonomi vilar en mystisk air, vilken till stor del sammanhänger med gruppens säregna konstruktion med aktieföretag, föreningar och kommanditibolag vilka äger varandra, på ett sätt som effektivt hindrar insyn i verksamheten. Bristen på transparens är märklig med tanke på att det bör ligga i allmänhetens intresse att få reda på vilka som är avsändare och finansierare bakom de åsikter som torgförs av alla de hundratals opinionsbildare som är knutna till Arenagruppens nätverk.

I sitt svar bekräftar Håkan A Bengtsson den i Axess-artikeln belysta strävan efter att framställa sig själva såsom agerande utifrån ett underdog-perspektiv. Sanningen är dock att i Arenagruppens olika styrelser sitter tunga fackliga höjdare som LO:s politiska sekreterare Mats Erikson, Heli Kärkkäinen från LO idédebatt, Stina Andersson

från Akademikerförbundet/SSR samt Bengt Olsson från HTF.

Sanningen är också att Arenagruppen befinner sig i ett obestridligt beroendeförhållande till sina finansierare inom fackföreningsrörelsen, vilka tillhör de mest kapitalstarka aktörerna på den svenska politiska scenen (med kontroll över uppskattningsvis runt 100 miljarder kronor).

Det är vidare värt att notera att man framhårdar i att man har en ideell förening som ägare, när det med största sannolikhet är en ekonomisk förening, som därmed är skattskyldig som en sådan. Bengtsson försöker slutligen blanda bort korten genom att tala om grundandet av tidskriften *Arena* istället för om Arenagruppens grundande, vilket skedde på initiativ och genom finansiering av LO.

✱ **JOHAN LUNDBERG**

Vänstern präglas av en fortsatt vurm för repression och intolerans. Istället för att stå upp för upplysning och demokrati sympatiserar den med terrorister och förtryckarregimer. Fyra skribenter reflekterar över utvecklingen sedan upprorsåret 1968.

Vänster om, höger om

Efter socialismens kollaps ändrade vänstern inriktning och anammade idéer som tidigare funnits inom högern, till och med inom extremhögern. Vänstern tror inte längre på universella värden. Man vill inte kritisera homofobi och kvinnoförtryck när det förekommer inom andra kulturer.

✱ NICK COHEN

Från 1880-talet till 1980-talet var det socialister som definierade vad det innebär att vara vänster. Debatten handlade om vilken typ av socialism som var önskvärd. I Ryssland, Kina och den fattiga världen mördade man varandra i uppgörelser om denna fråga. Men på en grundläggande punkt var man överens: att vara vänster innebar att man såg ett gemensamt ägande av produktionsmedlen som den bästa vägen framåt för mänskligheten. Europeiska socialister måste förena sig med andra som stödde deras ideal och kämpade för en bättre värld.

Det fanns en hierarki eller pyramid. Högst upp befann sig socialismen, i någon av dess många former. Den näst mest önskvärda samhällsformen var vad vänsteranhängarna, fånigt nog, kallade kapitalistiska demokratier: sådana länder som våra, med blandekonomi, allmän rösträtt, rättighetsdeklarationer och en välfärdsstat. Längst ned fanns de mest föraktliga regimer man kunde tänka sig: fascistiska eller konfessionella samhällen som använde sig av vanvettiga konspirationsteorier och pseudovetenskap för att indela människor efter etnisk tillhörighet eller tro. Nazityskland var det tydligaste exemplet på vad vänstern hatade.

Rör vi oss nu framåt till 2000-talet kan vi se att vänstern har förändrats till oigenkännlighet. Socialismen är död, förintad av kommunisternas fruktansvärda brott och marknadsekonomins framgångar, inte minst i Asien. Fortfarande finns det människor som kallar sig socialister, men ingenstans i världen finns det någon seriös politisk rörelse som tror att man kan förbättra samhället genom att förstärka ekonomin. Detta är en enorm förändring, eftersom argumentet för socialism var såväl ekonomiskt som moraliskt. Socialismen var tänkt att medföra en starkare och mer produktiv ekono-

mi. Enligt Marx var socialismens seger oundviklig. Idag är det snarare dess misslyckande som verkar förutbestämt.

Människor som idag säger sig vara vänster förespråkar högre skatteinivåer och statliga monopol för allmännyttiga tjänster, medan de är skeptiska mot privata företag och finansmarknader. Men när deras politiker kommer till makten vänder de sig ofta till marknaden för lösningar på de praktiska problemen med att sköta ett modernt samhälle. De tar in privata företag för att driva allmännyttiga tjänster eller skapar en utbildningsmarknad genom att ge föräldrar en skolpeng.

Partier till vänster överallt i den demokratiska världen har blivit försiktiga och flexibla: de förmår inte längre väcka entusiasm för väldiga planer på statlig kontroll eftersom de själva inte längre tror på dem – liksom inte heller de flesta av deras anhängare, när de är helt uppriktiga.

Politiska skribenter har ingående diskuterat socialismens död. Få har dock noterat hur mycket den vänsterrörelse som växt fram ur haveriet hämtar från högern, även extremhögern, som den bättre delen av 1900-talets vänster motsatte sig.

Jag ska klagöra detta med hjälp av ett antal scenarier som jag hopas att läsaren kommer att känna igen.

– Du beslutar dig för att göra ett experiment. Du menar att den radikala islamismens ideologi är en mardröm för vänstern. Den omfattar underkastelse av kvinnor, mord på homosexuella och på alla muslimer som frivilligt bestämmer sig för att ändra religiös uppfattning, upprättande av en teokratisk stat, avskaffande av yttrandefrihet och trosfrihet och odling av antisemitiska konspirationsteorier av Hitlertyp. Från den iranska revolutionen och framåt har

✶ Aldrig i otakt med partiet.

FOTO: JACQUES LANGEVIN/CORBIS SYGMA/SCANPIX

radikala islamister, överallt där de gripit makten, mördat liberaler och vänsteranhängare. Nu läser du tidningarna i ett slumpmässigt urval europeiska länder och finner att det utan undantag är vänstersnarare än högertidningar som ursäktar och i vissa fall uppmunttrar radikal islam.

– En bomb exploderar i Stockholm och dödar ett hundratal människor. Inom några minuter fylls radion av vänsterröster som beskyller amerikanerna, israelerna och den svenska regeringen för massmord. Ingen kritiserar terroristerna eller den ideologi som motiverat dem.

– Sudans folkmordskampanj mot befolkningen i Darfur återupp-

tas. Du vill protestera, men upptäcker att det inte finns några stora demonstrationer att ansluta sig till i Sverige eller något annat europeiskt land. Människor som kallar sig vänster vill inte protestera mot brott mot mänskligheten som de inte kan skylla på väst. Sådana illdåd väcker inte längre deras avsky.

– Du tar upp ett exemplar av *Ordfront Magasin* och läser att "Den israeliska regeringen styr svenska media". När en bekant talar om för dig att detta är en tidning på vänsterkanten, blir du inte lika förvånad som du en gång i tiden skulle ha blivit. De som på 1900-talet hävdade att en judisk konspiration kontrollerade medierna och regeringen var nazister. Du påpekar detta för en bekant som arbetar »

vid SVT:s *Mediemagasinet*, ett program med uppgift att granska medierna. Hon förstår inte problemet.

– Vid ett möte i Stockholm hör du en muslimsk feminist, som flytt från tvångsäktenskap och sexuellt utnyttjande, uppmana den svenska vänstern att bekämpa förtrycket av kvinnor. En ledande socialdemokratisk tänkare ställer sig upp och anklagar henne för att vara "provokativ". När ledaren för ett litet revolutionärt parti ställer sig upp och skriker, från salens bakre del, att hon är "ett verktyg för nykonservativa, rasister och sionister", applåderas han av publiken.

– Du registrerar dig vid närmaste universitet för en kurs i kulturstudier och noterar ett märkligt fenomen. De som på 1900-talet försvorade reaktionära religioner i den fattiga världen var de konservativa, medan vänsteranhängarna trodde på utveckling och upplysning. I föreläsningssalen hör du nu radikala akademiker fördöma varje ifrågasättande av traditionen som "kulturell imperialism" och smutskasta upplysningstidens "förtryckande" värderingar.

Några av dessa exempel är kanske överdrivna, men inte alltför mycket, skulle jag tro. Den hierarki som gällde under 1900-talet försvann med socialismens kollaps. Nu är den värsta formen av samhälle den västerländska demokratin, och särskilt då den amerikanska. Förr i världen kom de konservativa med ursäkter för fascismen eftersom de felaktigt såg den som en fortsättning på demokratiska högeridéer, medan vänsteranhängare otvetydigt fördömde dem. Numera, i dagens Europa och Nordamerika, är det vänsteranhängarna som ursäktar fascistiska och reaktionära rörelser och bortser från deras offer, till och med när offren delar deras vänsterideal.

Ett undantag är det egna landets partier längst ut på högerkanten. Så länge de lokala rasisterna är vita har dagens vänster inga problem med att motsätta sig dem på ett sätt som den traditionella vänstern hade kunnat känna igen. Men gäller det en utländsk rörelse långt ut på högerkanten som är fientlig mot västerlandet, så kommer de i bästa fall att betrakta den som förvirrad, i värsta fall som en allierad.

Om den sämsta sidan hos den forna vänstern var dess oförmåga att konfrontera kommunismen, var dess bästa sida kamratandan. Europeiska socialister stödde främlingar som delade deras värden. Idag lär en iransk feminist, irakisk demokrat eller kurdisk socialist inte kunna hoppas på någon solidaritet från européer som säger sig vara till vänster, särskilt inte om de hör till den intellektuella medelklassen.

Om någon menar att de företeelser jag beskriver är ett resultat av den katastrofala Bushadministrationen, så kan jag i viss utsträckning hålla med. Men de hade börjat utvecklas långt innan George W Bush kom till makten och visar alla tecken på att fortsätta efter att han har försvunnit.

En vänster som fortfarande vore levande, och en europeisk liberal tradition som menade vad man sade, skulle inte ha haft några problem att hantera Bush på ett hedervärdigt sätt. Man skulle ha motsatt sig det andra Irakkriget, djupt beklagat ockupationens misstag och brutalitet, samtidigt som man hade stöttat de irakier som ville något annat efter 35 år under Baathregimen och dess folkmordspolitik. Stöd kom också, från delar av de gamla och tynande arbetarrörelserna, men vänsterns dominerande röster inom medierna, universitetsvärlden och de politiska partierna teg medan al-Qaida samvetslöst slaktade människor. "Internationalism", "solidaritet" och "broderskap" känns nu som ålderdomliga ord från en svunnen tidsålder.

Till och med i den enda utrikespolitiska fråga som verkligen inspirerar den europeiska vänstern, Israels konfrontation med palestinierna, är vänsterns hållning långt mindre altruistisk än den ver-

kar. Mycket få vänsteranhängare är beredda att stödja Fatah – som alla sina brister till trots ändå kan beskrivas som en nationell befrielseströrelse med förutsättningar att bygga upp ett Palestina värt att leva i – och samtidigt motsätta sig Hamas, som vill införa outhärdliga restriktioner för palestinska kvinnor, homosexuella, fackföreningsmedlemmar, sekulära och kristna.

Dagens vänster har inget program för en bättre värld. Att skylla dess nedgång på Bush är lika löjligt som att hålla USA ansvarigt för världens alla konflikter. Det finns mer djupgående historiska tendenser som förklarar vår tids hyckleri.

De som på 1960-talet längtade efter en radikal omvandling av den rådande ordningen – som många människor gör någon gång i livet – kunde finna tröst i de revolutionära vänsterrörelser som drog fram över världen, från Kambodja till Chile, samtidigt som man hämtade styrka bland det egna landets studentradikaler. Historien stod på deras sida.

Efter socialismens fall har den revolutionära vänstern dött ut överallt utom i Latinamerika, och till och med där är den matt och ytlig.

Idag kommer det största hotet mot den rådande ordningen från den radikala islam och den korruperade nationalismen i Kina och Ryssland. Vänsteranhängare på ytterkanten stödjer öppet jihadistiska grupper. De urskuldande försvarstalen från vissa vänsteranhängare är så omständliga att även de innerst inne måste antas stödja den radikala islamismen.

Dessa människor har ingen annanstans att vända sig nu när 1900-talets revolutionära gerillarörelser och kommunistregimer förpassats till historien. En förtjusning i våld och avsky mot det egna samhället leder dem till slutsatsen att varje mördare av amerikaner är bättre än ingen alls.

I Noam Chomskys politiska texter och kulturteorierna hos Michel Foucault och postmodernisterna föregreps 2000-talets vänsterideologi. En vänster utan praktiskt politiskt program har ersatt socialismen och antifascismen. Den är baserad på kritik av den rådande ordningen snarare än kamp för ett nytt samhälle. I detta mentala universum kan ingen rörelse som utmanar väst fördömas otvetydigt. Bara väst kan kritiseras.

Säga vad man vill om dem, men en kommunist eller socialdemokrat på 1940-talet hade klara idéer om hur samhället skulle omvandlas. Idag finns det inget radikalt alternativ som seriösa människor menar sig kunna använda, bara praktiska sätt att anpassa den rådande ordningen till förändringar i ekonomin och omgivningen.

En paradoxal konsekvens av den socialistiska idéns död är att vänstern nu passar mycket bra in i konsumtionssamhället. Eftersom det inte finns något trovärdigt politiskt vänsterprogram, kan vem som helst låtsas inta en vänsterhållning, precis som vem som helst kan gå in i en affär.

Om jag vore socialist, skulle du kanske instämma i ett förslag som jag lägger fram. Men eftersom jag trodde på socialismen skulle jag behöva tillägga att jag också ville se ett förstatligande av ekonomin på högsta nivå, straffbeskattning och arbetarkontroll över produktionsmedlen. Även om just du kanske inte ryggat tillbaka inför detta, kan andra läsare tänkas göra det, med kommentaren att mina idéer skulle leda till katastrof. Moderna vänsteranhängare behöver emellertid inte riskera att stöta bort potentiella sympatisörer genom program som kunde få dem att känna sig besvärade. De har sällan några förslag till en ny samhällsordning. De är bara mot väst i allmänhet eller USA i synnerhet, som båda – det ska gudarna veta – erbjuder mycket att opponera sig mot. Om någon påpekar att de som vänster-

anhängare är förpliktade att bekämpa brott som begås av ultrareaktionära rörelser, så får de av den nya vänsterideologin lära sig att svara att det är ett "hyckleri" av västerlänningar att kritisera när de bär på så stor skuld. Den rätta vägen är att inget säga eller göra.

Socialismens kollaps förklarar också den allmänna oförmågan inom vänstern i Europa och Nordamerika att ställa upp för feminister, demokrater och vänsteranhängare i den fattiga världen. Om man själv inte har något positivt program, hur kan man i dessa främlingar se kamrater som kan göra anspråk på ens stöd?

Dessa svek är kanske skandalösa, men de rimmar väl med den moderna konsumtionskulturens psykologi. Konsumenter gillar inte altruistiska förpliktelser. De har ingen aptit på tråkiga möten för att öka allmänhetens medvetenhet eller försöka påverka politiker för att åstadkomma förändringar.

När jag kommer hem till de rikaste människor jag känner ser jag Naomi Klein och Michael Moore på deras hyllor och tänker: "Varför är jag förvånad? Vänstern utgör inte längre något hot mot de välbärgade. Att vara vänster är en fråga om livsstil. Det är inte förenat med några kostnader eller förpliktelser."

Hittills har jag talat om konsekvenserna av ett nederlag. Men andra halvan av 1900-talet innebar också enorma triumfer. Europeiska vänsterrörelser såg till att folk fick bättre bostäder, heltidsskola, arbetslivs-rättigheter och heltäckande sjukvård. Om vi kunde resa tillbaka i tiden och berätta för dem som 1908 reformerade Sverige hur deras land ser ut idag, skulle de bli förbluffade och förtjusta.

Sedan skulle man tvingas förklara för dem att triumfen för våra gemensamma ideal haft den oväntade konsekvensen att vända vänsterintelligentian mot den vita arbetarklassen. Arbetarna har svikit de intellektuella. De ledde inte framstormningen mot ett socialistiskt samhälle så som de intellektuella sade åt dem att göra. De använde inte det relativa välstånd som välfärdsstaten gav dem till att utveckla sin smak för avantgardistisk konst och atonal musik. Ibland röstade de i stora skaror för politiker som medelklassvänstern föraktade – Reagan, Thatcher, Bush och Sarkozy. Och något som är bara alltför uppenbart i Europas och Nordamerikas städer är att de utopiska planerna bland 1900-talets samhällsreformatorer, samtidigt som de skapade ett bättre samhälle, också ledde till bidragsberoende, familjens upplösning och brottslighet.

Medelklassens besvikelse kommer till synes i försöken att förhindra demokratiska val och rucka på yttrandefriheten. Beslutsfattandets centralisering i EU:s odemokratiska institutioner, tendensen att låta icke folkvalda domare fatta politiska beslut och utveckla politiskt korrekta språkkoder – allt detta härrör från övertygelsen att man inte kan lita på arbetarklassen, som inte alltid tycker så som medelklassen skulle vilja att de tyckte.

Förutom en oro för att inte kunna få majoriteten med sig i öppna val, känner den vänstersinnade medelklassen i hela den utvecklade världen ett långt mer djupgående obehag. Historien är inte längre på deras sida. Marknadsekonomierna undergräver den starka ställning och relativa rikedom som den offentliga sektorns direktörer åtnjöt när de dominerade de moderna staterna under socialdemokratins storhetstid vid mitten av 1900-talet. Finansärer och företagare har skaffat sig enorma förmögenheter och politisk status, medan den vänstersinnade medelklassen dröjt sig kvar i arbeten som de nya makthavarna föraktar för deras bristande marknadsorientering.

Den moderna demokratin är ett system som inte längre tilltalar denna medelklass. Därför är de mindre benägna än förr i världen att motsätta sig religiösa fascistiska rörelser och ta ställning för det egna samhällets bästa värden.

Våra progressiva intellektuella från 1908 skulle bli lika häpna över de mänskliga rättigheternas triumf som över välfärdsstatens framväxt. Kvinnor, homosexuella och svarta – grupper som diskriminerats i årtusenden – har vunnit full juridisk jämlikhet. Ett mått på förändringen är att det numera vore omöjligt för en konservativ politiker som är emot lika rättigheter för homosexuella att bli ledare för ett större europeiskt höger-mittenparti.

Också i detta fall finns en tvetydighet. Även om den enastående framgången för kampanjer mot sexism, rasism och homofobi starkt förbättrade livet för miljontals individer, så sågs de av den postmoderna vänstern inte som just individer utan som kategorier. Man utvecklade en identitetspolitik baserad på gruppdefinitioner utifrån antiindividualistiska förutsättningar. Man behandlade kvinnor, medlemmar av etniska minoriteter, homosexuella och andra som block med gemensamma intressen. Dessa förenklningar var inte alltid skadliga – en kampanj för att skärpa lagen mot våld i hemmet, till exempel, är en kampanj för kvinnor, inte för en eller annan bestämd kvinna. Men postmoderna multikulturalister har tagit den liberala idén om tolerans och drivit den till en extrem relativism, som innebär att det alltid är fel att angripa tidigare förfördelade grupper – "den andre" – även när denne andre förespråkar antiliberala idéer.

Kort sagt, det har blivit rasistiskt att motsätta sig sexister, homofober och fascister från andra kulturer.

Sådana attityder är en katastrof för progressiva krafter i den fattiga världen, särskilt i arabvärlden, liksom bland Europas invandrargrupper. Vi befinner oss nu i den anmärkningsvärda situationen att det anses vara "vänster" att hävda att kvinnofrigörelse är till gagn för ljushyade kvinnor i Europa, men inte för mörkhyade kvinnor i Teheran. Postmoderna multikulturalister har övertagit mot-upplysningens reaktionära, antiuniversalistiska filosofi och klätt den i en modern dräkt.

Från och med illdåden den 11 september kunde ingen medborgare i de västerländska demokratierna betvivla att krafter ute efter att mörda dem i stor skala svepte fram över jorden. Det är ett kort och okomplicerat påpekande, men vi är rädda och tror att det är bättre att ingenting säga – om behandlingen av kvinnor, angreppen på yttrandefriheten, de psykopatiska ideologierna, det medeltida hatet och de utbredda konspirationsteorierna – för att inte riskera att provocera mördarna.

Frukten är det starkaste av alla mänskliga motiv. Lägg därtill det uppgivna och reaktionära tänkesätt som utvecklades inom den moderna vänstern efter socialismens kollaps och den tolerans för det intoleranta som postmodernismen inpräntat – så tror jag ni kan se varför så många är oförmögna att motsätta sig totalitära rörelser på den yttersta högerkanten eller ens kalla dem vid deras rätta namn.

Hur begripligt detta förnekande än må vara, förblir det ett lika ynkligt svar på islamismen som förnekandet av klimatförändringar är som svar på den globala uppvärmningen. Båda dessa grupper av förnekare tror att vi kan fortsätta som tidigare och leva vårt trygga, konsumistiska liv som om ingenting hänt.

Det kan vi inte, inte i någotdera fallet, utan vi måste möta de hot som vår tid ställer oss inför. Förnuftiga kvinnor och män kan ha olika åsikter om hur vi ska möta dessa hot, men vi kommer inte att kunna se dem tydligt förrän vi rensat undan all den bråte som skymmer sikten. Innan dess kommer 2000-talet inte att få en vänster värd namnet.

✧ **NICK COHEN** är kolumnist i *New Statesman* och *Observer* samt författare till boken *What's Left. How Liberals Lost Their Way* (2007).

✧ **ÖVERSÄTTNING: JIM JAKOBSSON**

Från klasskamp till kulturkamp

Efter att ha förlorat den ekonomiska kampen i Storbritannien engagerar sig vänstern istället i identitetsfrågor. Men även om klass har ersatts av kultur riskerar man att upprepa gamla misstag.

✱ ANDREW ANTHONY

När jag som ung man jobbade inom enklare yrken brukade jag kalla mig socialist. Jag hade en idealistisk syn på vad termen betydde, åtminstone i teorin. Men i praktiken var jag långtifrån säker. Omfattade termen den hopplösa vanskötsel, det ständiga slöseri och den utbredda lättja som karaktäriserade de lokala socialistiska myndigheterna där jag vuxit upp? Handlade det om den strejkdubbade förstatligade industri som tycktes symbolisera ett Storbritannien på nedgång? Eller den stängda fabriken som bekräftade fackförbundarnas makt? Hade den något att göra med kommunismen och Sovjetunionen? För socialismens fiender var svaren lika uppenbara som en brödkö, men för socialister hade det alltid varit lite mer komplicerat. Socialismen representerade en möjlighet, en bättre väg, ett ideal som ofrånkomligen undergrävdes av kapitalismens dominans, ja av själva dess existens.

Socialismen i Europa vid början av åttiotalet, och särskilt i Storbritannien, var en härva av disparata idéer. Där fanns den traditionella arbetarrörelsen, med dess mansdominerade fackförbund och förmyndarmentalitet. Där fanns den hårda kärnan av revolutionärer och Sovjetsympatisörer, trotskister och stalinister. Där fanns också den nya vänstern från 1968, som var socialt mer liberal och betonade individens frihet när det gällde sådant som sexualitet, liksom de välmenande samhällsreformatörerna, som intog en nästan kristen hållning i fråga om brottslighet och social nöd. Där fanns de som var fientliga mot staten, för vilken samhällsinstitutioner i sig var skadliga och kontrollerande instanser, samtidigt som det fanns en utbredd uppfattning att staten borde fortsätta ha en stark ställning och organisera så mycket som möjligt i fråga om arbetsliv, bostäder och social välfärd. Där fanns den nya kommunalvänstern, som fokuserade på de etniska minoriteter och marginaliserade grupper som utgjorde deras valkretsar. Och i bakgrunden höll en akademisk, postmodern vänster på att växa fram, kulturellt och moraliskt relativistisk, antivästerländsk och förslavad av dekonstruktionens intellektuella mode.

I den breda samförståndsandan i efterkrigstidens Storbritannien hade socialism och liberalism, och till och med den moderata kon-

servatismen, kommit att flätas samman i det politiska livet. Men när Margaret Thatcher lösgjorde konservatismen från denna samexistens och förvandlade den till en radikal ideologi, omfamnade socialismen och liberalismen varandra i en gemensam kamp för överlevnad. Att vara liberal under Thatcheråren var nästan per definition att vara socialist. Inte i partipolitiska termer – det socialdemokratiska partiet hade trots allt bildats som en reaktion mot socialismen – utan i det anti-thatcherska offentliga samtalet. Naturligtvis skulle varje socialist med självrespekt ha sagt sig avsky urvattnade och opålitliga liberaler. Men sådana uttalanden hade ofta mer att göra med Storbritanniens obotliga böjelse för klassposering. "Liberal" var närmast synonymt med "medelklass", medan "socialist" hade mer jordnära konnotationer. En annan distinktion var att liberal ofta användes i passiv mening, syftande på ett visst sätt att tänka och känna, medan socialist innebar något mer aktivt, mer handfast och motståndskraftigt, ett engagemang och ett ideal. I praktiken var skillnaden mellan de två inte alltid tydlig.

Så kunde man till exempel träffa på, som jag en gång gjorde, en gräsrökande homosexuell husockupant som hyllade Östtyskland, en nation som inte precis var känd för sin tolerans mot gräsrökning, homosexualitet eller husockupationer. Den underförstådda idén var att "socialistiska" länder skulle bedömas utifrån mindre stränga normer. Det var precis vad jag gjorde. Under det tidiga åttiotalets militanta år hade jag en flickvän vars mor var en glödande torry från en besutten, vagt aristokratisk bakgrund. Hon var en förbitterad och energiskt olycklig kvinna som avskydde socialismen och arbetarklassen och, som hon gjorde helt klart, hon avskydde mig. En dag beslöt hon utan förvarning att ta med min flickvän och hennes syster på semester i Albanien för att visa dem kommunismens fasor. När de återvände, efter två bisarra veckor på en stalinistisk rundresa, var de uppfyllda av hemska berättelser om landets efterblivenhet och fattigdom. Allt jag kände till om Albanien var dess extrema ideologiska renhet och isolering, att man hade brutit med Moskva eftersom Sovjetunionen var alltför liberalt och att man tog avstånd från Kina i protest mot Maos möte med Nixon. Men så irriterad var jag över moderns högerattityder att när systerarna beskrev vad de

hade sett, så försökte jag försvara Enver Hoxha, denne karikatyr till diktator. "Men du förstår inte", sade de till mig, "folket lever i fruktansvärd fattigdom, medan de högt uppsatta partifunktionärerna kör omkring i limousiner. Hur kan det vara jämlikhet?" Det är en process, förklarade jag i min upphöjda vishet, man kan inte förändra ett traditionellt samhälle över en natt. Några veckor efter det att min flickvän återvänt fortsatte Hoxha den processen genom att döda halva ledarskapet, däribland sin närmaste man.

Vid den här tiden fascinerades jag av den revolutionära vänstern. Jag kunde tillbringa timmar i Collets bokhandel i centrala London med att läsa de travar av nyhetsbrev och publikationer som dessa smågrupper (SWP, RCP, WRP, CPGB) på något sätt lyckades producera. Det var en hemlig värld av schismer och hämndaktioner där varje mikroparti, för att använda kommunismhistorikern Raphael Samuels formulering, tävlade "om äran att få leda en icke-existerande revolutionär arbetarklass". Varje parti hävdade att de och endast de förstod vad som var den rätta linjen, och alla stöpte om den senaste utvecklingen för att dölja hur missriktad den tidigare rätta linjen visat sig vara. Varje sats var skriven i en deklamatorisk, högräddande stil, som om författarna föreställt sig att Lenin skulle läsa upp deras ord på Finlandsstationen. I likhet med alla fanatiker trodde de att räkningsdag var nära. I stället för apokalypsen var det revolutionen som var i antågande, påskyndad av deras oefftergivliga krav på generalstrejk. Varje vecka som den inte utlöstes innebar bara att den kom en vecka närmare. Och hela tiden dessa hysteriskt otåliga rop på handling – Kämpa Nu! Marschera Nu! Förbjud Nu! – som gick bortom det parodiska. Dessa flammande appeller fungerade på mig, misstänker jag, på samma sätt som de fungerade på många andra människor som inte tog dem på allvar. Det vill säga på något obegripligt sätt fungerade de ändå. Åtminstone hade de en psykologisk effekt.

För även om den yttersta vänstern aldrig utgjorde mer än en liten bråkdel av de röstande lyckades man utöva ett oproportionerligt inflytande på den brittiska och europeiska politiska scenen. Inte så mycket genom de traditionella medlen i form av marscher, möten, politiskt arbete och så vidare, som hade begränsad inverkan på det politiska livet i stort. Dess sätt att göra sig gällande var snarare genom den existentiella utmaning man lade fram: Vad tänker du göra? Det var med andra ord lätt, rentav rimligt att avfärda den yttersta vänstern som fantast och ondskefulla knäppskallar, men det var mycket svårare att med gott samvete ignorera den idé om dramatiskt samhällsförändring som dessa småpartier representerade. För om man nu ansåg att samhället var oräddvinst inrättat, vad var man beredd att göra för att förändra det? Det var en fråga som träffade den liberala skuld känslan i hjärtat.

På ett eller annat sätt tillbringade jag en stor del av 1980-talet med att fråga mig själv vad jag var beredd att göra. För det mesta var frågan formulerad i filosofiska termer, utan tvivel för att lättare kunna skjuta upp all faktisk handling. Jag var knappast den radikale sonen. Det blev en del spridda ungdomsför syndelser: jag sprejade ner ett par Shellverkständer som en protest mot apartheid. Jag skjutsades iväg i en polispiкет vid en Stop the City-marsch. Jag värvade röster för John McDonnell, en Labourkandidat på vänsterkanten i det katastrofala valet 1983. Jag arbetade också som volontär för en biståndsorganisation i tredje världen, deltog i vakor vid South Africa House, i marscher för kärnvapennedrustning, pengainsamling för gruvarbetare under strejken och en del andra aktiviteter som vagt kunde definieras som att "göra någonting". Och senare reste jag till Nicaragua för att stödja sandinisterna. Därtill kom ett par nedslående utflykter i fackligt arbete.

Det var här som jag först kom i kontakt med det standardmanus som användes vid de flesta politiska möten. Fackföreningen för affärsbiträden och leveranspersonal vid Harrods var vad man brukade kalla en "moderat" fackförening. Här fanns inte många hårda vänstertyper bland medlemmarna, och inga bland ledarna, och ändå svävade den hårda vänsterns anda som en osynlig kommissarie över våra möten. Mycket snart insåg jag att syftet med dessa möten, och mångas syfte med att delta, var att varje deltagare skulle framstå som mer radikal än föregående talare, oavsett vem. Ett slags moralisk exhibitionism och inflationsiver präglade nästan varje yttrande, som om målet var att komma fram till ett utropande av generalstrejk via så få inlägg som möjligt: "Anser du att vi borde få en löneökning på 10 procent? Men jag anser att den borde vara på 15 procent. Jag vinner." Hur ingrott detta syndrom var förstod jag många år senare när jag fann att exakt samma princip var verksam vid möten med tidningsfacket. Vid ett tillfälle satt jag vid ett bord med en grupp välbetalda och inte särskilt produktiva journalister som turades om att toppa grannens krav. Tidningen, som drogs med miljonförluster, hade erbjudit en löneökning i nivå med inflationen, men journalisterna ville ha mer, mycket mer. Allt högre gick budgivningen: 5 procent, 7,5 procent, 10 procent, maskningsaktioner, tills en person slutligen uppmånade till total strejk. För talaren själv var ett sådant inställande av arbetet på sätt och vis ett rent akademiskt hot, eftersom han knappast skrivit ett ord på månader. Han var en av de högst betalda i rummet, med många års tjänst (eller åtminstone anställning) och en stor pension i sikte. Och vid denna tid var han föremål för interna disciplinåtgärder för att upprepade gånger ha laddat ner barnpornografi. Ingen enda person som var med på mötet, inte heller jag själv, invände med ett enda ord mot hans krav. I stället var det några som öppet höll med, andra som nickade instämmande, medan resten av oss förblev tysta. Utanför mötets ram skulle man ha insett vilken löjlig scen det var, men inom denna spegelsal var allt helt normalt.

A v mina dilettantiska aktiviteter under 1980-talet var det ingen som levde upp till utmaningen från den hårda vänstern. Det rörde sig om en oengagerad typ av engagemang, ett slags märkesbärande, som det "Coal not Dole"-märke jag bar under hela gruvarbetarstrejken 1984. Det var förvisso kraftlösa ansträngningar, men det var inte det främsta skälet till att de inte uppfyllde kraven. Det fanns nämligen ingen handling, hur engagerad eller extrem den än skulle vara, som kunde anta utmaningen. Just detta var den yttersta vänsterns poäng, dess psykologiska funktion: att alstra en känsla av individens maktlöshet. Hela projektet var ägnat att avslöja dem som "sält sig", "borgarlakejerna" och deras "mensjevikmentalitet". Och hur kunde det göra något annat? Varje kommunist- eller "arbetar"-stat i historien hade varit en katastrof, en kombination av ineffektivitet, korruption och förtryck med överallt lika eländiga resultat. Det fanns ingenting påtagligt att sikta mot, inget jordiskt proletärparadis. De partier på yttersta vänsterkanten som var kritiska mot Sovjetblocket – utan undantag trotskister – kunde förvisso fortfarande hävda att om saker och ting gjordes på deras sätt, så var himlen bara en revolution borta. Men ingen förutom ett fåtal förtryckta ideologer och de ohjälpligt naiva trodde på det. Och ändå fortsatte dessa grupper att utöva ett moraliskt tryck på vänsterns liberala kärna. Labourkontrollerade lokala myndigheter vek sig för den revolutionära glöden under Thatchereran, med grupper som "Militant Tendency", en underjordisk trotskistisk sekt som i praktiken höll staden Liverpool som gisslan. När denna process upprepades i kommuner över hela landet, och ledde till pantomimisk misskötsel och i många fall bankrutt, var det slående hur få inom Labourpartiet som vågade ta-

la klarspråk. Det skulle ha krävt att man tog itu med verkligheten. Och den hårda vänsterns triumf låg i att man lyckats blockera just den processen bland progressiva människor. Man hade gjort verkligheten till förbjudet område.

Socialismen, inom många lokala myndigheter till vänster, hade börjat inrikta sig på att driva en politik utformad med hänsyn till dess "motståndsvärde", det vill säga i vilken mån den kunde motarbeta regeringen och irritera konservativa media. I denna barrikaderade atmosfär var det värsta brottet att ställa sig på oppositionens sida. När en högertidning, *London Evening Standard*, avslöjade utbrett sexuellt utnyttjande av barn inom Islington's barnavård under 1980-talet, avfärdades det av Margaret Hodge, kommunfullmäktiges ledare och senare Labours barnminister, som "slaskjournalistik". Hon kom ihåg vilken sida hon stod på. Om högerpressen sade att något pågick, så pågick det per definition inte.

Den hårda vänsterns censurspöke svävade också över den landsomfattande gruvstrejken 1984-85. Men i detta fall överskuggades rädslan för att stämplas som kapitalistisk springpojke helt av en djupt känd sympati med gruvarbetarnas sak. Strejken var det sista stora utbrottet av protester inom den brittiska industrin under 1900-talet och det sista tärningskastet för den traditionella klasspolitiken. Det närmast förhistoriska stamtänkande som präglade konflikten överröstade alla mina personliga reservationer vad gällde min tillhörighet till arbetarklassen. Det var decenniets definierande ögonblick i frågan: "Vems sida står du på?" Till vänster hade man Arthur Scargill, det nationella gruvarbetarfackets krullhåriga president, en orubblig socialist och Sovjetsympatisör. Till höger fanns den konservativa premiärministern Margaret Thatcher, en kall krigare. Båda hade sina egna trupper, de flygande strejkvakterna stod mot den brittiska polisens samlade styrkor. Det förflutna och framtiden i en kamp man mot man. Det var en verklig konflikt, med verkliga konsekvenser, inte bara en symbolhandling, även om det också var en kamp med symboler. Gruvarbetarna representerade ett slags proletariatideal. De led för samhällets bästa. Det vilade något ädelt och uppbyggligt över gruvarbetarna som en kollektiv arbetsstyrka, med deras täta sammanhållning, deras traditioner, tapperhet och solidaritet. De kilade omkring därnere i jordens innanmäte för att utvinna det mörka material som gav oss värme och ljus. "Coal not Dole", sade mitt rockmärke, och det var en enkel sanning: kol bra, arbetslöshet dåligt. Men var kolgruvearbete bra? Om man fick välja, vem ville egentligen gräva upp klumpar av svart sten som skadade lungorna under fysiskt nedbrytande förhållanden långt nere under jorden? Anledningen till att Margaret Thatcher tog strid med gruvarbetarna var naturligtvis inte att hon bekymrade sig om deras hälsa. Men inte heller var det den främsta tanken hos dem som i likhet med mig förklarade sig solidariska med gruvarbetarna. Ibland slog det mig, medan jag sysslade med att samla in eller skänka pengar, att jag stödde en kamp för att framtida generationer av unga män skulle kunna fortsätta att arbeta i ett kvävande, klaustrofobiskt, emfysemhelvete. Ett helvete, dessutom, som jag själv inte löpte någon risk att tvingas utstå.

Olika "minoritetsgrupper" spelade en roll i stödet för gruvarbetarna, vilket resulterade i så förtjusande besynnerligheter som homosexuella välgörenhetstillställningar till stöd för strejken. Ett obekvämt faktum kvarstod emellertid, nämligen att gruvarbetarna nästan undantagslöst var vit arbetarklass, och detta var en väljargrupp som snabbt höll på att bli politiskt omodern. I huvudstaden, under Livingstones ledning, hade Storlondons fullmäktige börjat arbeta för en "regnbågsallians" av minoriteter och marginaliserade. Des-

sa två riktningar inom vänsterns tänkande, den industriella och den multikulturella, gestikulerade för att visa sin enhet, men de stod för klart skilda och ofta fientliga politiska visioner – den ena gav röst åt vita heterosexuella män, den andra gjorde det uppenbarligen inte. Självfallet hade gruvarbetarstrejkens kollaps 1985 ingenting att göra med ras eller sexualitet. Den misslyckades inte på grund av bristen på svarta, asiatiska, lesbiska eller handikappade gruvarbetare. Inte desto mindre markerade den nedgången för en av vänsterns idéer – den om klass – och i dess ställe framväxten av en annan: identitet.

Den brittiska och internationella vänstern led ett dubbelt nederlag på åttiotalet, såväl ekonomiskt som ideologiskt. Thatchers föryngring av den brittiska ekonomin sammanföll med Sovjetblockets kollaps. Den senare händelsen borde ha varit något att fira för alla progressivt sinnade människor. Men sanningen är att ett slags Gulag-förnekelse länge hade präglat stora delar av vänstern, och fortsätter att göra det än idag. Det är fortfarande inte ovanligt att se ledande eller inflytelserika företrädare för vänstern bli tårögt nostalgiska över auktoritära diktaturer och till och med över massmord. George Galloway, parlamentsledamot för vänsterpartiet Respect och tidigare Labourpolitiker, kallade Sovjetunionens upplösning för sitt livs "största katastrof". År 1996 erkände Tony Benn, som åtnjuter ett slag helgonstatus som den brittiska vänsterns gudfader, sin beundran för ordförande Mao, som han kallade "1900-talets störste man". Att århundradets störste massmördare kunde kallas århundradets störste man visar att nedgången i vänsterns stridsmoral inte inneburit någon ökad moralisk resning.

Efter att ha förlorat den ekonomiska kampen i Storbritannien, och sedan även den ideologiska striden, försköt vänstern sitt verksamhetsområde till identitetsfrågor, där man fick långt större framgångar. Multikulturalismen blev den ortodoxa läran. Och det var en ortodoxi som få vågade ifrågasätta. En känsla av skuld förhindrade en verkligt kritisk analys av identitetspolitiken, vilket i sin tur hjälpte vänstern att underblåsa missnöjet och klagomålen bland olika etniska grupper. Den liberala vänstern fångades i denna stigande känslospiral: ju större skuld man uttryckte över sitt koloniala förflutna, desto mer missnöje kunde man alstra. Och ökat missnöje ledde till än större skuldkänslor. Det var inte förrän händelserna den 11 september 2001 som denna irrationella förtrollning bröts.

I det geopolitiska och kulturella nedfall som följde har vänstern återigen visat sin sympati för auktoritära röster genom att alltför ofta uppträda som försvarare av etniska gruppers mest reaktionära och anti-liberala element. Självutnämnda ledare för olika grupper har biståtts av vänsterintellektuella i sina försök att dela upp samhället i åtskilda etniska grupper. Och till och med urskillningslös religiös terrorism har framställts som en ädel kamp för frihet. Så hyllade till exempel John Pilger, en vida respekterad journalist på vänsterkanten, bombdåden i Madrid som "den senaste fasen i en lång kamp mot de västerländska imperierna, deras rovgiriga korståg och dominans".

Socialismen är inte längre ett ord man hör särskilt ofta i Storbritannien. Strävan efter universell jämlikhet har ersatts av kampen för åtskillnad mellan olika grupper. Det som förenar det ena och det andra är den cyniska, oundvikligen farliga hållning som reducerar en komplex mänsklighet till handfasta politiska block. Klass må ha ersatts av kultur, men tankefelet förblir detsamma.

★ **ANDREW ANTHONY** är skribent i *Observer* och *Guardian* samt författare till boken *The Fallout. How a Guilty Liberal Lost His Innocence*.

★ **ÖVERSÄTTNING: JIM JAKOBSSON**

1960-talets onda arv

På 1960-talet övergick vänstern från att stödja Sovjetunionen till att idealisera befrielserörelser i tredje världen och ledare som Pol Pot. Denna förändring innebar också att man slutade att kritisera kapitalismen för dess förmenta ineffektivitet. Istället sågs kapitalismens produktivitet och den ekonomiska tillväxten som huvudproblemen.

✱ LENNART BERNTSON

Det senaste årtiondet och framför allt efter den 11 september 2001 har vänstern i Sverige uppvisat en ny och delvis överraskande sida. Allt oftare återfinns olika vänstergrupperingar i aktioner och demonstrationer tillsammans med rörelser som företräder djupt reaktionära idéer och regimer eller som omfattar auktoritära och i många fall uttalat antisemitiska hållningar. I juli 2006 deltog exempelvis företrädare för både vänsterpartiet och Revolutionär kommunistisk ungdom i en demonstration för Hizbollah i Malmö, där deltagarna skanderade "död åt judarna" och "död åt Tel Aviv". Stödet till anti-judiska terrororganisationer som Hamas och Hizbollah och försvaret av regimer som den iranska – och tidigare Saddamdiktaturen i Irak – gentemot sanktioner eller kritik från väst har blivit stående inslag i den svenska vänsterns agerande. Lika ofta kan man iakttä vänsterdebattörer som uttalar sig ifrågasättande om fundamentala fri- och rättigheter som yttrandefriheten, av den anledningen att de ger utrymme för kritik – och karikatyrer – av religiösa och andra idéer. Senast var det Stefan Jonsson på *Dagens Nyheters* kultursida (22/9 2006 och 24/1 2008) som beklagade att yttrandefriheten möjliggör uttalanden och kritik mot de värden som statsmakten prioriterar. Listan på exempel skulle kunna göras mycket längre, framför allt vad gäller många vänstergruppers förståelse för och sympati med rörelser, som till den grad hatar USA och Israel i synnerhet och västvärlden i allmänhet, att inga metoder – heller inte urskillningslöst våld – är dem främmande. Som exempel kan nämnas DN-medarbetaren Andreas Malms hyllning till Hizbollah, liksom Åsa Linderborgs och Erik Wijks upprepade solidaritetsförklaringar med terroråden mot civila i Irak (*Arbetaren* 31/2006 respektive *Aftonbladet* 27/1 2005). Samme Wijk som i denna terror ser en "motståndshandling" mot ockupationen har i årtal fällt krokodiltårar över de vandaliserande ligister som efter Göteborgskravallerna i juni 2001 åta-

lades och dömdes av de rättsvårdande myndigheterna.

Hur ska dessa tendenser inom vänstern – den flora av partier, grupper och enskilda som politiskt och ideologiskt hör hemma till vänster om socialdemokratin – tolkas? Varför finns det bland dessa grupper ett åtminstone indirekt stöd för klerikala högerdiktaturer, för religiösa terrororganisationer och för ideologier som bekämpar det sekulära samhällets liberala fri- och rättigheter? Det är riktigt att långt ifrån alla som tillhör vänstern omfattar dessa hållningar, men det är uppenbart att de är mycket utbredda och har stöd också inom etablerade vänsterorganisationer. Vissa kritiker menar att vänstern, eller delar av den, utvecklats i fascistisk eller högerextrem riktning. Det vore i så fall inte första gången. Den italienska fascismen emanerade ur landets socialistiska rörelse, och i Sverige på 1930-talet gav Nils Flyg-socialisterna, vilka ursprungligen varit kommunister, sitt stöd till nationalsocialismen. Och på senare tid har det, menar forskaren Heléne Löw, blivit allt vanligare att extremister från skilda läger demonstrerar sida vid sida. Inte minst gäller ju detta Israel-frågan där det i dag kan vara nästan omöjligt att skilja vänsterståndpunkter från nynazistiska uppfattningar.

Även om det är en bestickande tankegång att fascismen skulle återkomma i vänsterskepnad, är jag övertygad om att det leder fel att söka förklaringen härvidlag. Tvärtom tror jag att orsakerna till att vänstern uppvisar en rad ståndpunkter som tidigare enbart återfanns inom den extrema högern, skall sökas i dess egen utveckling och inte minst i den radikala omvandlingen av det socialistiska landskapet de senaste årtiondena.

En avgörande punkt i detta sammanhang är det faktum att vänstern har ändrat sin syn på moderniteten. För den som bara följt den postkommunistiska vänstern, med dess ständiga kamp mot till ex-

⚙️ Två pelarhelgon: Lenin och Mao.

FOTO: HENRI CARIER-BRESSON/MAGNUMPHOTOS/BL BILDBYRÅ

empel genteknologi, medicinska djurexperiment, broar, vägar, kemikalier och kärnkraft, kan det te sig märkligt att den vänster som debuterar med ryska revolutionen 1917 inte bara var revolutionär utan dessutom framstegsvänlig. I själva verket var en av de viktigaste invändningarna mot den dåtida kapitalismen att den brast i effektivitet och utvecklingskraft. Faktum är att den marxistiska teori som ju både kommunismen och socialdemokratin omfattade vilade på tesen att den västliga kapitalismen hade medfört ett exceptionellt framsteg i mänsklighetens historia, men att dess fortsatta utveckling hindrades av de privata ägandeförhållandena. Det var mot denna bakgrund marxismen hävdade att borgerskapet hade spelat ut sin historiska roll och att bara proletariatet kunde föra det mänskliga framstegets fackla vidare; ett framsteg som genom att stimulera vetenskap och teknik skulle befria industrins och jordbrukets massor från materiell nöd. Med oktoberrevolutionen och upprättandet av Sovjetunionen etablerades visionen om en alternativ modernitet. Just föreställningen om socialismen som ett mer avancerat samhälle än det kapitalistiska hade en enorm attraktionskraft och var en av vänsterns stora tillgångar. Saken kan också uttryckas så att den revolutionära vänstern var en rörelse som hämtade sin ideologiska näring ur en rationalistisk, framstegsvänlig och utvecklingsoptimistisk teoribildning.

Det finns också en annan viktig aspekt på oktoberrevolutionen. Den franske historikern Francois Furet formulerar i sin bok *Le passé d'une illusion* (1995) tesen att ryska revolutionen 1917 övertog rollen som banérförare av de universella värden om frihet, jämlikhet och broderskap som franska revolutionen 1789 hade etablerat. I dag kanske bolsjevikrevolutionen framstår som en udda företeelse, men vid första världskrigets slut attraherade den hundratusentals unga människor och förvandlades efterhand till en mångmiljonhövdad internationell rörelse som uppfattade sig som det moderna samhällets avantgarde. Kommunismen gav inte bara hopp om ett samhälle där fattigdomen var utplånad, just i kraft av den planekonomiska modell som Sovjet införde, utan också en värld där fred och samförstånd hade avlöst krig och konflikt, där samarbete och solidaritet hade ersatt konkurrens och individualism.

För de generationer av socialister som verkade under denna första period efter oktoberrevolutionen – mellan åren 1917 och 1956 – var Sovjetunionen inte bara en politisk stödjeppunkt, det var också en historisk referenspunkt som förkroppsligade idén om att teknologiska och materiella framsteg gick att förena med ett fritt och egalitært samhälle. Hur utbredd denna föreställning var visas av att många politiker och forskare så sent som på 1980-talet trodde att Sovjetunionen och dess östeuropeiska satellitstater hade lyckats organisera ett modernt och högproduktivt samhällssystem. För att bara ta ett exempel hävdade till och med socialdemokraten Ingvar Carlsson så sent som 1983 att: "Såväl Sovjetunionen som länderna i Östeuropa har genomfört en snabb industrialisering och har en hög bruttonationalprodukt. Det finns åtskilligt att invända mot systemet i dessa länder, men de bevisar ovedersägligen att kapitalismen inte har monopol på att skapa materiellt välstånd." (*Vad är socialdemokrati? Socialdemokraterna* 1983).

Vänstern identifierade sig inte enbart med modernitet och framsteg, den omfattade även idén att detta framsteg bara kunde uppnås genom våld och diktatur. Den till och med hävdade att den "proletära diktaturen" var en friare styrelseform än den "borgerliga" demokratin. Visserligen kom denna argumentation att korrigeras i och med folkfrontspolitiken vid 1930-talets mitt, då "antifascismen" och kampen för den liberala demokrati som nyss förkastats,

fick högsta prioritet – en politik som egentligen nådde sin kulmen med alliansen med USA och Storbritannien och segern över Nazityskland. Detta hindrade emellertid inte att vänstern årtionde efter årtionde fick uppleva en serie av besvikelser och reträtter som till varje pris skulle försvaras och rättfärdigas: de återkommande partispärningarna under 20-talet, tvångskollektiviseringen, förföljelserna och masslikvideringarna under Stalin, pakten med Hitler, ofriheten i Östeuropa efter kriget och som kronan på verket Chrusjtjovs avslöjande av att det kommunistiska Sovjetunionen hade genomförts av våld, lögn och bedrägeri. Det var under dessa mörka år som vänstern skaffade sig (o)vanan att förneka och rättfärdiga också de mest uppenbara övergrepp och feltramp inom socialismens egna led, för att i stället angripa motståndarna i oförsonliga, uppskruvade och ofta rent lögnaktiga ordalag – en (o)vana som lever vidare i bästa välmåga inom dagens annorlunda vänster.

En ny och andra fas i vänsterns syn på modernitet och diktatur inträdde emellertid under 1960-talet. För sextiotalets unga radikaler framstod Sovjetunionen inte som något positivt exempel. Det betraktades som byråkratiskt, auktoritärt och konservativt och den nya vänstern sökte sig därför andra gudar. Dem fann man i Kina, på Kuba och i de nationella befrielseströmmarna i tredje världen. De nya förebilderna var förvisso fortfarande socialistiska och marxistiska, men de stod för en annan form av socialism än den Sovjetunionen representerade. Strävan att utveckla ett alternativt samhälle på grundval av avancerad vetenskap och teknik utövade ingen lockelse på 1960-talets radikala ungdomar. Den nya vänstern såg i stället folket eller massorna som historiens främsta produktivkraft, och den kinesiska kulturrevolutionens förmenta antibyråkratiskt och masslinje utövade en enorm dragningskraft på radikaler världen över.

Ett tidstypiskt exempel på att också borgerliga intellektuella lät sig ryckas med av den idealiserade bilden av de socialistiska diktaturerna i tredje världen är *Dagens Nyheter*s dåvarande chefredaktör Olof Lagercrantz. Han besökte Kina 1971 och återvände med en serie entusiastiska artiklar om maoismen och kulturrevolutionen. Det numer klassiska exemplet på en djupt förljugen bild av Kina utgör emellertid Jan Myrdals *Rapport från en kinesisk by* (1963) som beskriver livet i en kinesisk folkkommun. I framställningen nämns inte med ett ord att kineserna vid samma tid hade drabbats av en katastrofal hungersnöd, som skördade närmare 40 miljoner liv och som var en direkt följd av den kollektiviseringspolitik som hyllas i Myrdals bok. Den engelske journalisten Jasper Becker har skrivit en inträngande studie av denna katastrof i boken *Hungry Ghosts. China's Secret Famine* (1996).

Perspektivet på socialismen försköts gradvis under dessa år. Från att ha uppfattats som en teori för de fattigas materiella frigörelse blev socialismen i nyvänsterns tappning till en ideologi för nationell befrielse. Solidariteten flyttades successivt från den inhemska arbetarklassen – som helt ignorerade nyvänsterns uppskruvade klasskamp retorik och därför ansågs mutad av "imperialismens extraprofiter" – till frigörelsekampen i den tredje världen. Fastän nyvänstern hade sina rötter i freds- och antikärnvapenrörelserna kom den snabbt att idealisera det "revolutionära våldet" och "befrielsekriget" som sättet att frigöra massorna i utvecklingsländerna. Gerillakämpar som Fidel Castro, Che Guevara och Ho Chi Minh blev till romantiska hjältefigurer för en hel generation av vänsterradikaler i väst. Ett värre och långt mer komprometterande exempel på denna fascination inför våldet var nyvänsterns närmast unisona stöd till en av den moderna historiens mest bisarra terrorrörelser, nämligen Röda khmererna i Kambodja. Precis som kommunistpar-

tierna på sin tid bestridit Stalins utrensningar förnekade vänstern khmerernas massmord på det egna folket. Även socialdemokratiska intellektuella entusiasmerades av det massmord Röda khmererna genomförde i antiimperialismens och den sociala revolutionens namn. Författaren P O Enquist skrev i Expressen den 15 maj 1975: "Men folket reste sig, gjorde sig fritt, kastade ut inkräktarna, fann att dess fina stad måste återställas. Då utrymde man huset, och började städa upp. Man började skura golv och väggar, eftersom människor inte skulle leva i förnedring här, utan i fred och med vänlighet. I väst flödar då krokodiltårarna. Horhuset utrymt, städning pågår. Över detta kan bara hallickar känna sorg. Dock lär oss allt detta att kampen inte är ett historiskt monument, ett livlöst minnesmärke; den pågår."

I takt med att socialismens centrum flyttades till tredje världen skedde också en annan och mer djupgående perspektivförskjutning inom vänstern. Där kapitalismen tidigare hade kritiserats för sin ineffektivitet och sina materiella brister och för att utarma arbetarklassen, angreps den nu för sin osedvanliga produktivitet och sitt överflöd. Kapitalismens tillväxt ansågs fortfarande vara ett problem, men inte för att den resulterade i underkonsumtion utan i överproduktion, inte för att dess tekniska nivå var för låg utan därför att den uppfattades som alltför hög. Det moderna samhället framstod inte längre som ett löfte om frihet och jämlikhet, utan som en fara för mänsklighetens överlevnad. Utveckling och framsteg påstods hota genuina värden, förstöra naturen och hindra människans möjligheter att leva ett autentiskt liv.

Den utvecklade kapitalismen i väst beskrevs som både kontraproduktiv och destruktiv.

Denna fullständiga omsvängning i synen på det moderna samhället går hand i hand med ett filosofiskt paradigmskifte inom vänstern. Under 1980-talet slog den postmodernistiska föreställningen igenom på bred front; marxismen trängdes åt sidan för en teori-bildning som var ett frontalt angrepp på den västerländska upplysningsiden och rationalismen. Förnuftet och de stora berättelserna förklarades vara döda och själva sanningsbegreppet ansågs ha spelat ut sin roll. De kollektiva projekten hade avlösts av fragmentiserade och individuella texter eller program. 1980-talets postmodernism skall ses mot bakgrund av att drömmen om ett socialistiskt samhälle stegvis hade sjunkit samman. När den vänsterextreme filosofen Michel Foucault tappade tron på att förnuftet och historien stod på socialismens sida förklarade han förnuftet som sådant för dött. När hoppet om ett revolutionärt maktövertagande var ute hävdade han att problemet var makten som sådan. Att förnuftet och sanningen visat sig stå på den västliga kapitalismens sida i uppgörelsen med kommunismen var för Foucault och hans gelikar en mer outhärdlig tanke, än att förnuftet och det proletära subjektet för evigt hade gått under. Genom att förneka förnuftet i sig och förkasta makten som sådan bestred han att vetenskapen och demokratin under kapitalismen överhuvud förmådde åstadkomma förbättringar för medborgarna. Det är riktigt att delar av nyvänstern avvisade postmodernismen, men dess idéer fick likväl ett exceptionellt inflytande, inte minst bland yngre radikala forskare och studenter vid universiteten i västvärlden. »

Resonans

Resonans uppstår i ett tomrum. Det är namnet på ett nytt forum för konstmusik på Internet.

Här finns recensioner av cd och dvd. Blogginlägg höjer debattertemperaturen.

Skribenterna tillhör de främsta: **Tony Lundman, Hans Wolf, Sofia Nyblom, Erik Wallrup** med flera.

Gå in på www.axess.se/resonans

De ideologiska positionsförflyttningar jag här beskrivit – avståndstagandet från moderniteten och kritiken av rationalismen – accentuerades av att kommunismen i Östeuropa och Sovjetunionen åren 1989–91 kollapsade. Det var inte bara regimer och stater som föll samman under denna dramatiska period. Det var också en historisk symbol om en alternativ modernitet som gick i graven och det var dessutom en teoretisk tradition byggd på upplysningsfilosofin som kastades på historiens sophög. På ett plan var denna scenförändring ett bakslag för vänstern, men det var samtidigt ett nederlag som var lätt att bära därför att vänstern under lång tid varit på väg bort från allt det den sovjetiska kommunismen representerade. Mer desillusionerande var då att Kina under 1980-talet slagit in på den kapitalistiska vägen och att de heroiserade befrielse-rörelserna i Afrika och Latinamerika antingen urartat till korrupta regimer som i Zimbabwe eller narkotikaligor som Farc i Colombia. Faktum är att vid 1990-talets början stod den svenska vänstern – liksom den europeiska i stort – utan internationella förebilder för första gången sedan 1917.

Det kan tyckas att denna situation borde ha lett till själv-rannsakan och nytänkande inom vänstern. För den europeiska socialdemokratins del skedde också en omorientering och anpassning till den nya internationella situationen med dess fokus på demokrati, marknadsekonomi, europeisk integration och mänskliga rättigheter. Bland vänstergrupper och vänsterdebattörer i Sverige däremot lades emellertid det förflutnas misstag rätt och slätt till handlingarna som om de aldrig hade angått dem. Därför blev också 1990-talet, åtminstone dess första hälft, ett interregnum för vänstern. Den pressades av alla nya avslöjanden om kommunismens brott och den splittrades över krigen i ex-Jugoslavien. Samtidigt pågick ett generationsskifte som successivt etablerade en dagordning med nya tyngdpunkter: antiglobalisering, multikulturalism, feminism och avståndstagande från USA och EU.

De ideologiska positionsförflyttningar jag här beskrivit – avståndstagandet från moderniteten och kritiken av rationalismen – accentuerades av att kommunismen i Östeuropa och Sovjetunionen åren 1989–91 kollapsade. Det var inte bara regimer och stater som föll samman under denna dramatiska period. Det var också en historisk symbol om en alternativ modernitet som gick i graven och det var dessutom en teoretisk tradition byggd på upplysningsfilosofin som kastades på historiens sophög. På ett plan var denna scenförändring ett bakslag för vänstern, men det var samtidigt ett nederlag som var lätt att bära därför att vänstern under lång tid varit på väg bort från allt det den sovjetiska kommunismen representerade. Mer desillusionerande var då att Kina under 1980-talet slagit in på den kapitalistiska vägen och att de heroiserade befrielse-rörelserna i Afrika och Latinamerika antingen urartat till korrupta regimer som i Zimbabwe eller narkotikaligor som Farc i Colombia. Faktum är att vid 1990-talets början stod den svenska vänstern – liksom den europeiska i stort – utan internationella förebilder för första gången sedan 1917.

Det kan tyckas att denna situation borde ha lett till själv-rannsakan och nytänkande inom vänstern. För den europeiska socialdemokratins del skedde också en omorientering och anpassning till den nya internationella situationen med dess fokus på demokrati, marknadsekonomi, europeisk integration och mänskliga rättigheter. Bland vänstergrupper och vänsterdebattörer i Sverige däremot lades emellertid det förflutnas misstag rätt och slätt till handlingarna som om de aldrig hade angått dem. Därför blev också 1990-talet, åtminstone dess första hälft, ett interregnum för vänstern. Den pressades av alla nya avslöjanden om kommunismens brott och den splittrades över krigen i ex-Jugoslavien. Samtidigt pågick ett generationsskifte som successivt etablerade en dagordning med nya tyngdpunkter: antiglobalisering, multikulturalism, feminism och avståndstagande från USA och EU.

För första gången sedan kommunismens fall framträdde en antivästlig och antiliberal kraft med samma ambition som vänstern, nämligen att förgöra den avancerade kapitalismen, dess institutioner och värden. Det vore fel att påstå att vänstern omfamnade islamismen ideologiskt. Få eller inga vänsterföreträdare hyllar Irans präster, Saddam-regimen och talibanerna som progressiva och emancipatoriska. Men i och med att de uppfattas som motståndare till vänsterns fiender inte bara tolereras de, varje kritik av islamsk fundamentalism stämplas som "islamofobi" inte bara ensidiga amerikanska aktioner utan också internationellt beslutade sanktioner som mot Saddams Irak och regimen i Iran betraktas som uttryck för "imperialism" och postkolonial "rasism". Varje form för motstånd mot "USA-imperialismen", även om det såsom i Irak innebär slumpmässig likvidering av det egna landets civila, betraktas som legitimt och eftersträvanvärt. Vänsterpartiets ungdomsförbund karakteriserar den amerikanska interventionen i Irak med termer som Nürnbergdomstolen använde om de nazistiska övergreppen: "vår tids största förbrytelser och brott mot mänskligheten" och ser de islamistiska terroristerna som legitima motståndare mot dessa "brott". Interventionerna i Irak och Afghanistan betraktas som "rasistiska ockupationer" och den amerikanska administrationen uppfattas som "vår tids terrorister" (Ung Vänsters hemsida 11/9 2007).

Två omständigheter har bidragit till vänsterns moraliska och ideologiska knäfall inför den islamistiska reaktionen mot väst. För det första har det postmoderna avståndstagandet från moderniteten och kritiken av den västliga framstegsidén un-

Livsstil till salu.

FOTO: IBL BILDBYRÅ

derlätat vänsterns förståelse för den antimoderna och antisekulara kulturform som islamismen representerar. Utomeuropeisk religiös fundamentalism eller klerikala diktaturer som i Iran är alltså inget som längre stöter bort vänstern. Tvärtom kan de uppfattas som en del av motståndet mot "rasismen" från väst. För det andra spelar den israelisk-palestinska konflikten en viktig roll. Genom att den religiösa fundamentalismen, som inom exempelvis Hamas och Hizbollah, blivit den dominerande ideologin inom det palestinska motståndet mot Israel har toleransen av den ökat inom vänstern i hela Europa. Stöd till och sympati med de palestinska terrororganisationerna är i dag fullt acceptabla ståndpunkter också i tidningar som *Aftonbladet* och *Dagens Nyheter*. Det spelar här uppenbarligen ingen roll att dessa rörelser, liksom den antivästliga och antiliberala islamismen i stort, en gång hade nära förbindelse till den tyska nazismen och att de i dag ingår i en politisk tendens som förnekar Förrintelsen och önskar staten Israels utplåning.

Den vänster som föddes under 1800-talet och som fick genomslag och framgång under 1900-talet hade sina rötter i upplysningstänkandets optimistiska framstegstro och livsåskådning. Den trodde djupast sett på att människan kunde göra sig fri från naturens begränsande krafter och bryta sig ut ur de yttre omständigheternas förtryck. Den centrala poängen i denna övertygelse var att människan hade varit slav under övermäktiga samhällseliga krafter men att hon genom kollektivt handlande skulle kunna bli dessa omständigheters herre. I linje med detta tänkande tycktes epokens radikaler kunna skönja ett frihetens och överflödets tillstånd, må vara att både frihet och rikedom upphörde att existera där de tog makten.

Idag finns knappast något av detta kvar i vänsterns filosofi och samhällsåskådning. En sak är att vänstern inte lärt av sina övergrepp; att den till och med förnekar sitt förflutna genom att ignorera det. Värre är att den avsvurit sig sin rationalistiska och framstegsvänliga övertygelse och i stället närmat sig en av de mest reaktionära och hatfyllda rörelserna i modern historia – den islamska fundamentalismen med dess djupt antivästliga och antiliberala ambitioner. Denna ideologiska och politiska förfallsprocess är i grunden ett demokratiskt problem. Varje pluralistisk offentlighet har nämligen behov av en kritisk och rationell vänster som kan utmana och balansera liberala och konservativa idéer och krafter. Med sitt cyniska makt- och våldsevangelium ansluter sig i stället dagens svenska vänster till vår tids bakåtsträvanden och sönderbrytande krafter.

✶ **LENNART BERNTSON** är universitetslektor i historia vid Roskilde universitet.

...märkvärdiga böcker och uthålligt jordbruk

Lantbrukshistoria till specialpriser!

OLOF KÅHRSTRÖM
FRÅN PIER DE CRESCENZI
TILL ALBRECHT THAER

Olof Kährström
FRÅN PIER DE CRESCENZI
TILL ALBRECHT THAER

Om några märkvärdigheter i Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens biblioteks äldre boksamling.

276 s. inb. ill. i färg.

Pris: (tidigare 300 kr) nu 100 kr.

Red. Ulf Jansson och
Erland Mårald

BRUKA, ODLA, HÄVDA.

Odlingssystem och uthålligt jordbruk under 400 år.

Antologi, 324 s. inb. ill.

delvis i färg.

Pris: (tidigare 250 kr) nu 100 kr.

Hans Blomqvist
VETERINÄRINRÄTTNINGEN
I STOCKHOLM
1821-1880

Hans Blomqvist
VETERINÄRINRÄTTNINGEN
I STOCKHOLM 1821-1880

Om de första djurläkarna och deras elever, om farsoter och om folklivet på Östermalm.

302 s. inb. ill.

Pris: (tidigare 300 kr) nu 100 kr.

Stig Hagner
SKOG I FÖRÄNDRING

Vägen mot ett rationellt och hållbart skogsbruk i Norrland ca 1940-1990.

398 s. inb. ill. i färg.

Pris: (tidigare 300 kr) nu 100 kr.

Stig Hagner
SKOG I FÖRÄNDRING
Vägen mot ett rationellt och hållbart skogsbruk i Norrland ca 1940-1990

(porto tillkommer på ovanstående priser)

Mer information och fullständig bokförteckning på hemsidan

www.kslab.ksla.se

KUNGL. SKOGS- OCH
LANTBRUKSAKADEMIEN

Enheten för de Areella Näringarnas historia

Tel: 08-54 54 77 20, Fax: 08-54 54 77 30

E-post: kslab@ksla.se

All makt är inte av ondo

Medan gårdagens vänster ville ta makten, vill den nya vänstern snarare avskaffa makten. Men om alla lagar, auktoriteter och normer försvinner, återstår endast nävrätten.

✱ PER BAUHN

Tidsandan är misstänksam mot makt. Fyrtio år efter 1968 inspireras västvärldens radikaler mer av Michel Foucault än av Karl Marx. Om marxisterna ville erövra makten med målet att skapa en klasslöshetens jämlikhet, så vill dagens radikaler snarare avlösa makten som sådan.

Det är Makten med stort M som ses som hotet mot jämlikheten, eftersom varje maktutövning med nödvändighet gör skillnad mellan de som bestämmer och de som inte gör det. Om marxisterna såg maktövertagandet som medlet till sin utopis förverkligande, så är Maktens avskaffande själva utopin för de postmarxistiska radikalerna. Allt som kan introducera skillnader mellan människor eller som ställer krav på individens anpassning bekämpas som uttryck för dominanta gruppers intressen.

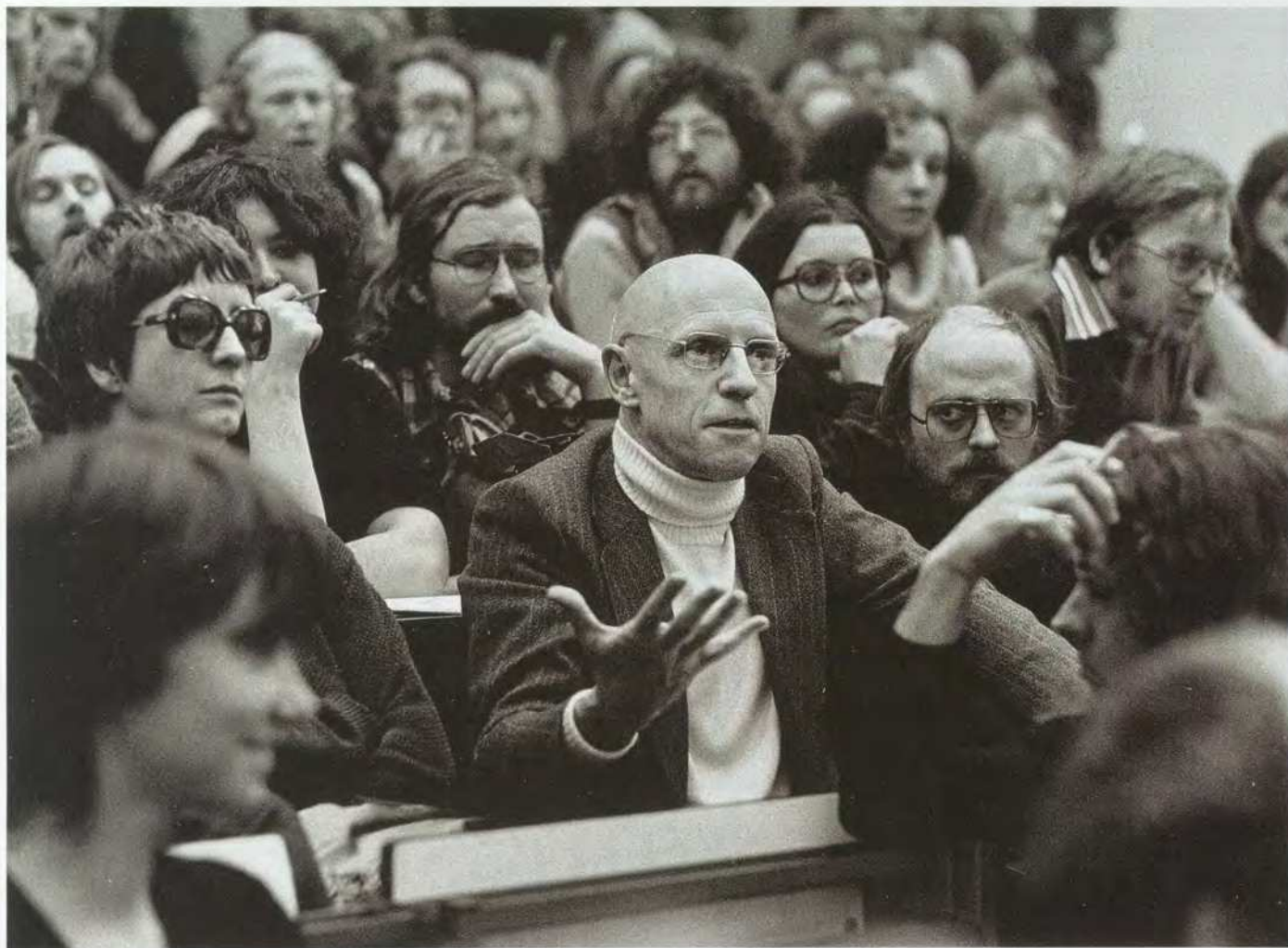
Betyg i skolan är fel, eftersom det är att "stämpla" svaga elever. Att kräva språkkunskaper i svenska är att "exkludera" utrikes födda från arbetsmarknaden. Att frihetsberöva unga kriminella är att "stigmatisera" dem. Att beivra busliv, klotter och vandalism på gator och torg är liktydigt med "repression", och övervakningskameror på brottstyngda platser ses som "kränkande för den personliga integriteten".

Dessa radikaler reser ragg närhelst de anar närvaron av normer som premierar vissa beteenden framför andra. "Anpassning" är ett fult ord. Den som ställer frågan om vi ändå inte har rätt att ställa krav på varandra som medlemmar i samma samhälle kan mötas av den avspisande motfrågan: "Vilka är vi?" Underförstått: det finns ingen värdegemenskap eller inga universellt giltiga moralprinciper utifrån vilka man legitimt kan skilja mellan önskvärt och icke-önskvärt uppträdande. Att denna maktkritiska radikalism har varit så framgångsrik har att göra med att den kan knyta an till två inflytelserika ideologiska trender från 1900-talet.

Den ena trenden handlar om det offerperspektiv som finns med som en komponent i välfärdsstatsprojektet, nämligen att statens uppgift är att hjälpa svaga grupper. Vad som är en svag grupp och hur en sådan grupp ska hjälpas har det däremot rätt delade meningar om. Från början handlade det om fattiga, som saknade resurser att hjälpa sig själva. Idag definieras svaghet alltmer i termer av "marginalisering", och problemet förmodas nu handla om att etablerade maktstrukturer utestänger vissa grupper. Lösningen antas då ligga i olika åtgärder mot en förmodad diskriminering av kvinnor, ungdomar, etniska och religiösa minoriteter, homosexuella, och så vidare.

Det innebär att det blir politiskt omöjligt att ställa krav på grupper som fått offerstatus. Som medlem i en offergrupp har man fler rättigheter och färre skyldigheter än andra samhällsmedlemmar. I skolan blir det svårt att diskutera ordningsregler. Man utgår från en problembeskrivning som hämtad från filmen *Hets*, där övergreppen antas komma enbart från katedern och inte från skolbänken. På samma sätt blir det svårt att kritisera muslimsk hatpropaganda och jihadism, eftersom muslimer från början definierats som en utsatt grupp. Ifrågasättande av värderingar inom den muslimska gruppen kan då avfärdas som "islamofobi" och ett uttryck för majoritetskulturens förtryckande makt. Hatbrott blir på motsvarande sätt definierat i termer av våld eller hot mot på förhand definierade utsatta minoriteter (invandrare, muslimer, homosexuella), men kan inte omfatta hot och våld som utförs av medlemmar av dessa grupper mot medlemmar av majoritetsgruppen. Mäns våld mot kvinnor kan ges särskild uppmärksamhet, men inte kvinnors våld mot män eller mäns våld mot män.

Den andra trenden har utgjorts av en blandning av subjektivism och relativism i värdefrågor. Moraliska värderingar reduceras till uttryck för talarens känslor eller hans kulturella bakgrund. Omfattar man denna position, så får man nöja sig med det sociologiska eller

✧ Michel Foucault – med makt över tanken.

FOTO: RAYMOND DEPARDON/MAGNUM PHOTOS/IBL BILDBYRÅ

antropologiska konstaterandet att det finns skillnader mellan olika gruppers värdesystem, men man kan inte säga att det ena värdesystemet förtjänar mer respekt än det andra. I stället blir det naturligt att betrakta varje försök från samhällets sida att hävda gemensamma värden som simpelt maktspråk.

Men hur gör man när man ställs inför religiösa fundamentalister som anser att den som karikerar profeten Muhammed ska dö, eller som förbjuder sina döttrar att ha svenska pojkvänner? Hur konfronterar man sådana grupper, när man vant sig vid att behandla moral som en fråga om känslor och när man tror att krav på anpassning är förtryck? De egna värderingarna förefaller väga lätt när någon grupp förklarar sig "kränkt" av ett ifrågasättande. Det blir lättare att klandra sig själv som fördomsfull än att ta strid mot föreställningar och praktiker som utmanar den sekulära medborgarstaten. Den som känner sig mest kränkt och dessutom kan göra anspråk på att tillhöra en offergrupp har goda förutsättningar att få sin vilja igenom mot politiker som skyggar för sin egen makt.

Men motsatsen till makt är inte jämlikhet utan maktlöshet. Det förstod Thomas Hobbes när han ställde naturtillståndets oreglerade tillvaro mot den frihet under lagarna som utmärker samhällstillståndet. Naturtillståndet innehöll inga av de institutionella maktordningar som radikaler är så misstänksamma mot – inga lagar, inga poliser, inga distinktioner mellan laglydiga och kriminella, inga krav på anpassning. Men det innebär inte att naturtillståndet var en jäm-

likhetens idyll. Där rådde i stället nävrätten och den starkes lag: "Under den tid människor lever utan en gemensam makt som håller dem alla i fruktan, så befinner de sig i ett tillstånd som kallas krig."

Naturtillståndet återskapas snabbt där samhället drar sig tillbaka. Det börjar med klottret på fasaderna, som markerar att här gäller inte samhällets, utan gängens normer. Sedan följer vandaliseringen och småbrottsligheten, de välbeställdas flykt till lugnare områden, beskyddarverksamheten, droghandeln, de slutna gemenskaperna. Samhällets reträtt syns i de uteblivna eller nedlagda polisutredningarna, de ostraffade våldsverkarna, den kvarliggande bråten och skräpet på gatorna.

Men reträtten inleds med den intellektuella nedrustningen, med oviljan att hävda skiljelinjer mellan rätt och orätt, mellan dem som bidrar till ett gemensamt gott och dem som saboterar detta gemensamma goda, och mellan makt som ger individer frihet och makt som berövar dem frihet. Ett stort ansvar för denna nedrustning vilar på det radikala tänkande som identifierar rättvisa med jämlikhet och ser all samhällelig maktutövning som ett ont, eftersom denna maktutövning med nödvändighet måste skilja mellan dem som är lojala och dem som inte är lojala mot det gemensamma goda. För rättvisa är inte att behandla alla lika utan, som Aristoteles påpekade, att behandla de som är jämlikar lika och de som inte är jämlikar olika, det vill säga, att behandla alla efter förtjänst.

✧ PER BAUHN är professor i praktisk filosofi vid Högskolan i Kalmar.

Elizabeth Burgos lärde tidigt känna Fidel Castro, Che Guevara och Salvador Allende. Idag är hon kritisk mot vänsterns hyllningar av Kuba och av Venezuelas president Hugo Chávez.

✶ INGER ENKVIST

»Vänstern har gett sig själv amnesti«

Elizabeth Burgos är antropolog, författare och journalist. Hon föddes i Venezuela, levde på Kuba och i flera latinamerikanska länder men är numera bosatt i Frankrike sedan många år. Hon har befunnit sig mitt i den politiska idédebatten sedan 1960-talet och framför allt känner hon alla som haft anknytning till revolutionen på Kuba.

Vi träffas i en liten by norr om Paris en blåsig marsdag. Elisabeth Burgos är en spenslig och mycket rörlig kvinna med en vaksam blick. Hon har en kritisk syn på massmedierna och ger få intervjuer.

Under samtalets gång blandas erfarenheter från Latinamerika med reflexioner om vad maj 1968 lämnat efter sig som tankegod. Hon kallar "68-ornas" inställning till Latinamerika "antimodern" och "nykolonialistisk" och säger att den på många sätt illustrerar hur de tänker och handlar. Innan vi övergår till dagens situation, talar vi om hennes latinamerikanska erfarenheter.

IE: Varför var kommunistpartiet attraktivt i din ungdom?

EB: I början av 1960-talet kunde Kuba uppfattas som en rebell mot USA, Moskva och Kina. Många latinamerikaner hade intrycket att Latinamerika varit bortglömt och äntligen blev taget på allvar.

Jag har läst om de tre tal som Fidel Castro höll i Caracas i januari 1959, det vill säga när han just kommit till makten. Jag ser nu att han redan där pekar ut hur Kuba ska sprida sin revolution med Venezuela som bas. Venezuela var ett lämpligt land för den uppgiften, eftersom det var rikt, modernt, exporterade olja och liksom Kuba låg vid Karibiska havet. Vid den här tiden hade emellertid Venezuela en av

sina bästa presidenter någonsin, Rómulo Betancourt. Han konstaterade tidigt att den kubanska regimen var odemokratisk och bevisade i OAS (de amerikanska staternas organisation) att Kuba fört in vapen till gerillan i Venezuela. Då lanserades också Betancourt-principen, nämligen att OAS inte borde erkänna odemokratiska regimer vare sig till höger eller vänster. Castros agerande är bara ett exempel på att han från första stund var motståndare till demokrati och att han omedelbart försökte utvidga sin maktbas.

IE: I Venezuela träffade du fransmannen Régis Debray, länge revolutionsanhängare, och ni blev ett par. Hur hamnade ni på Kuba?

EB: Vi hade rest runt i Latinamerika, och Régis skrev en bok om möjliga omvälvningar i Latinamerika. Boken hamnade i Che Guevaras händer och ledde till att vi inbjöds till Kuba och kom att bosätta oss där i åtskilliga år. Under de första åren på 1960-talet utvecklades en stor kulturell aktivitet på Kuba. Vi sågs som en kontakt med omvärlden och träffade Fidel Castro och Che Guevara, men också Salvador Allende och Gabriel García Márquez.

När Che Guevara 1966 misslyckats med att starta ett gerillakrig i Kongo, sändes Régis av Castro till Bolivia. Che Guevara och många av hans medarbetare avrättades 1967, medan Régis hamnade i fängelse. Det drogs igång en internationell kampanj för att få honom frisläppt, och där spelade jag en viktig roll. Régis och jag gifte oss för att jag skulle få rätt att besöka honom i fängelset. Vi fick en dotter men separerade efter en tid. Under större delen av 1960-talet reste jag kors och tvärs över världen för kubanernas räkning. »

✧ "I ett av världens rikaste och mest demokratiska länder demonstrerar ungdomar mot en situation som andra ungdomar avundas."

ILLUSTRATION FÖR AXESS AV JOHAN PATRICNY

Elizabeth Burgos kom till Frankrike från Brasilien i slutet av april 1968 för att försöka utverka Régis Debrays frigivning och upplevde maj -68 i Paris av en tillfällighet. Alldeles dessförinnan hade hon i Brasilien sett ungdomsprotester mot militärregimen, i Moskva gråheten och förtrycket och i Prag hur sovjetiska tanks krossade försöken att förnya kommunismen.

IE: Hur upplevde du demonstrationerna i Paris?

EB: Min första reaktion var att det hela var på lek. I Latinamerika och i kommunistländerna var det djupt meningsfullt och modigt att protestera, men i Paris? I ett av världens rikaste och mest demokratiska länder demonstrerar ungdomar mot en situation som andra ungdomar avundas? Dessutom hade jag själv tidigare deltagit i demonstrationer i Paris mot Algerietkriget, men 1968 gick allt annorlunda till. Demonstrationerna hade militariserats. Ungdomarna dök upp på en plats och försvann sedan snabbt. De hade en ledningsgrupp som hade läst om gerillakrigets taktik. Jag har växt upp i en militärdiktatur och är allergisk mot tecken på polisstat, och jag kunde se att gatuaktionerna i Paris var av militär typ. Samma "allergi" gjorde också att jag tidigt såg förtrycket i den kubanska revolutionen.

IE: Träffade du många av de latinamerikanska intellektuella som vistades i Paris på 60-talet?

EB: Nej, nästan inga till att börja med. När Régis väl var frisläppt, började jag att gradvis ifrågasätta Kuba. Jag som många andra såg att den kubanska revolutionen inte blivit vad jag hoppats. Jag insåg också att jag behövde lära mig mer, och jag utbildade mig till antropolog i Paris.

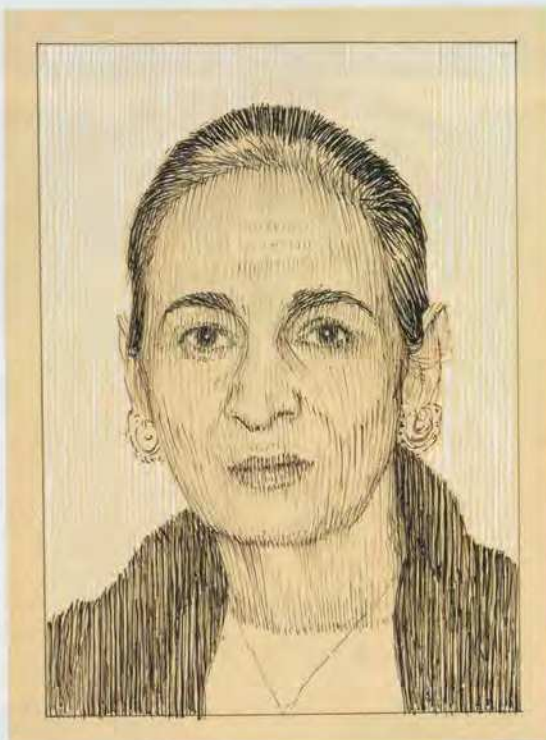
IE: Du var i Chile före och under Allendetiden och du träffade Allende på Kuba, innan han blev president. Vilket intryck fick du av honom och av läget i Chile före kuppen 1973?

EB: Jag talade en hel del med Allende på Kuba. Han var en vänlig man som det var lätt att tycka om. Det motsägelsefulla var att han gav intryck av att vara en typiskt "borgerlig" man med inrotade vanor. Den revolutionära ledningen på Kuba hade ingen högre uppfattning om honom och försökte styra honom.

Allendes sätt att sköta militära frågor måste anses som en ren provokation. Chiles armé var förmodligen den mest professionella i Latinamerika, men Allende överlät på kubanska säkerhetsstyrkor uppgifter som innebar intrång på den chilenska militärens område. Till exempel gifte sig en av de högsta cheferna i den kubanska säkerhetstjänsten med en av Allendes döttrar. Efter kuppen 1973 lämnade alla kubaner Chile omedelbart och Allendes dotter följde med sin man till Kuba. Det visade emellertid att mannen enbart gifte sig med henne på order, och nu var uppdraget avslutat och han avsåg att gifta om sig. Allendes dotter tog detta så hårt att hon begick självmord. Jag ser Allende som ett offer för Castro lika mycket som för USA.

IE: Vilket är ditt intryck av Che Guevara?

EB: Det är egendomligt att han framställs som ett ideal, när han misslyckades i det mesta han företog sig, till exempel som minister på Kuba och gerillaledare i Kongo och Bolivia. Han tillbringade

en tid i Prag 1966, innan Fidel Castro mer eller mindre tvingade honom tillbaka till Kuba, förmodligen för att han inte skulle gripas vid någon gränsövergång. Det var inte för att hjälpa honom utan för att han inte skulle skämma ut kubanerna.

När Fidel Castro sände Che Guevara till Bolivia var allt fel. Ju mer jag tänker på Bolivias situation, ju mer upprörd blir jag. Bolivia hade en progressiv regering, och det visste Castro, men han ville ha ensamrätt på att representera allt det som var radikalt i Latinamerika. Den som följt Kuba har sett att alla som utmanat hans maktställning har dött, en efter en.

IE: Och hurdan är Fidel Castro själv?

EB: Castro arbetar på lång sikt, han är skicklig och han har tur. När han var nästan uträknad, dök Hugo Chávez upp, och nya möjligheter öppnades.

Låt mig ge ett färskt exempel på hans arbetsmetoder. När colombiansk militär i mars slog till mot Farc-gerillans läger hittades information i en av dess ledares dator som visar att Chávez finansierar Farc-gerillan i samarbete med Ecuador och Kuba. Castro konspirerar fortfarande mot grannländer med demokratiskt valda regeringar. Hur lyder hans kommentarer? Jo, att det var "imperialismen" som slagit till. För att förstå manipulationen måste man veta att FARC-gerillan beräknas ha dödat omkring 200 000 personer i Colombia de senaste fyrtio åren. Attacken skylls på "imperialismen" som om det vore USA som agerat och inte Colombia. Samtidigt förklarade Castro också att Kuba vill ha gott samarbete med alla länder i regionen.

För mig framstår Castro som en monark. Ingen, vare sig på Kuba eller utomlands, vågar kritisera honom. Jag vill tillägga att jag gjorde en intervju med Farc-ledare för en tid sedan, och de förklarade utan omsvep att de inte var intresserade av några fredsförhandlingar utan bara av att erövra makten.

IE: Vad anser du om Chávez?

EB: Venezuela var tidigare ett av Latinamerikas mest utvecklade land, dit spanjorer och italienare utvandrade fram till 1950-talet. Chávez inför nu en primitivitet i politiken. Hans anhängare har halshuggit statyer av Columbus och av Washington och "sodomiserat" en staty av jungfru Maria. Han hetsar också venezolaner mot varandra, när det gäller etnisk bakgrund, vilket också är ett barbari vi inte heller tidigare haft. Chávez brukar påstå att han varken är höger eller vänster utan revolutionär och att om han vore fattig, skulle han stjäla. Det är en nyhet att politiker ser kriminella som väljargrupper. Liksom Castro definierar han all opposition som "kontra-revolutionär". Under hans ledning är Venezuela på väg tillbaka till 1800-talet, eller ännu längre tillbaka.

IE: Som europé slås man av hur politiserat hela det intellektuella livet är i Latinamerika. Varför har det blivit så?

EB: Svaret blir långt men det hör samman med 1960-talet och Kuba. När de latinamerikanska länderna frigjorde sig från Spanien runt 1810 och 1820 blev resultatet under resten av 1800-talet inbördes-

krig och förtryck. Sedan dess finns en föreställning om att de latinamerikanska staterna är svaga. Senare uppstod kopplingen att Latinamerika är svagt därför att USA är starkt.

En annan linje är att Latinamerika visserligen är svagt men överlägset USA, eftersom det skulle vara mer andligt och estetiskt än USA. Ursprunget till den tanken kan man se framför allt hos den kubanske författaren Martí.

Ytterligare en del av självbilden kommer från kommunismen som först inte visste hur Latinamerika, som varken var utvecklat och kapitalistiskt eller koloniserat, skulle förstås. Enligt en artikel i den kubanska exiltidskriften *Encuentro*, en av de tidskrifter jag medverkar i, kan det ha varit Sartre som i samband med sitt besök 1960 överförde ett idémönster från Algerietkriget på Kuba. Vid den här tiden övergår nämligen kubanerna från att säga att Kuba är ett medelklassland med god utveckling till att säga att Kuba skulle ha varit en sorts amerikansk koloni. Kampen mot diktatorn Batista var en kamp för demokrati och frihet, men Castro kopplade ihop de tidigare idéerna om Latinamerikas svaghet med tanken att det behövdes ytterligare en nationell befrielse. De här är idéer som Castro nu hamrat in under femtio år och som Chávez tagit över.

IE: Kopplingen mellan synen på Latinamerika och 68:orna skulle alltså kunna ses som ett ointresse för fakta och en samtidig politisering av det intellektuella livet? Och ointresset för fakta kan iaktas inom politiken, inom forskningen och inom journalistiken och innebär att man lämnat upplysningens sanningsideal?

EB: Jag fick på nära håll erfarenhet av forskare som använder sin akademiska plattform för att propagandera för egna idéer snarare än studera verkligheten. Etnologer och antropologer i väst som vill lyfta fram alternativa, inte moderna, livsformer och söker studieobjekt som är så fria som möjligt från västerländskt inflytande, oavsett om de egentligen representerar en kulturell blandform.

Multikulturalister är ofta också postmoderna i den bemärkelsen att de menar att det kan finnas många sanningar. Om man menar att det finns många sanningar, blir det inte lika viktigt att utreda vad som stämmer med verkligheten. Att intellektuella och politiska eliter accepterar multikulturalismen är ett tydligt bevis på att de övergett upplysningens vetenskaps- och sanningsideal.

IE: De söker inte längre kunskap?

BE: Nej. Jag slås allt oftare av det nya utöandet av okunnigheten. Personer med ansvarsfulla poster skäms inte över att vara okunniga. Den här tendensen gäller både högern och vänstern. Politiker skiljer inte mellan väsentligt och oväsentligt och tar inte fram säkra fakta, innan de uttalar sig. Förrre franske kulturministern, socialisten Jack Lang, var nyligen i Venezuela, och han såg inget att kritisera men passade på att uttala sig negativt om Bush. När det gäller gerillan i Colombia har Sarkozy helt hakat upp sig på den kolombiansk-franska politikern Ingrid Betancourt som är fångad hos Farc-gerillan. Sarkozys insats gäller bara en viss person, fast tusentals sitter fångade i djungeln.

De här tendenserna återspeglar det jag vill kalla nykolonialism. Jag ser attityden hos forskare, politiker och journalister, såväl nordamerikanska som europeiska. Många tror inte att Latinamerika kan nå upp till västs nivå i fråga om demokrati och ser sig själva som toleranta när de accepterar latinamerikaner som mindre utvecklade.

IE: Hur placerar du in dagens feminism i de nya tankeströmningarna?

EB: Jag tror att vänstern helt enkelt lyckats att retoriskt lägga beslag på feminismen utan att ändra sin manschauvinism. Vänstern, i vart fall den latinamerikanska, är djupt militaristisk.

IE: Är inte den latinamerikanska vänstern progressiv?

EB: Jag har funderat mycket på det här. Jag tror att den tyske filosofen Sloterdijk har rätt när han säger att vänstern har gett sig själv amnesti för kommunismens brott och nu framträder med anspråk på "revirginisering", att åter bli jungfrulig. Man tar inget ansvar för det som varit men man har inte heller någon plan för framtiden. Då blir lösningen att presentera sig med några enkla bilder: att man månar om de svaga, om kvinnor och om icke-västerländska grupper. Tyvärr är det bara bilder, inget sammanhängande program.

IE: Hur ser du på Frankrikes utveckling?

EB: När jag först kom hit, försökte fransmän vara intelligenta. De som inte var intelligenta, försökte åtminstone låtsas att de var det. Nu bryr man sig inte om att vara intelligent. Man låter sig underhållas och nöjer sig med bilder. Jag ser hur pressen struntar i fakta. För att ta ett aktuellt exempel sade nyligen Jean Daniel, chefredaktören för *Nouvel Observateur*, att visst är Castro en diktator men en del bra har han gjort. Om ledande intellektuella bagatelliserar förtryck, hur ska allmänheten kunna skilja på vad som är förtryck och inte? Den beslagtagna datorn med bevis om Castros och Chávez inblandning har knappt nämnts i franska massmedia. Franska socialistpartiet tiger helt om Kuba.

IE: Vad kommer det att ske på Kuba efter Castros avgång?

EB: Jag förutspår att vi får en "rysk" utveckling. Kuba har varit auktoritärt styrd militär- och polisstat i femtio år. Jag gissar att vi kommer att få se en kubansk Putin. *

1968

31 mars - 15 oktober

JUDISKA MUSEET
STOCKHOLM

Nu berättar Judiska Museet den dramatiska historien om 1968 och fördrivningen av judarna ur Polen.

Välkomna till
Hälsingegatan 2

www.judiska-museet.se

"Det är Hitchens som är stor. Alltså när han utmanar vidskepelsen och kämpar för förnuftet. Nu minskar utrymmet för dumheten och ondskan."

– Åke Ortmark

FRI TANKE

www.fritanke.se

På jakt efter kapitalismens undflyende väsen

Max Weber har inspirerat de mest skilda tanketraditioner, han uppfattas både som positivist och anti-positivist. Ofta etiketteras han som sociolog. Mer rimligt är kanske att beskriva honom som anti-sociolog.

✧ SVEN ELIAESON

Bortsett från Karl Marx, som ju blev föremål för politisk liturgi och exeges, är Max Weber (1864–1920) samhällsvetenskapens mest citerade klassiker. Weber är som klassiker undflyende, delvis därför att han inspirerat flera disparata traditioner, delvis som en följd av att han inte bildade någon egentlig sammanhållen skola. Weberska begrepp som "karisma" och "protestantisk etik" har haft genomslag till och med i vardagsspråket. Vi kan utan missförstånd tala om japanernas "protestantiska etik".

Med Weber är det så paradoxalt att han sossomen demokratisk och parlamentarisk pionjär, samtidigt som han kan uppfattas som pro- eller proto-nazi. Inom samhällsvetenskapen uppfattas han samtidigt som både positivist och anti-positivist. Weber är grundsten för tre vitt skilda samhällsvetenskapliga paradig: den "förstående" sociologin (Alfred Schütz med flera), den empiriska socialforskningen (Paul Lazarsfeld), samt den makro-teoretiska funktionalismen (Talcott Parsons). Samtliga har frodats i USA, med migranter som vårdnadshavare (Schütz och Lazarsfeld har sin bakgrund i Wien och kom att ingå i 30-talets diaspora och Parsons tog sin doktorsgrad i Heidelberg på 20-talet).

Men vad stod Weber egentligen för? Vem var han? Weber som sociolog är något av en skräna. Max och hans lillebror Alfred var aktiva i sociologins akademiska institutionalisering, till exempel vid tyska sociologförbundets möte 1909. Så sent som vid tiden för första världskrigets slut omtalar sig Weber dock som "politisk ekonom" och endast med stor tvekan som sociolog.

Weber är egentligen en anti-sociolog inom sociologin, och återfaller på en äldre tradition, från Machiavelli och Hobbes, med fortsättning hos Bentham, och efterföljd i dagens *rational choice*. Sociologin har en kortare historia, om än något längre än Auguste Comte som var den som uppfann själva begreppet. Sociologin har sina rötter i de skotska så kallade fyrstadieteorierna – hos Adam Smith, Adam Ferguson och andra.

Att det inte är oproblemiskt att sätta etiketten sociolog på Weber framgår redan av att Webers professurer var i nationalekonomi (men egentligen närmast i "ekonomisk historia"). Hans debut som akademisk lärare var i handelsrätt, i Berlin. Hans enda egentliga kontakter med yrkeslivet var som jurist, vilket satte spår i hans sätt att hantera förklaringar inom samhällsforskningen. Vad en förklaring är i djupare mening har man funderat på i ett par tusen år, men i en domstol måste frågor om ansvar utredas, enligt tankefiguren "vad ledde fram till detta resultat?".

Weber är heller ingen teoretiker och saknar faktiskt ett sammanhållet samhällsbegrepp. Hans verk kan betecknas som en redskapsbod med många begrepp, definitioner och hypoteser. Han bygger upp sina generella idealtyper över till exempel den rationella byråkratin utifrån individuell handling, väsensskilt från den nutida sociologin, vilken gärna sysslar med kollektiva fenomen som självmordsvågor, fotbollshuliganism och modenycker, alltså sådant som rör sig under ytan i industrisamhället. "Teori" som en rubrik för Weber är en uppfinning av Talcott Parsons, i hans översättning från 1947 av del 1 av *Wirtschaft und Gesellschaft*.

Vill man beskriva den genuine Weber är det inte orimligt att sätta rubriken Max Weber: made in USA. Weber och hans hustru Marianne företog 1904, tillsammans med grannen i Heidelberg, teologen Ernst Troeltsch, en flera månader lång resa till USA. Resan resulterar i en mängd brev hem till Tyskland, mest till modern Helene.

Det är helt klart att Weber får en kick av sina amerikanska intryck, dock oklart hur stor, då en del av hans skildringar låter ana påverkan av Ferdinand Kürnbergers populära *Der Amerikamüde*. Weber hälsar på hos bekanta i New York, imponeras av rusnings- trafiken över Brooklyn Bridge. Chicago med dess storstadspuls och etniska blandning gör också intryck.

Anledningen till Amerikaresan var en sociologikonferens i St Louis i samband med världsutställningen. Det blev kära återseenden, då flera av Chicagos skolans grundare hade sina doktorsgrader från Berlinuniversitetet.

De amerikanska inflytelserna går igen på många håll i Webers senare produktion, inte minst i de berömda så kallade tvillingföreläsningarna från 1917–19 (om "Politik som kall" och "Vetenskap som kall").

Nu äremellertid Weber också en "Would-be Englishman", om vi får tro tysk-amerikannen Guenther Roth, den kanske mest lärde av alla Weberforskare, som skrivit en hel bok på temat Webers tysk-engelska familjehistoria (*Max Webers deutsch-englische Familiengeschichte 1800–1950*).

Webers högborgerliga familj ingår i ett nätverk av kosmopoliter med släktförbindelser i bland annat England och Argentina. »

✪ Max Weber ägnade mycket tid åt att reflektera över de stora linjerna i västerlandets kulturhistoria.

FOTO: AKG IMAGES/SCANPIX

Marianne Weber är i sin biografi över maken Max (*Max Weber. Ein Lebensbild*, 1926) påfallande kortfattad om brittiska resor och släktförbindelser. Weber är visserligen mycket tysk. Han är svår att tänka utan tysk *Bildungsbürgertum*. Samtidigt har hans politiska sociologi tagit starka intryck av brittiska förhållanden.

Det bör nämnas att under 1900-talets första decennium var hustrun Marianne mer av offentlig gestalt än Max. Hon var en tid ordförande för tyska kvinnoförbundet och hade skrivit lärda verk om kvinnans familjerättsliga ställning. Den så kallade Rugeaffären har sin upprinnelse i hustruns engagemang och medför att Weber nästan blir indragen i en duell. Arnold Ruge (sedermera delaktig i mordet 1922 på den tyske utrikesministern Walther Rathenau) hade kritiserat kvinnorörelsen och kulmen nåddes i *Heidelberger Tageblatt* (december 1910) vari han hävdade att kvinnorörelsen bestod av gamla ungmör, sterila fruar, änkor och judinnor, medan de som fyller sina modersplikter saknas. Den barnlösa Marianne kände sig träffad och Weber ryckte ut till hennes offentliga försvar med en del roande polemik som följd.

Det finns ingen heltäckande biografi över Weber. En sådan är också svår att åstadkomma innan alla brev är tillgängliga. Joachim Radkau psykologiska tolkning har rönt mycket uppmärksamhet (*Max Weber. Die Leidenschaft des Denkens*). Att Weber först i mogen ålder fick utlopp för sina sexuella behov och då inte med hustrun Marianne utan med Mina Tobler och Else Jaffé-von Richthofen är bekant men kan knappast bidra till förståelsen av hans tidiga verk. Radkau är specialist på nervositetens historia och väl skickad att skildra Weber som tidstypisk neurasteniker.

Ytterligare en bild av Weber är den som potentiell och oförlöst anarkist. I Ascona i Schweiz (Monte Verita) – för hundra år sedan ett annex till Münchens bohemiska Schwabingkvarter – kom han i kontakt med helt andra kretsar än i Heidelberg, till exempel "die tolle Fanny", Franziska Gräfin zu Reventlow. Det var den tidens hippies och flower power, med personlighetsförverkligande genom experimentella livsformer och sexuell frigörelse.

Max var en mammas gosse och mycket religiös i sin livsföring. Kontakter med Otto Gross – far till bland annat älskarinnan Elses son – och dennes kvinnor, erbjöd onekligen en kontrast. Om Weber led av sexualfobi så led Gross av erotomani.

Weber hade ett "vitt" äktenskap med sitt

kusinbarn Marianne. Makarna Weber lär ha haft delat sovrum i Freiburg från mitten av 1890-talet. Tavlorna där hade erotiska motiv, etsningar av Max Klinger.

Det finns tecken på att den i en del avseenden asketiske Weber såg sexuell aktivitet som kraftöddande och intellektuellt hämmande. Den sexuella avhållsamheten medför att han plågas av de ofrivilliga nattliga sådesuttömningar som mor och hustru sinsemellan diskuterar förhållandevis oönskat. Modern Helene upplevde sexuallivet som en trist plikt och det var för övrigt sannolikt ett oförsonat gräl med fadern om moderns rätt till självständigt liv som utlöste Webers långa nervkris, ett halvt decennium runt sekelskiftet. Det kan vara upplevelser från barndomen som präglade moderns sexualfientliga attityd. Något liknande kan gälla för hustrun Marianne som var föräldralös och hade vuxit upp hos en släkting som var mentalt instabil.

Webers alkoholvanor oroade både Marianne och Helene. Weber var knappast alkoholisk men däremot som tidstypisk sömlös neurasteniker narkoman och använde bromider och morfin, och fick även recept på heroin – det senare som hostmedicin.

Särskilt brittiska kultursociologer är livligt intresserade av Webers sexualliv som en nyckel till förståelsen av hans verk. Man kan inte omedelbart inse vad det skulle göra för skillnad i tolkningen av Webers texter om han så hade varit pedofil. När han äntligen kom loss med sin "domina" Else så var det dock mest harmlösa sadomasochistiska böjelser som kom till uttryck.

Runt 1904–05 ändrade sig livet för Weber, med en rivstart på flera områden. Han kunde återvända till aktivt skapande efter ett antal år som nervsjuk kurortspatient. Det var en gradvis process och redan 1902 börjar han åter skriva. Sin professur i Heidelberg hade Weber frånträtt på grund av sina kroniska nervlidanden.

Åren 1903–07 skriver Weber ett antal es-säer i metodologiska spörsmål. Mest känd är den så kallade Objektivitetssuppsatsen från 1904. I Sverige är det väl mest som symbolperson för vetenskaplig objektivitet som Weber har uppmärksamats, bland annat som inspiratör till Gunnar Myrdal.

Det kan synas paradoxalt att Weber framstår som portalgestalt för värdefri forskning och för ideologiernas död, samtidigt som hans religionssociologi är en plädering för idéernas roll för samhällsutvecklingen och näringslivet.

Weber inleder sin jämförande religions-

sociologi med två uppsatser om just protestantismens etik och kapitalismens anda, först publicerade i *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, som Weber nyligen blivit medredaktör för, tillsammans med Werner Sombart och Edgar Jaffé, älskarinnan Elses make. Webers skrift om kapitalismens uppkomst publicerades sedermera något reviderad som bok 1920, den enda av sina böcker som Weber själv fick uppleva i färdigt skick före sin förtida död.

Hans postumt publicerade jämförande religionssociologi omfattar tre volymer, trots att den är ofullbordad. Weber hann aldrig med ett systematiskt grepp på kristendomen. Den synnerligen omdebatterade skriften *Protestantismens etik och kapitalismens anda* ingår som upptakt i den stora jämförande religionssociologin.

Weber har en ambivalent inställning till religionen. Han är mycket präglad av sin ytterst religiösa mor som kom från en hugenottsläkt. På faderssidan hittar vi textilfabrikörer i närheten av Bielefeld, präglade av lutherskt systematisk livsföring. Ibland koketterar Weber rentav som en i hemlighet privatreligiös person. Samtidigt är Weber ytterst noga med att betona gränserna för vad man kan hävda med vetenskapligt stöd.

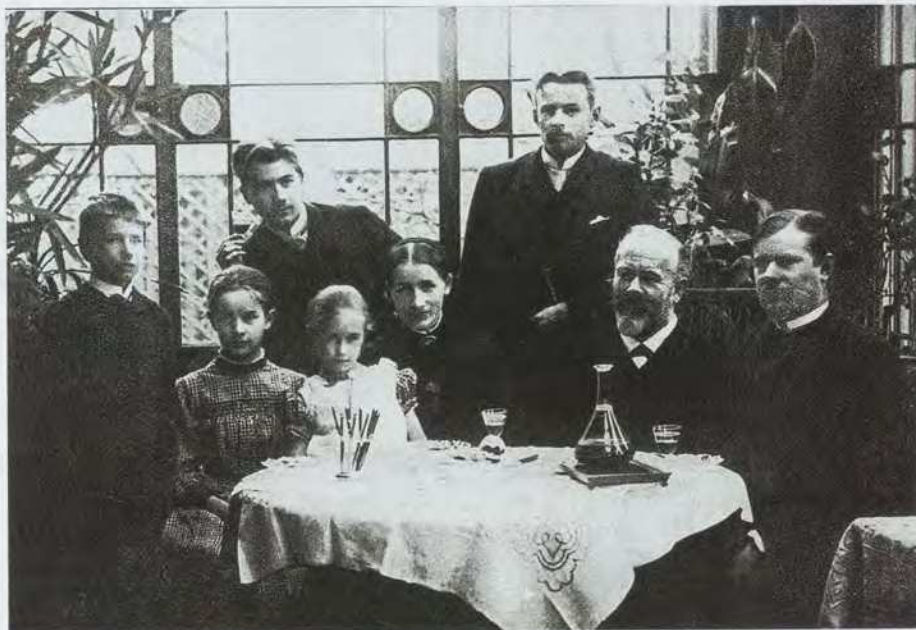
Man brukar tala om ett marxistiskt och ett weberskt paradigm. Det hela är förfe-lat då det inte finns något enhetligt marxistiskt forskningsparadigm och Weber dessutom i vissa skrifter själv är närmast historiematerialist, till exempel i uppsatsen från 1896 om de sociala orsakerna till Romarrikets nedgång.

Beträffande kapitalismens uppkomst kan man dock faktiskt kontrastera Marx och Weber. Weber står här för idéernas kraft att påverka utvecklingen. Marx betonar däremot ekonomiska grundfaktorer.

Innebörden av Webers så kallade kalvinisttes, framlagd i *Protestantismens etik och kapitalismens anda*, är att det är predestinationsläran som skapar entreprenörer. Världslig framgång är tecken på att man är bland de utvalda som på uppståndelsens och domens dag kommer att sorteras bland de "vita fåren" och hamna i himlen. De som odlar småborgerliga dygder och använder sin tid nyttigt och strävsamt, ägnar sig åt religiös bokföring, samlar poäng för evigheten och sin själs frälsning. Kapitalismens nödvändiga kapitalackumulation och inomvärldslig rationalitet är resultatet av en utomvärldslig strävan efter evig frälsning.

✧ Max Weber med hustrun Marianne.

✧ Familjen Weber med Max längst ut till höger.

FOTO: AKG/IMAGES/SCANPIX

Amerika är ju de protestantiska sekternas eldorado, ett gigantiskt "Jönköping", då nationen grundas av frireligiösa som känner sig förtryckta i Europa. Det gäller de ursprungliga pilgrimerna till Massachusetts men även den tidiga svenska emigrationen.

Benjamin Franklins *Advice to a Young Tradesman* är ett viktigt dokument som inspirerar grunden till kalvinisttesen. Weber hade redan som liten parvel fått denna skrift i gåva av Friedrich Kapp, en vän i familjen som sedermera utvandrade till New York. Franklin betonar att flit och rationell tidsanvändning ("tid är pengar") är bra för kreditvärdigheten hos en ung man som vill etablera sig som företagare. Man bör vara försiktig med att visa sig glammande på krogen. Ljudet av yxhugg i gryningen gör kreditgivarna mer nöjda.

För Weber är ju den moderna kapitalismens uppkomst också inledningen till en irreversibel rationaliseringsprocess som går segrande över hela världen. Kapitalismen har en generalrepetition i Norditalienska städer som Florens redan på 1300- och 1400-talet. Den under renässansen uppfunna italienska bokföringen underlättar rationellt företagande. Och i städerna under medeltiden utövades också en protokapitalism, vilket Weber skildrat i en skrift om staden.

Allmänt sett finns åtskilligt empiriskt stöd för Webers tes. I Tyskland är en stor majoritet av framträdande ledare inom nä-

ringslivet protestanter (evangeliska) medan förhållandet är omvänt inom kulturlivet, där katolikerna dominerar. Det är bra att ha rikedom som tecken på att vara utvald till evig frälsning – men det kan också vara en skam att dö rik. De rikaste amerikanerna är de främsta filantroperna.

Weber själv anmärkte att protestanter äter bättre, medan katoliker har bättre nattsömn. Webers tes är fortfarande giltig men inbjuder till kritik, till exempel genom alla avvikande fall. Weber har dock aldrig hävdad att kalvinisttesen är en uttömmande förklaring utan en viktig – eller möjligen rentav den viktigaste.

Man kan ifrågasätta kalvinisternas logik också på den grunden att om det är förutbestämt vem som skall bli frälst till evigt liv och få kalvstek i himmels höjd, varför då bemöda sig om att samla jordiska rikedomar och viga sitt liv till den moderna kapitalismens "ursprungliga kapitalackumulation"? Defaitism kunde förefalla lika logiskt.

Webers tes får icke desto mindre stort genomslag i USA, där det är populärt bland doktorander att försöka belägga eller vederlägga Webers kalvinisttes, till exempel genom jämförelser mellan religiösa sekter i Europa och USA.

Webers så kallade Sektuppsats från 1906 erbjuder en genväg till förståelsen av Weber. Jag rekommenderar den gärna eftersom *Protestantismens etik och kapitalismens*

anda inte är särskilt lustig läsning, med alla omständliga fotnoter.

Weber föreläser mot slutet av sitt liv om världsreligionerna och den ekonomiska historien, eftersom hans studenter fann hans sociologiska definitionsexercis tråkig. Modern hade insisterat på att familjeförmögenheten skulle investeras i tyska krigsobligationer, vilka hade föga värde efter kriget. Weber var för försörjningens skull nödgad att återuppta sin lärargärning efter två decennier som privatlärare. Han provtjänstgjorde i Wien men fann det oangenämt att tränas på spårvagn och dessutom glömde universitetet ibland att betala ut hans lön. Efter att ha övervägt ett mer lukrativt anbud från Bonn fastnade han för München, där han verkade som professor i nationalekonomi. Här kunde han vara tillsammans med sin Else, ett förhållande som Marianne tycks ha accepterat; Else var också hennes nära vän.

Else, som var syster till flygaret "Röde baronen", var i flera decennier sambo med Max' lillebror Alfred. Men under Webers sista tid var alltså Max och Else ett kärlekspar.

Weber dog i spanska sjukan men det har spekulerats i om det inte i realiteten var en sorts indirekt självmord, att hans motståndskraft försvagats i besvikelsen över att allt han hoppats på för Tyskland hade gått fel. *

✧ Christopher McCandless trivdes bäst i öppna landskap.

FOTO: PARAMOUNT/CORESY EVERETT COLLECTION/IBL BILDBYRÅ

Skriet från vildmarken

Christopher McCandless längtade efter det stora äventyret och ville bli fri från alla sociala band. Inspirerad av bland andra Thoreau flydde han till ödemarken. Historien om honom har nu blivit film.

FILM Människans historia framstår på många sätt som ett stort äventyr. Vi har tagit många risker, och gjort stora uppoffringar, för att hitta ny mark att bosätta oss på och naturresurser att leva av. Ett tydligt exempel är det strapatsfyllda och bokstavligt livsfarliga sökandet efter olja, nyligen skildrat i regissören Paul Thomas Andersons kritikerrosade film *There Will Be Blood*

(2007), som kanske mer än någonting annat har bidragit till det moderna samhällets utveckling. Men i dag, när välståndet befinner sig på en rekordhög nivå, tycks människans stora äventyr ha kommit till ett slut.

DE STORA ERÖVRINGARNA, från att upptäcka världens mest avlägsna platser till att ge sig ut i rymden, har redan ägt rum. Vad som

kvarstår är enbart att kalibrera och finjustera det som vi redan har vunnit. Detta har gjort våra liv innehållslösa och vi har få andra ambitioner än att enbart förbättra våra privatliv. En blygsam epilog, kan man tycka, till mänsklighetens fantastiska historia.

Möjligen var det denna insikt som fick studenten Christopher McCandless att en sommardag 1992 lämna den moderna civilisationen bakom sig för att ge sig ut på upptäcksfärd i vildmarken, och på så sätt kanske hitta tillbaka till det stora äventyret. Hans resa har nedtecknats i Jon Krakauers verklighetsbaserade bok *Into the Wild* (1995), som nu har överförs till den vita duken av regissören Sean Penn. Filmen gick upp på svenska biografer i mars och har väckt mycket uppmärksamhet, både här hemma och utomlands. Det är inte konstigt, eftersom McCandless berättelse är tämligen häpnadsväckande.

Efter att ha tagit sin collegeexamen gjorde han sig av med sina materiella tillgångar och lämnade sin familj, utan att säga ett ord. Inspirerad av naturromantiska författare

som Jack London och Henry David Thoreau påbörjade McCandless därefter sin färd. Hans ambition var, som den uttrycks i filmen, att göra sig fri från de sociala normerna och det begränsande familjelivet och leva för ögonblicket ute i naturen.

GENOM ATT LIFTA, tågfluffa och paddla kanot färdades han först söderut, längs med den amerikanska västkusten, för att senare vända om och nå slutdestinationen i Alaska. De vänner som han fann under resans gång, och som ville komma honom nära, sköt han ifrån sig med motiveringen att man "inte behöver mänskliga relationer för att vara lycklig". Banden till den egna familjen, som fruktlöst sökte efter honom, klippte han av med samma bekymmerslöshet.

Men detta kom han att ångra när han, förgiftad av oätliga bär, låg döende i en övergiven buss mitt ute i Alaskas karga landskap, där han under en längre tid hade slagit läger. I slutet av filmen ser vi hur McCandless drömmer sig tillbaka till de mänskliga gemenskaper som han har försakat – inte minst föräldrarnas varma famn – och tycks ångra sitt val.

Detta är en av de stora förtjänsterna med *Into the Wild*, att den effektivt skjuter sönder den vanliga föreställningen att människor inte behöver vara del av ett större sammanhang för att klara sig. McCandless sökte äventyret, men han förstod inte att det enbart är tillsammans med andra som vi är starka och kapabla att åstadkomma någonting stort. Att han valde ensamheten ledde inte bara till att livet i vildmarken, till skillnad från vad han först hade tänkt sig, blev en meningslös tillvaro, utan också ytterst till döden.

De som argumenterar för att människan ska frigöra sig från det som påstås hålla tillbaka henne – som normer och familjeliv – bör studera detta öde. Det ger en fingervisning om vad som kan hända om man drar vissa frihetsprinciper till sin spets.

Trots detta kan man känna för McCandless. Att vi idag lever med ett aldrig tidigare överträffat välstånd har paradoxalt nog gjort våra liv mer fattiga på innehåll. Hans resa inspirerar till förändring. Dessutom är viljan att vara nära naturen mycket sympatisk, eftersom många av de värden som moderna människor tycks ha glömt bort lever vidare ute i det gröna. Men dessa värden handlar inte bara om att utmana sig själv och sträva efter någonting större än en platt-tv, utan också om beständighet och tradition. Lustigt nog precis det som McCandless ville fly ifrån.

JOHAN WENNSTRÖM

Känslan av förtryck skapar mening

Vi har tillbringat de senaste hundra åren med att göra oss fria från kollektiva identiteter. Ändå är de viktigare – och känsligare för kritik – än någonsin.

IDENTITET Första gången man hör vilket ljud ett hundratal fotbollssupportrar kan åstadkomma blir man förvånad, oavsett vad man har trott. Det kan ta en bra stund innan man inser att det hotfulla läte som studsar mellan husväggarna, och som låter som om stormtrupperna var lösa på stan, i själva verket är "When the saints go marching in". Gruppen av supportrar, som snart sätter igång att kasta flaskor från puben, är ett exempel på ett typiskt mänskligt beteende som man skulle kunna kalla en hel del olika saker, men det verkar som om vi förväntas kalla det "identitet".

Fler exempel kunde nämnas, mer eller mindre högljudda. Att vara döv är också en identitet och en kultur. I artikeln "Defiantly Deaf" beskriver Andrew Solomon hur ny medicinsk teknik, som cochleaimplantat, som ger tidigare obotligt döva en begränsad hörsel, uppfattas som ett angrepp på "deaf culture" (*New York Times* 28/8 1994). De som är stolta över att vara döva är kritiska till att föräldrar ger hörselskadade barn hörapparater, eftersom det förstör deras identitet som döva.

DE FLESTA MÄNNISKOR är bra på det där med identitet. Att ha en identitet är till stor del lika med att känna sig förtryckt. Att vara förtryckt är bra, för om jag befinner mig i underläge får jag rätt att bete mig just så fördomsfullt och själviskt som jag anklagar majoriteten för att göra. Alla, oavsett plats i hierarkin, kan förstås uppleva att de befinner sig i underläge gentemot någon annan grupp, och därmed har vi fixat det igen, gott folk: trots eventuella nyvunna insikter ger oss identitetstänkandet rätt att fortsätta att vara lika inskränkta och egoistiska som under tidigare århundraden.

Vad är det förfel med att vara stolt över sin identitet? Tja, att stoltheten ofta är så lättsärad att man kan fråga sig vad som egentligen skiljer den från motsatsen till stolthet. Stolta människor är bufflar med babyhud.

Och var det inte identiteter vi just hade fått nog av? De senaste hundra åren har till stor del handlat om en frigörelse från de normer och värderingar som hänger ihop med kollektiva identiteter. Hur mycket av de attityder vi alldeles nyss har förkastat som föräldrade eller patriarkala är vi redan beredda att köpa tillbaka om de kallas identitet?

Det har för övrigt blivit rätt tyst om någonting som länge var ett av modernismens stora teman: meningsförlusten. Tomheten. Det absurda med en tillvaro som i grunden inte är grym utan meningslös. Detta problem, som så många av modernismens författare har brottats med, föreföll olösligt, men vi har hittat en lösning. Lösningen visade sig vara oväntat enkel: vi har valt att återvända till de kollektiva identiteterna, en lösning som är lika enkel som att börja heja på ett fotbollslag eller tillägna sig en maffiafamiljs värderingar. Kanske kommer vi snart att tappa intresset för Beckett, Kafka, Sartre och de andra. Identiteten är ju fullt upptagen med andra problem, inte nödvändigtvis lättare att leva med, men kanske mer tilltalande för människans ego än frågan om tillvarons meningslöshet.

MAN SKA TÄNKA UTANFÖR lådan, sägs det. Identitet är vår tids låda, den underförstådda ideologi vi inte ifrågasätter, och en som tänkt utanför den lådan är Leon Wieseltier, litteraturredaktör på tidskriften *The New Republic*. 1996 gav han ut en grå liten bok med titeln *Against Identity*. Boken är inte fullt så kontroversiell som titeln ger sken av, men jag tror att det är en bok som fortfarande väntar på att vi ska komma ifatt den.

Wieseltier försvarar allt det där i människan som inte passar in i vår föreställning om identitet. Det namnlösa. Det som är inriktat på något annat än en ständig upprepning av likadana kortsiktiga triumfer. Det ofullständiga, som är intelligenterare än det som »

gör anspråk på att vara fullständigt. Beredskapen att ändra sig och att lära sig. Allt det där som blir lite mindre självklart varje gång vi upprepar fraserna om identitet och sväljer de underliggande värderingar som följer med dem.

BOKENS MEST OVÄNTADE formulering kommer i slutet: "I will not find the true or the good or the beautiful because I hate myself, but it helps." Att vara missnöjd med sig själv kan vara en drivkraft som leder till att man ser klarare, anstränger sig mer, och håller de dörrar öppna som identiteten vill murar igen.

När Wieseltier, som är jude, ville studera medeltida judiska texter var hans judiska identitet ett hinder, upptäckte han. Ville han läsa dem på allvar måste han lämna identiteten utanför rummet. Den som studerar något med samma allvar kommer att göra samma upptäckt.

Å andra sidan: fotbollssupportrarna har förstått en sak som den intellektuelle identitetskritikern gärna glömmer, eller tror att han klarar sig utan. Människan kan inte leva utan den gemenskap, den bekräftelse och den inre tyngd som identiteten lovar ge, inte någon längre tid.

Problemet är att de identiteter vi föredrar är så inskränkta att de förnedrar den som väljer någon av dem likaväl som dem han sedan trampar på för att hävda den identitet han reducerat sig till. Inget av det som gör en människa levande och intressant ryms i det vi kallar identitet.

"The hardest thing in America is to be what one is softly", skriver Wieseltier. Vad som helst fungerar nämligen inte lika bra som identitet. En identitet byggd utifrån det sämsta i människan kommer alltid att fungera hyfsat, medan andra, mer lågmälda sorters identiteter får det svårare, och därmed har vår föreställning om identitet avslöjat sig själv: den kommer alltid att favorisera mobbarna på skolgården. Därför ska vi inte frestas att försumma de egenskaper eller de sätt att leva som inte bekvämt låter sig göras till en identitet. Det bästa i oss fungerar dåligt som identitet.

✻ HÅKAN LINDGREN

Vänsterord som har kvar sitt mervärde

För ett par decennier sedan drömde en del om att förändra samhället. De lyckades förändra språket.

SPRÅK Baristan på Coffee House by George tar ett gram kanel och strör över det vita mjölkskummet. Det blir lite vassare smak, drycken får lite mer kaffefärg, och framför allt är det en gest av omsorg och ett tecken på professionalitet och serviceanda. Kunden har fått ett mervärde, och George kan säkert ta ut en femma extra för cappuccinon.

För 40 år sedan fanns inte Coffee House by George, och cappuccino var lika sällsynt som serviceanda. Men mervärde fanns. På den tiden var det lika med den summa som baristan skulle få in på att göra revolution, hänga kapitalistvinet George i närmaste lyktstolpe och ta hela kassan själv.

Mervärde (*added value*) är nu en företags-ekonomisk term. Då var mervärde en term hämtad från "den vetenskapliga marxismen". Att blicka tillbaka på sextioåttavänstern är som att gå på ordmuseum. För nästan allt var ord. De unga radikala gjorde aldrig någon revolution men tillverkade desto mer av appeller, manifest, pamfletter, bulletiner, resolutioner, banderoller... Och det var genom ändlösa tal, diskussioner och debatter som den marxistiska terminologin förvandlades till vardagsjargong. De flesta kände sig både manipulerade och alienerade av svadan.

I språkets värld är fyrtio år en kort tid. Men det är med språk som med väder. Medeltemperaturen och medelnederbörden ändras inte mycket på hundra år, men på kort sikt kan kasten bli våldsamma.

Mest märks förändringarna på alla nedfattande omdömen som de unga röda använde mot meningsmotståndare till höger

eller i konkurrerande fraktioner till vänster. Ingen använder ord som fascist och lakej idag om det inte händelsevis handlar om just fascister och lakejer. Sådana ord har en speciell monter i ordmuseet. De andra orden som ligger där (utsugare, profit, arbetsköpare med flera) är precis lika patinerade.

HELT ANNORLUNDA FÖRHÅLLER det sig med de ord som uttryckte sextioåttavänsterns egen självbild. Man ansåg sig medveten, progressiv, engagerad och samhällstillvänd. Man föredrog alternativ (alternativ jul, alternativ schlagerfestival etcetera). Dessa ord finns absolut inte på museet utan de är fullt gångbara i samhället. Det har gått med orden för vänsterns självbild som med själva rörelsen: det har blivit lightvänster av alltihopa.

Teoretiskt skulle de till och med kunna vara politiskt neutrala. Även en nyliberal skulle ju (teoretiskt) kunna vara både medveten och engagerad. Men tyvärr, vänstern har paxat för dessa ord, och de är inte till utlåning, inte ens efter 40 år.

Det är helt andra ord som gäller. Vår nyliberala vän är hungrig och resultatnriktad, han brinner för långtgående strukturella förändringar, och han har skarpa systemförändringar på agendan. Men radikal och progressiv är han definitivt inte.

Men vi får se positivt på saken: ord som progressiv och samhällstillvänd tillför ett klart mervärde. De anger egenskaper men också politisk färg, lika tydligt som en USA-ut-ur-Vietnam-knapp på manchesterkavajens slag.

✻ LARS MELIN

Vem slår Eva?

Forskande feminister i genusland.

Ska våra skattepengar gå till därpippi?

www.avantema.se

Litteratur på liv och död

När den franske konstnären Édouard Levé började skriva böcker tillämpade han samtidskonstens strategier på litteraturen. Det gör honom värd att uppmärksamma i den svenska litteraturdebatten.

LITTERATUR Det fanns något yrvaket och valhänt över förra årets svenska litteraturdebatt, åtminstone för litteraturens vidkommande. Vi såg stora delar av kritikerkåren skygga inför hinder som andra konstformer ledigt hoppat över för längesedan. Gränserna mellan liv och dikt, fakta och fiktion var plötsligt försedda med elektriska stängsel.

Romanen, den gamla föraktade hybriden – en skräpkammar där allt möjligt fått plats de senaste 300 åren – var plötsligt en

oantastbar, närmast helig genre. Autencitet och sanning sågs som solida begrepp. Det var som om senare delen av 1900-talet inte hade ägt rum, åtminstone inte på ett sätt som angick litteraturen. Var det så konstigt om romankonsten också ville vara där det bränns, dit alla andra konstformer sökt sig de senaste åren: i det gränsland där varje påstående flackar mellan fiktion och fakta, mellan dikt och verklighet, mellan lögn och dokumentär (ett område både Cindy Sherman och Borat)? Förra årets debatt demonstrerade framför allt hur långt litteraturen halkat efter andra konstformer.

Vad man egentligen saknade var kanske en person som Édouard Levé.

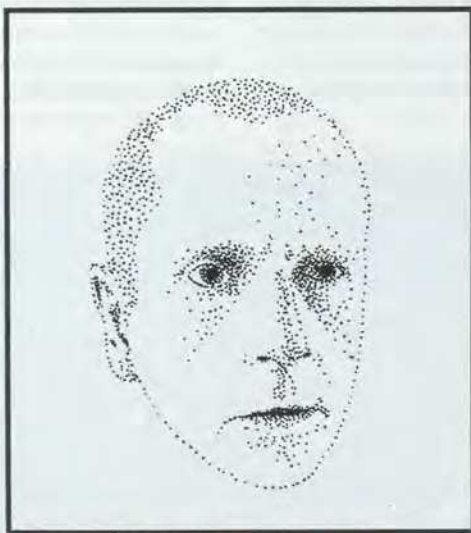
Fransmannen Édouard Levé var redan etablerad som konstnär när han år 2002 in-

ledde sitt författarskap med den inte helt anspråkslösa titeln *Oeuvres* (Verk). Sedan följde i rask takt titlar som *Journal*, *Autoportrait* och *Fictions*.

Det som gör Levé intressant som författare är att han tar med sig samtidskonstens strategier till litteraturen och tillämpar dem även där.

Han konstruerar sina texter som en konceptkonstnär, det vill säga han närmar sig dem med en övergripande estetisk avsikt som ska genomföras med hundraprocentig konsekvens. Han ser dem som självständiga projekt i första hand, som undersökningar av vart en formell idé kan leda, och inte som episoder i ett pågående författarskap, där de olika delarna belyser och förklarar varandra.

Detta sätt att närma sig det litterära uttrycket används naturligtvis av andra, men nästan undantagslöst av poeter: hela den så kallade språkmaterialistiskt orienterade poesin, i Sverige såväl som i Frankrike, har hämtat sin strategi från samtidskonsten. Men det Levé ägnar sig åt är så långt från cenakelpoesi som tänkas kan, han skriver en extremt direkt och lättillgänglig prosa. (En bok som *Fictions* från 2006 är ett specialfall, eftersom den faktiskt utför sitt berättande genom bilder, i tablåer som lånat lika mycket från barockkonstens ikonografi som från den i Frankrike populära cinéromanen.)

✧ **Självporträtt av författaren till boken *Självporträtt*.**

Hans intressantaste verk är förmodligen *Autoportrait*, Självporträtt (P.O.L., 2005), som är en självbiografi formulerad enbart i påståendesatser. Det är som en ändlös middagskonversation. Jag föreställer mig att det är så boken har kommit till, genom att Levé under en tid ålagt sig själv att stapla alla påståenden han kunnat komma på, oavsett hur triviala dessa är: "Jag köper inte skor på rea." "Nuet intresserar mig mer än det förflutna, men mindre än framtiden."

Som så mycket av samtidskonsten använder *Autoportrait* skammen som ett stilmedel. Vi får inte bara veta hur många jeans Levé har i sin garderob (20), utan även hur många kvinnor han haft samlag med (50) och hur många av dessa han varit förälskad i (6). Det verkligt intressanta är vad som följer av denna anhopning av påståenden, åsikter och "fakta". Genom att ackumulera angränsar det kvantifierbara efterhand en mänsklig essens. Till sist tycker man sig känna Édouard Levé betydligt bättre än många av sina vänner. Samtidigt ställer *Autoportrait* en del svårbesvarade frågor – är livet bara råmaterial för konsten? Kan man säga och göra vad som helst, så länge det sägs och görs i ett konstverk?

OCH HUR LÅNGT KAN man fortsätta sammanmältningen liv och konst? Ja, det får man väl aldrig riktigt veta, men gissningsvis ganska långt. Den 15 oktober 2007 chockade Édouard Levé det franska kulturlivet genom att ta sitt liv, bara 42 år gammal. Bara tre dagar tidigare hade han lämnat in ett nytt manus till sin förläggare Paul Otchakovsky-Laurens. Boken kommer på P.O.L i mars och heter *Suicide*, Själv-mord. Berättaren i *Suicide* apostroferar en död ungdomsvän vars oförväntade och oförklarade självmord vid tjugofem års ålder sysselsatt honom i många år. Levé påpekar hur självmordet vänder på den gängse dramaturgiska kronologin i en människas liv, hur det gör vännens liv till en berättelse som börjar bakifrån, med själva dödsögonblicket. Den frivilliga döden blir alltså ett sätt att förvandla livet och göra det mer likt en berättelse. Den blir ett sätt att fiktionalisera livet, att förvandla det till konst, i det här fallet en bok: "Du utgör en enorm närvaro. Du är en bok som talar till mig när jag vill. Din död har skrivit ditt liv." *Suicide* är en oroande text, minst lika omvälvande som *Autoportrait* i sin pragmatiska reducering av den mänskliga tillvaron. Livet framstår hos Levé som en modellera som man får (rentav måste) använda i stort sett hur man vill.

✧ **KRISTOFFER LEANDOER**

Filmen som delar Brasilien

Vissa säger att den är fascistisk. Andra menar att den bara visar verkligheten. Den nya filmen om polisens arbete i Rios slumområden har blivit landets mest populära film genom tiderna.

FILM - Akta dig för poliserna. De brukar stå där på taken och ibland blir det skottlossning mellan dem och langarna.

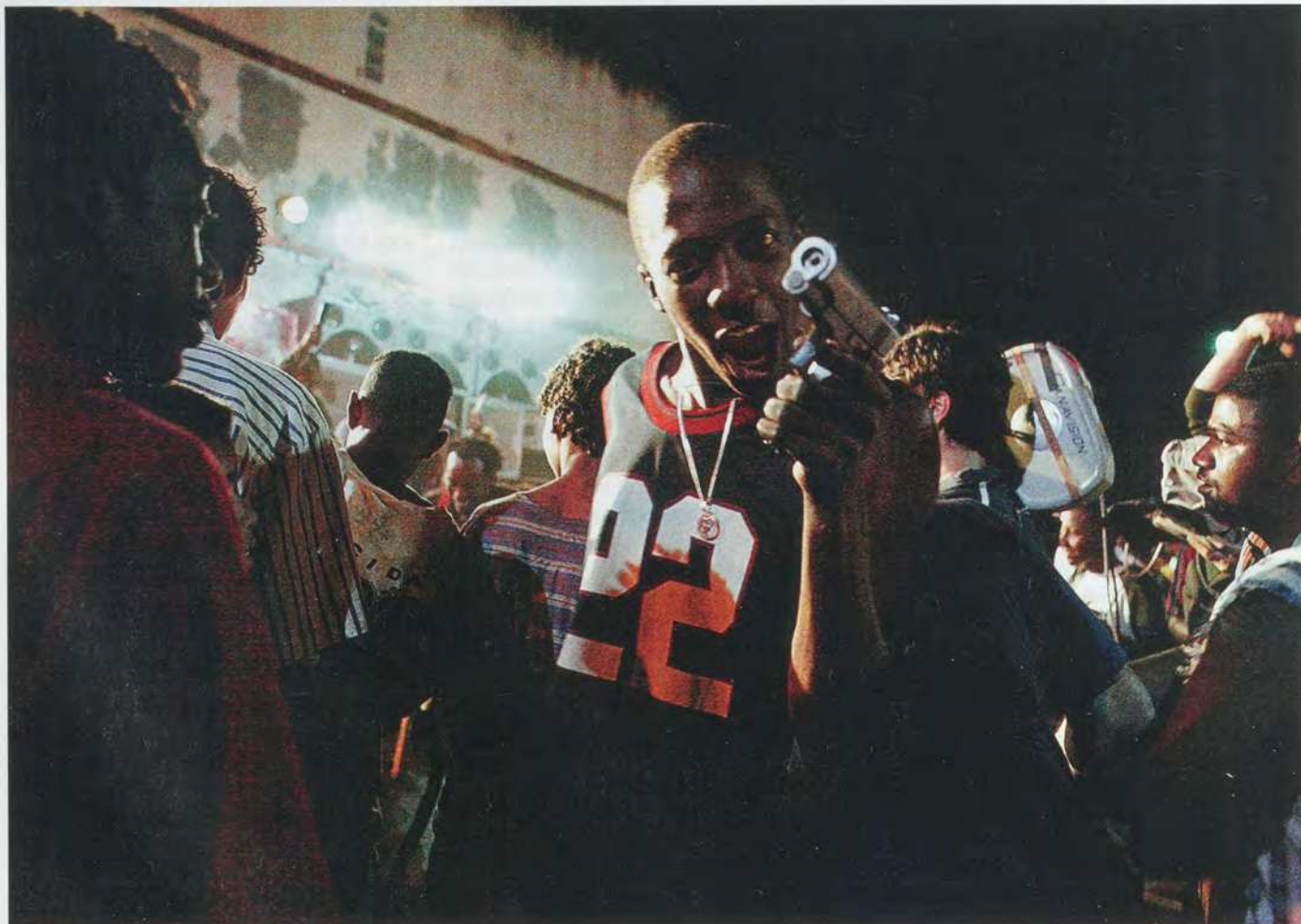
Det säger Jessica när hon visar runt i det slumområde i Rio som har varit hennes hem ända sedan barndomen. Idag arbetar hon i en organisation som ger barnen alternativ till langning, och hon är rädd. Det är också

den taxichaufför som väntar på mig, efter det att han försäkrat sig om att jag inte har för avsikt att kartlägga knarklangarna.

– För några år sedan brände de upp en journalist som försökte göra det, säger han innan jag går in. Men glöm inte att hålla dig nära byggnaden, om polisen skulle börja skjuta, fortsätter han.

Deras beskrivning av våldet skulle kunna ha varit en scen från den nya filmen *Elittruppen*, om de specialtränade poliser som bekämpar maffian i Rios slumområden. Filmen är den mest populära i Brasiliens historia och har skapat en enorm debatt. När den i februari fick Guldbjörnen på filmfestivalen i Berlin, hade den för länge sedan setts av miljontals brasilianare. Uppskattningsvis 11 miljoner såg den när den började cirkulera på internet ett par månader före premiären. Åtskilliga av dem har skrivit debattartiklar eller tyckt till i radio eller bara diskuterat på egna bloggar. Vänstern anklagar den för att vara fascistisk och fordra tortyr, medan högern kritiserar den för att inte skildra polisens arbete på ett riktigt sätt.

ELITTRUPPEN SKILDRAR våldsproblematiken i slumområdena. Men till skillnad från filmen *Guds stad* – som också handlar om kriminaliteten i Rios "favela" – sker det ur polisens synvinkel. Huvudpersonen i filmen, Nascimento, är chef för en specialenhet

✶ Något för Farsor på stan att ta tag i?

FOTO: EPA/BERLIN INTERNATIONAL FILM FESTIVAL/HO/SCANPIX

inom polisen som är tränad för att bekämpa kriminalitet i slumområdet. Till skillnad från den vanliga polisen beskrivs denna elitpolis som hederlig. Nascimento betraktar sig själv och sin enhet som rättvisans försvarare. Han skjuter i slumområden som domineras av narkotikahandel, och tortyr är favoritmetoden när någon ska förhöras. Ansvar för de döda lägger han på narkotikaförsäljarna, på den korrupta polisen och inte minst på de drogkonsumerande universitetsstudenterna från medelklassen. Att dessa sedan organiserar demonstrationer för fred tillsammans med langare beskrivs som höjden av hyckleri.

Mest upprörd är vänstern. På hemsidan *A Nova Democracia* skriver José Ricardo Prieto y Patrick Granja att filmen legitimerar tortyr samtidigt som den undviker att ta upp de problem som gör ungdomar från slumområden till langare, såsom arbetslöshet, bristfälliga skolor och sjukhus samt frånvaro av vatten och el. Dessutom frågar han sig varför det skulle vara bättre med elitpoliser som dödar än vanliga korrupta poliser. Han varnar för en militarisering av samhället och skriver att det är ett av de främsta tecknen på fascism. Andra, däremot, menar att det är på tiden med en film som skildrar samhället utifrån polisens perspektiv.

– Elitpolisens metoder är fascistiska i filmen och det är de i verkligheten också. Men det finns inget annat sätt att bekämpa kriminaliteten i slummen.

RICARDO BESKRIVER RIO som en stad uppdelad i två stater. I den ena, den formella, agerar polisen och i den andra styr maffian från slumområdena. De mutar polisen och styr över drog- och vapenhandel med maffialiknande metoder. De hotar den som inte lyder order, men de delar också ut mediciner till fattiga.

Vänstern menar att beskrivningen av elitpolisen är falsk och som endast kan gå hem hos den som inte bor i Rio. Här håller vissa delar av högern med. I *El Globo*, den viktigaste dagstidningen i Brasilien, skrev en militär att elittrupperna inte alls är fläckfria och nämnde att de förhandlat med kriminella. Dessutom menar man att polisen inte är så korrupt som filmen vill visa. En del inom vänstern hävdar att det är i kriminaliseringen av droger som problemet ligger – inte i universitetsungdomars drogkonsumtion. Debatten om vem som bär ansvar för våldet och vem som vill titta på det lär fortgå ett bra tag till i brasilianska tidningar och på bloggar.

✶ MARIA PETERSSON

Från storfinans till småborgare

Irène Némirovskys författarskap präglades precis som hennes liv av ständig förflyttning mellan både geografiska och sociala miljöer. 65 år efter sin död i koncentrationsläger är hon populär på nytt.

LITTERATUR Författarinnan Irène Némirovsky slog igenom även en andra gång, minst lika brett som med debuten *David Golder* från 1929. Det skedde för bara ett par år sedan med romanen *Storm över Frankrike*. Den här gången var hon dock själv borta sedan länge, judinna av ryskt ursprung, verksam i Paris under mellankrigstiden, död i Auschwitz 1942, endast 39 år gammal.

I *Storm över Frankrike* som är den första delen av en ofullbordad trilogi, får läsaren följa ett antal familjers flykt ut ur Paris och genom det försommara Frankrike framför de invaderande tyska trupperna.

Här finns alla samhällsklasser representerade, den borgerliga matronan som glömer sin döende svärfar vid väggkanten likaväl som den excentriska författaren och det modesta tjänstemannaparet. De allra flestas öden är ofullbordade, då tanken var att de skulle återkomma i de planerade delarna.

Boken är skriven med absolut gehör för stämningar och landskap. Man ser den, karavanen i massflykt där människor som aldrig i vanliga fall skulle kommit i närheten av varandra blandas som konfetti. För detta är också en märklig känsla som stannar kvar efter läsningen – det handlar om en fest, en dans på en anad avgrunds rand.

Ikölvattnet efter *Storm över Frankrike* har Bonniers givit ut ytterligare tre titlar, långnovellerna *Höstflugorna* och *Balen* i en volym och den mer självbiografiska *Ensamhetens vin*.

Även i Frankrike har förlagen varit passliga och idag finns hela hennes författarskap, knappt tjugo böcker, i nya utgåvor alltsedan nittioalet. Utöver detta har Olivier Philipponnat och Patrick Lienhardt skrivit en biografi över henne – *La vie d'Irène Némirovsky*, där nytt material i form av brev, utkast, intervjuer och officiella handlingar

fått belysa hennes liv och verk.

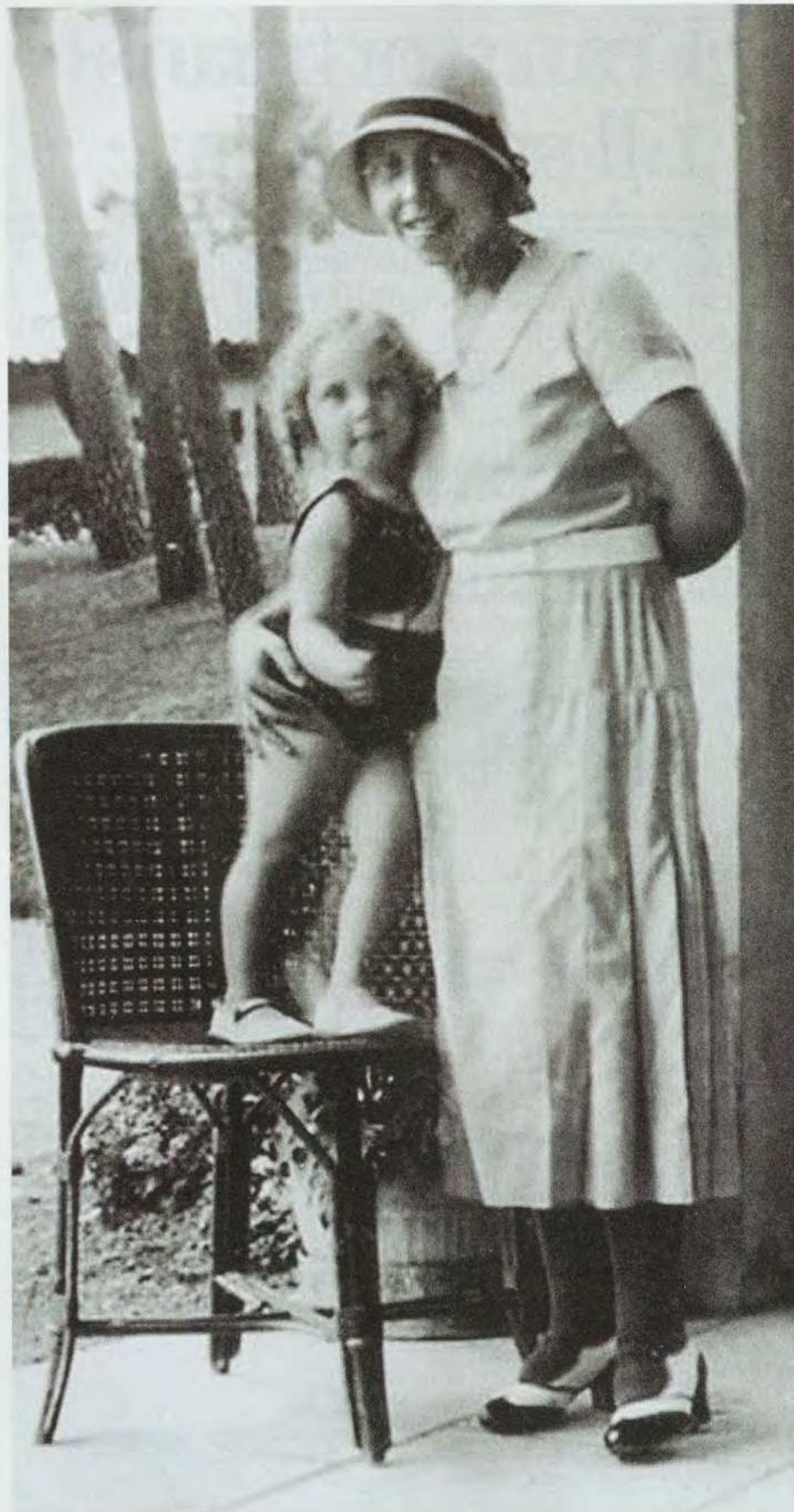
David Golder, huvudpersonen i debuten 1929, är en döende gammal man med uttalade judiska drag. Han börjar med två tomma händer i gettot i en liten sömnig provinsstad i Ukraina. Han gör ständigt affärer och till slut strömmar miljoner mellan hans fingrar, både i affärerna och på casinot. Han blir bedragen av sin hustru som han visserligen försummar men vars älskare han hela sitt liv försörjer. Då hans livsslut närmar sig är han i praktiken en oälskad man, övergiven av alla utom sin dotter, som är en "slinka" och som håller fast vid honom – för pengar. Golder gör döende sin sista stora oljeaffär långt borta i Ryssland för att dottern ska förbli ekonomiskt oberoende. Sen dör han i svåra plågor.

DAVID GOLDER FUNGERAR som ett anslag till Némirovskys hela produktion. Hon skriver ofta om människor som är dödsdömda, i Golders fall av tuberkulos, i *L'affaire Couri-Loz* ska den ryske utbildningsministern mördas av en internationell kommunistisk terrorist under tsarväldets sista skälvanande år.

Det handlar om epoker som tar slut, om riken och om enskilda människor som går under och det kommer även att handla om det idag omöjliga begreppet "ras".

Redan debuten fick delar av den franska kritikerkåren att reagera på det som den uppfattade som antisemitiskt. Némirovskys svar var att detta var vad hon själv hade sett: giriga östeuropeiska affärsmän komma ur gettot som levde i en svindel av "affärer". Mer nyanserade kritiker ansåg att Némirovsky inte skrev om en ras utan snarare om en "sort" som finns överallt i den internationella storfinansens värld.

Efter debuten följer ett antal romaner som också de handlar om ryska invandrare och som indirekt speglar det hårdnande »

✧ Irène Némirovsky med dotter.

FOTO: REX FEATURES/IBL BILDBYRÅ

klimatet för judar. I *Le Maître des âmes* är huvudpersonen en fattig läkare, utbildad i Frankrike men av samma dubiösa ursprung som alla andra från "Levanten", Medelhavets östra kust.

Den i grunden gode Dario Asfar, vars namn anspelar på den vandrande juden och andra orientaliska myter, blir av sin franska omgivning tvingad in i en roll, ett öde. Ingen "riktig fransman", tror på den fattige lille läkaren med den mörka hyn och de kupiga ögonen. För att försörja sig och sin familj finner han ingen annan råd än att börja schackra med människors själar. Han blir en låstaspsykoanalytiker som gör rika människor fullkomligt beroende av honom och hans behandling.

Némirovsky själv följer alltså som flicka sina föräldrars flykt från Kiev där familjen visserligen tillhörde de sekulariserade och tillräckligt rika judar som slapp bo i gettot, men som ändå hade upplevt de ryska pogromerna, och som då revolutionen var ett faktum var hotade till livet. Némirovskys mor var, likt många med hennes bakgrund, frakofil. Hon talade bara franska med dottern och anställde en fransk guvernant som fick ta hand om flickans utbildning. Förhållandet både till mor och guvernant finns skildrat i *Ensamhetens vin*. Némirovskys "modersmål" blev alltså franskan. Familjen tillbringade ferierna före ryska revolutionen i Paris och på Rivieran, där den lilla Irène kände sig mer hemma än någon annanstans.

EFTER FLYKTEN SLÅR sig Némirovskys ned i Paris och Irène finner sig till rätta med litteraturstudier på Sorbonne. Så småningom finner hon en man med samma bakgrund som hennes egen – en judisk-rysk bankirson. Hon lyckas dessutom slutligen med konststycket att göra en storslagen litterär debut. I detta finner man kanske förklaringen till att både hon och maken, då antisemitismen hårdnar, trots allt inte överväger att återigen fly. Hennes pappa dör och gör henne arvlös. Hon har en liten dotter och familjens vana vid en hög levnadsstandard gör att succéförfattaren måste fortsätta att skriva och placera sina texter där hon får bäst ekonomisk utdelning för dem, något som säkert förklarar hennes produktivitet under resten av livet, liksom samarbetena med högnationalistiska tidningar. Då Frankrike ockuperats och raslagarna kommit på plats fortsätter hon att publicera sig, men under pseudonym.

Hon låter döpa sig tillsammans med sin familj, och den katolska kyrkan stödjer henne. Franska staten däremot vägrar hårdnackat ge familjen medborgarskap utan att

motiverna sig, trots påtryckningar från hennes förläggare och andra franska kulturpersonligheter. Familjen flyr Paris före den tyska invasionen och lever fram till sommaren 1942 i en liten by i Bourgogne. Där skriver Némirovsky de böcker som sedan ska komma att publiceras postumt.

Utöver *La suite française* tillkommer en biografi över Anton Tjechov och ett par romaner där inga huvudpersoner längre är judar. Némirovskys författarskap är alltså mycket rikt, spänner stort över tid och rum, förflyttar sig från internationell storfinans till ett Frankrike där småborgarna lever gott men sparsamt som tagna direkt ur Maupassants noveller. Också här, bland modister och lägre banktjänstemän, slås man av att en begåvad författare kan läsa sig till mycket. Allt behöver inte vara självupplevt för att gestaltas trovärdigt.

Läst över tiden kan man också se att språket förändras i böckerna. I de tidiga verken "hänkrattar" gestalterna, de blir "likbleka" och "scharlakansröda" är som tagna ur tidens melodramatiska filmkonst. Mot slutet av Némirovskys liv blir stämningarna i böckerna tecknade med mjukare pensel och fler nyanser. "Att kontrollera", skriver hon i sin loggbok om *Storm över Frankrike*, "vilka fåglar kan ha sjungit, vilka blommor kan ha blommat?" Författarkollegan Tjechov beskrivs som en ödmjuk och fin man.

NÄR JAG NU HAR LÄST det mesta av Némirovsky i ett svep och dessutom den välgjorda biografien över henne, så blir det sista kapitlet i hennes liv så mycket tyngre att ta sig igenom.

Under ockupationen skriver paret Némirovsky flera gånger till ockupationsmakten och ber att hon ska få resa till Paris och träffa sin förläggare för att försöka få ordning på sina affärer. Hjärtskärande naivt skriver hennes make att hon faktiskt, trots att hon är judinna själv, ställt sig kritisk till delar av sitt judiska arv.

Inget svar.

Hon hämtas av den franska polisen en morgon i juli 1942. Hon hinner få med sig några saker, hon säger åt sina döttrar att hon åker bort ett par dagar, kanske mer. Hon råder dem att vara "duktiga flickor", kysser dem och stänger dörren ordentligt efter sig. Inga scener.

Kort därefter är det Michel Epstein, hennes make, som blir hämtad. Flickorna får en koffert med ofullbordade manuskript och göms av vänner. Hennes förläggare tar på sig det ekonomiska ansvaret för deras uppfostran.

KARIN STENSDOTTER

HBO-serie som inte slår originalet

Den israeliska tv-serien *Be'tipul* är ett bevis för att kvalitet inte alltid måste komma från USA.

TV Hjälp! Jag har varit indoktrinerad av den amerikanska kulturimperialismen.

Och jag tackar Israels förre försvarsmisters fertilitet för min befrielse!

Ursäkta upphetsningen, låt mig ta det från början.

I slutet av januari började jag följa den nya amerikanska psykoterapi-dramaserien *In Treatment*, som sedan dess sänts fem dagar i veckan på HBO i USA, och som når Sverige via Canal+ i juni.

Detta var alltså bara två månader sedan, men jag var alltså ett aningslöst offer för tv-imperialismen, tryggt förvissad om det amerikanska dramats särklass. Närhelst någon beklagade USA-dominansen i svenska tv-tablåer reagerade jag med en otålig motreflex.

När exempelvis Carl Otto Werkelid i *Svenska Dagbladet* förra året förde en liten kampanj i ämnet, och tyckte att SVT:s public service-ansvar borde innefatta prioritering av europeisk tv-import framför amerikansk, avfärdade jag honom som okunnig. Herregud, visste inte människan att tysk och fransk tv befinner sig i ett eländigt skräpkulturellt skick, lamslaget underlägsen den högkulturella amerikanska?

Och när jag vid ett tillfälle hamnade i debatt med en – som jag såg honom – brinnande anti-amerikanist, som påpekade att den konstnärliga kvaliteten kanske inte alltid är det viktigaste; att vi på ett mänskligt plan behöver se mer av andra kultursfärer än den amerikanska på tv; att den amerikanska dominansen automatiskt medför indoktrinering även om vi är selektivt kvalitetsmedvetna; ja, då avpolletterade jag hela resonemanget som ett platt uttryck för tv-kulturellt ointresse.

Men så började jag alltså följa *In Treatment*, där Washington-psykoterapeuten Paul (Gabriel Byrne) tar emot patienter måndag till torsdag, i halvtimmeslånga avsnitt, för att sedan i fredagsavsnittet själv gå i parterapi tillsammans med sin hustru. Lite snabbskissat är det en uppdatering av Ingmar Bergmans *Scener ur ett äktenskap* mixad

med psykologsamtalen i *The Sopranos*, fast för en större ensemble. Det innebär en större provkarta av psykosociala arketyper, en skolbok av psykoterapeutiska förklaringsmodeller. Genomgående tematik är programmatiska komplikationer i uppväxter, sexerfarenheter och relationer med frånvarande eller alltför dominant närvarande föräldrar.

Det är enormt välskrivet och engagerande: ännu en högtstående, kritikerhyllad HBO-serie.

MEN NÄR JAG I FEBRUARI för första gången skrev om serien, efter ett par veckors stigande förtjusning, begick jag ett pinsamt misstag. I min ambition att vara seriös – eller känna mig seriös – hade jag referensskollat två avsnitt av den israeliska dramaserien *Be'tipul*, som är den USA-inköpta förlagan till *In Treatment*. Och efter att ha konstaterat att den hade "samma musikaliska ledtema, samma scenografiska känsla och färgskala och till synes identiska storylines" fastslog jag förnumstigt att "där finns dock en liten tevedramaturgisk klumpighet", samt att "den amerikanska versionen är betydligt bättre, den israeliska har element av ren såpa, i synnerhet en del onödiga sexscener och löddriga inklipp med insinuant ögonkast bakom varandras ryggar".

Detta var ett av min karriärs största botennapp som kulturskribent.

För när den amerikanska versionen nägon vecka senare nådde fram till de avsnitt vars israeliska förlagor hade känts "klumpiga" och "löddriga", visade det sig att scenlösningarna och skådespelarmaneren var identiska. Den amerikanska skådespelerskan kastade också ett övertydligt ögonkast bakom en rygg, sexscenen som jag retat mig på i *Be'tipul* var exakt likadant uppbyggd i *In Treatment*.

MEN MIN PINSAMHET slutade inte med det. När jag sedan i text beskrev även min yrakna uppträckt så lyckades jag begå samma flagranta misstag en gång till. Efter att >>

ha konstaterat att den israeliska serien inte alls var "billigare" än den amerikanska, som jag först fått för mig, tillade jag, om den israeliske huvudrollspyskologen, att han "har mycket mer temperament" än den amerikanske inkarnationen. Jag hade nämligen just sett ett avsnitt av *Be'tipul* där psykologen – spelad av Israels förre försvarsminister Moshe Dayans skådespelande son Assi Dayan – blir våldsam och attackerar en patient fysiskt. Omedelbart tänkte jag att så där torde inte motsvarande scen i den mer sofistikerade amerikansk upplagan lösas. När just den scenen dök upp i ett lite senare avsnitt av *In Treatment* visade det sig att Gabriel Byrne agerade precis som Assi Dayan, och mitt uppblåsta tv-kritiska självförtroende fick sig en kalldusch. Eller mental waterboarding, kanske.

Allt jag såg i den för mig obegripliga israeliska serien (på hebreiska, utan textremsa) – tonfall, gester, rörelser, regilösningar, miljöer – triggade i gång genanta fördomar hos mig, som i sin tur fick utgöra det "faktaunderlag" jag tyckte mig behöva för att döma ut serien som mindre sofistikerad än den amerikanska kopian. Jag hade ju rentav ansett mig grundlig och seriös som faktiskt bemödat mig med att snabbspola mig igenom *Be'tipul* för att få en "känsla" för den.

Snacka om att jag är indoktrinerad av amerikansk tv – av amerikanska bilder, amerikanska ljud, amerikanska preferenser. *Be'tipul*, skapad av israeliska telenovela-veteranen Hagai Levi, vars båda föräldrar

är terapeuter, påbörjade sin andrasäsong i Israel samma januaridag som *In Treatment* hade premiär i USA, och är en formidabel framgångssaga i Israel och resten av den hebreisktalande världen. Den har vunnit alla klasser i alla tv-prisgalor, video-on-demand-nedladdades av över en miljon israeler när den gick på en smal kabelstation, och var landets största dvd-hit förra året. Den israeliska tv-branschen är förvisso förhållandevis framgångrik och exporterar regelmässigt game-shows och telenovela-såpor till Östeuropa och Sydamerika. Men *Be'tipul* bryter alla kommersiella mönster: ett exceptionellt djuplodande samtals- och relationsdrama, sänt alla vardagar i veckan i 45 avsnitt, blir Israels första tv-export till USA. Och till kvalitetsmärkta HBO, dessutom.

Det är ren tv-historia.

Och inte nog med det. *Be'tipul* är den kanske allra första importerade serien i USA som inte kraftigt skrivits om och amerikansiserats (som, senast, den Colombia-shoppade *Ugly Betty*). I motsats till vad jag först tog för givet är *In Treatment* inte ens en "tolkning" utan en rak översättning. Scen för scen, nästan replik för replik.

DET ÄR FÖRST NÄR jag verkligen tittar närmare på det israeliska originalet som jag förstär formatet, inser vad serieskaparna sträcker sig efter. Detta är ju, i själ och hjärta, mer telenovela än Ingmar Bergman. Det "löddriga", det såpa-melodramatiskt utdragna, är ett högst naturligt telenovela-tonläge, men

med en urspännande konstnärlig spin jag aldrig tidigare sett maken till på tv.

Vidare visar sig skådespelarensemblen mer erfaren och spännande än den amerikanska, som visserligen har Blair Underwood, Dianne Wiest och Gabriel Byrne – men *Be'tipul* har, utöver den karismatiske Assi Dayan i huvudrollen (i Israel mer känd för sin krigs- och regimkritik än för vems son han är), stjärnor som Lior Ashkenazi, globalt uppmärksammas för sin huvudroll i briljanta *Walk on Water*, och Ayelet Zorer, lika lysande i Steven Spielbergs senaste storfilm *Munich*.

Och ser vi till den mest spektakulära subplotten i *In Treatment*, Blair Underwoods stridspilot vars liv rämnar sedan han bombat ihjäl 16 barn i Irak, så är även den vassare i förlagan. I *Be'tipul* har en israelisk stridspilot bombat sönder palestinska hyreshus, och hans personliga sammanbrott symboliserar konsekvenserna av Israels hela militära ideologi.

Ändå är seriens största kvalitet den mer handfasta, lågmälda, skildringen av vardagligt själsliv. *Be'tipul* är en mänskligt berörande serie byggd på allmänmänskliga brister, och även om det förstås är glädjande att Canal+ köpt *In Treatment* så hade det varit så oerhört mycket vettigare och viktigare att visa svenskarna originalserien istället. Men svensk tv-bransch är så amerikanskt indoktrinerad att inköparna inte ens slås av tanken.

✶ KJELL HÄGLUND

✶ Remake/remodel är framgångsreceptet.

FOTO: JOHN P. JOHNSON/HBO/EVERETT COLLECTION/IBL

Popkommunistisk lyxrevolt

I Tyskland märks ingen vilja från 68-revolutionärerna att gå vidare och göra upp med den våldsamma historien. Intellectuellt stillestånd, säger Bettina Röhl, en av Tysklands mest stridbara publicister.

INTERVJU 2001 gjorde Bettina Röhl ett sensationellt avslöjande. Joschka Fischer, dåvarande utrikesminister för De Gröna, hade som 25-årig vänsteraktivist misshandlat en polisman i Frankfurt am Main. Fyndet åtföljdes av ett foto på Fischer i handgemäng med polisen och med stål hjälm på huvudet. Debatten om den radikala vänsterns glömska och våldsromantiska rötter blev häftig och hätsk.

Bettina Röhl är sedan dess en av Tysklands mest kontroversiella journalister. I en lång rad artiklar och essäer har hon gått till räfäst med både vänstern och den moderna feminismen, ofta i oförsonlig ton och med tungt retoriskt artilleri.

För ett par år sedan gav hon ut boken *So macht Kommunismus Spass! Ulrike Meinhof, Klaus Rainer Röhl und die Akte Konkret*. Där skildrar hon den tyska vänstern från 50-talet och framåt, men framför allt sina föräldrar: fadern Klaus Rainer Röhl och modern Ulrike Meinhof, mytologiserad frontfigur i den västtyska terrorligan Raf (Röda arméfraktionen) fram till sin död 1976.

Vad anser du är typiskt för 68-vänstern i Tyskland och vilka är de ideologiska bristerna?

– I Tyskland är det så att makten över den offentliga diskursen ligger i händerna på det numera gråhåriga etablissemanget av 68-or, allt sedan paradigmskiftet 1968. Staten, samhället, kapitalet, den västerländska demokratin, rättsstaten, den borgerliga människan och även borgerliga institutioner som äktenskapet och egentligen hela västerlandet har på ett genomträngande men ändå diffust sätt blivit misstänkliggjorda. Samtidigt har 70-talets nyvänsterideologer, expropriationsfetischister, rockrevolutionärer och våldsdemonstranter med sina ideologier, misstag och fantasier om att sabotera staten kommit till makten, och nu betraktar de sig själva som den men-

tala och moraliska mittpunkten.

– 1968 tar aldrig slut. Det är ett intellektuellt stillestånd.

Men har inte 68-rörelsen haft många positiva konsekvenser?

– 68-orna hemföll åt fascination för någon sorts odefinierad revolution och misslyckades rakt av. För att dölja det har de gjort anspråk på att ha åstadkommit saker som de konsumerade bara därför att de råkade dyka upp samtidigt, men som de inte själva frambringade. De uppfann ju inte p-pillret, popmusiken, jeansen och framför allt inte välståndet som gav dem bil, lägenhet, semesterresor och lyxen att studera och revoltera, och det var ju inte genom egen förtjänst som de kunde åtnjuta allt det. Liberaliseringen av västvärlden var ett tidsfenomen som 68-orna växte in i och som de också förstörde med sina vanvettiga strukturer.

Du skriver om konsekvenserna av RAF-terrorn som en förändring av tanke- och känslomönster i det tyska samhället. Vilka menar du då?

– Raf var 68-rörelsens lilla men massmedialt enormt framgångsrika "armé", som bombade in vanvettet från Mao Tse Tung, Che Guevaras och Lenins läror i samhället. Raf med sin här av sympatisörer åstadkom det här paradigmskiftet. Rafs fras "Svin eller människa" användes så att borgaren var svinet och terroristen var människan. Detta primitiva tankeschema har varit verksamt på ett groteskt sätt.

TYDLIGT BLEV DETTA i föl, då trettioårsminnet av "den tyska hösten" uppmärksammades. Hösten 1977 var Raf-terrorns blodigaste fas, med nio mordoffer. Fjölårets uppmärksamhet kring Raf-terrorn kännetecknades, skriver Röhl, av överrepresentation i medierna – och en ovilja att sätta in terrorn i sitt sammanhang.

Hur skulle man bättre kunna bearbeta

✧ Bettina Röhl framträder på Världskulturmuseet i Göteborg den 17 april.

FOTO: HERMANN WOESTMANN/SCANPIX

Raf och vänsterterrorismen?

– Det tyska samhället i dag hade mått mycket bättre finansiellt men också kulturellt och vad beträffar kvaliteten på rättsstaten om det inte hade varit för 68-rörelsen och dess våldscentral Raf. Denna sanning hade inga chanser att slå igenom under fyrtio års tid och så är det till större delen fortfarande. Men så här enkelt är det faktiskt: Man måste utan omsvep erkänna att den popkommunistiska lyxrevolten 68 – som ju inte är ett tyskt fenomen i sig – var ett komplett misslyckande. Mot detta står flera miljoner människor som hårdnackat och oförbättrligt förgyller sitt förflutna och värdar sin sympatiska relation till Raf. Att det kommit på modet bland 68-orna att bedriva självkritik ändrar inte det minsta på detta. Jag känner inte någon som verkligen vill bearbeta ämnet Raf. Raf är västtyskarnas favoritskiva från förr, den sista tysk nationella storheten att identifiera sig med.

✧ MAGNUS PETTERSSON

Först nu, efter 40 år, kan vi betrakta 1968-revolten som ett historiskt fenomen. Det menar Lisbeth Lindeborg, som har läst några aktuella tyska böcker om det händelserika året.

Nu var det 1968

1968

JUGENDREVOLTE UND GLOBALER PROTEST

NORBERT FREI

DTV Deutscher Taschenbuch Verlag
2008

1968

DIE REVOLTE

DANIEL COHN-BENDIT, RÜDIGER
DAMMANN (RED.)

S. Fischer Verlag 2007

I CAN'T GET NO

EIN PAAR 68ER TREFFEN SICH WIEDER UND RECHNEN AB

IRMELA HANNOVER/CORDT
SCHNIBBEN

Kiepenheuer & Witsch 2007

Vissa dagar, månader och år som vi själva har upplevt och som senare betraktas som historiska behåller vi särskilt tydligt i minnet. Troligen minns de flesta av oss vad vi gjorde och var vi befann oss den 11 september 2001. Många associerar murens fall i Berlin med personliga erfarenheter från hösten 1989. Likaså bär år 1968 på en både historisk och personlig upplevelse för många människor. Det var året då den unga generationen gjorde revolt mot de överallt härskande auktoritära strukturer, då vi blev revolutionärer, hippies, studenter på barrikaderna, Womens' Lib och demonstranter mot kriget i Vietnam – allt i frihetens namn.

Själv var jag guide på FN i New York, varken revolutionär

eller hippie, utan en välansad civil servant under en omstörtande period. Varje morgon gick man bävande in till dagens officiella politiska briefing för att få veta hur situationen i Tjeckoslovakien utvecklade sig sedan den "mjuke" kommunisten Alexander Dubcek kommit till makten i början av året. Och i guideloungen konfronterades vi i varje arbetspaus med Mellanösternkonflikten då israeliska och arabiska guider, knappt ett år efter sexdagarskriget, utväxlade sina argument i upphetsade och högljudda debatter.

Andra nyheter som gav revolterna näring var massakern i My Lai (16/3), mordet på Martin Luther King (7/4), mordförsöket på den tyska studentoppositionens ledare Rudi Dutschke (11/4), studentupproret i Paris och fransk generalstrejk i maj, mordet på Robert Kennedy (5/6), Warszawapaktens invasion i Tjeckoslovakien (21/8), oroligheterna och statsmaktens brutala våld mot demonstranter vid demokraternas nominering av sin presidentkandidat i Chicago i augusti (Chicago 68), svarta pantrarnas protest vid olympiska spelen i Mexiko i oktober och Richard Nixons seger i presidentvalet den 5/11.

Såväl i USA som i Europa ställde sig också kvinnorna på barrikaderna i stället för att koka te i bakgrunden. Bland de mest otåliga var de unga tyska kvinnor som kastade tomater på de manliga revolutionärerna (*ma-*

le chauvinist pigs) under det som skulle bli den tyska kvinnorörelsens stridsrop: "en kvinna utan man är som en fisk utan cykel". En annan modig ung kvinna var Beate Klarsfeld som gav den tyske förbundskanslern Kurt Georg Kiesinger en rungande örfil – på grund av hans tidigare medlemskap i NSDAP.

De politiskt ansvariga tycktes rådlösa – i Paris upplöste president de Gaulle nationalförsamlingen (30/5). Samma dag beslutade tyska Förbundsdagen om en ny undantagslag som gjorde det möjligt att inskränka grundlagen under en kris. I USA bojkottade amerikanska radiostationer Rolling Stones nya singel "Street Fighting Man". Det enda riktigt sorglösa detta år var premiären på Beatles-filmen *Yellow Submarine*, Mel Brooks glänsande satir *Det våras för Hitler* och det nya modet med minikjolar från "Swinging London".

Då 1968 gick till ända visste vi inte vilken avgörande verkan detta år skulle få på eftervärlden. Inte heller visste vi om det fanns ett händelsernas verkliga centrum och var detta befann sig. Ty 1968 var överallt. "Det är mer än ett begrepp för ett reellt skeende. Det är ett associationsrum som rymmer både samhälleliga processer och egna tolkningar av dessa och av sig själv, en florerande mötesplats som saknar sin motsvarighet, där de agerande, deras kritiker, deras samtida iakttagare och senare generationer stö-

ter samman. 68 är resultatet av tolkning och fantasi i en världsomspännande skenbar samtidighet."

Så skriver den tyske historikern Norbert Frei i sin uttömmande och spännande analys 1968. *Jugendrevolte und globaler Protest*, en av det tyska språkområdets många 1968-böcker detta år. Ty det är först nu – 40 år senare – som vi kan betrakta 1968 ur ett perspektiv som är både samtida och historiskt. Det visar en jämförelse med böcker från tidigare jubileer där den samtida prägel blev alltför dominerande. Jag var själv närvarande vid den 20-åriga jubileumskonferensen, "Prima Klima" i Frankfurt/Main 1988. Stämningen där var en fortsättning av 1968, nästan ett slags frambesvärjande av revolten, medan man vid 30-årsjubileet inte riktigt visste vilken hållning man skulle inta.

Men nu ser vi 1968 i sitt större historiska sammanhang med en klarare blick. Först nu kan vi besvara de spännande frågorna om vad det var som utlöste 1968 och vilka gemensamma nämnare vi finner mellan revolten i olika länder runt om i världen. Ty utmärkande för nästan alla var att 1968 ofta inleddes i början av 1960-talet och att det levde vidare till slutet av 1970-talet. Därför är det riktigt som någon påpekade att tala om 1968-åren (*les années 68*) istället för 1968-året.

I sin bok tar Norbert Frei oss med på en spännande resa inn-

✶ Franska studenter i färd med att få arbetare att inse sitt eget bästa.

FOTO: KEYSTONE-FRANCE/IBL BILDBYRÅ

an, under och efter 1968: den sträcker sig mellan USA och Japan med särskilt fokus på västra och östra Europa. I sin beskrivning understryker han att även om revolternas viktigaste målsättning var gemensam – kampen för en bättre värld – så var deras ursprung oftast nationsspecifikt präglat. Protesterna präglades av ett dynamiskt, spontantistiskt och ständigt växlande skeende.

Jag skulle vilja beskriva 1968 som ett flertal tidsmässigt parallella men innehållsmässigt differentierade revoltungar som ökar i styrka; 1967–1969 når de en kulmen där de rör vid varandra och interagerar i några viktiga frågor som protest mot Vietnam-kriget. Under dessa nyckelår präglas rörelsen av en stark internationalisering. Samtidigt utkristalliserar sig en gemensam plats där kampen har sitt högkvarter – högskolorna. Hit söker sig de flesta av revoltens tänkare, här finns också en

konkret anledning till missnöjet – universitetens anakronistiska strukturer motsvarar inte tidens krav. Detta gäller i alla länder. Efter 1969 ebbar själva revolten ut med positiva samhällsliga förändringar som resultat. Undantag är de urspårade revolterna, som resulterar i terrorism i Förbundsrepubliken och Italien.

Enligt Frei är USA först med sitt 1968. Redan 1960 tar det sin början med en sit-in i en cafeteria i Greensboro som vägrat servera svarta lunchgäster, en aktion som följdes upp på andra ställen i USA och som fick sin kristallisationspunkt i Civil Rights Movement. Kravet på samma medborgerliga rättigheter för alla var en av den amerikanska revoltens tidiga hörnpelare. De andra var kravet på politisk delaktighet och kampen för ett bättre samhälle som det formulerades (1962) i teach-ins av intellektuella inom The New Left, främst vid uni-

versitetet i Berkeley i Kalifornien. Från och med 1965 lierades dessa krav med den växande oppositionen mot Vietnamkriget. År 1967 nådde protesterna en konstnärligt – musikaliskt – betingad höjdpunkt med den första berömda popfestivalen i Monterey.

Många av formerna för den *non violent action* som utmärkte 1968-revolterna kom från USA. Årsskiftet 1967–68 enades den civila medborgarrörelsen med dess konstnärliga inslag och de stenhårda politiska kraven i ett slags lycklig symbios. Mordet på Martin Luther King slog sönder friden och våren 1968 radikaliserades protesterna och slog över i våldssamma konflikter mellan rebeller och statsmakt främst vid Columbiauniversitetet där studenterna brände sina inkallelseorder till Vietnam under beskydd av bland andra Norman Mailer och Susan Sontag. Efter 1969 kom en period av pragmatism, protesterna målinriktades

och koncentrerades till olika framgångsrika power-kamper: Green Power, Gay Power, Grey Power, Red Indian Power och den kraftfulla Womens' Lib.

Vad man själv kunde iakta som vittne till 1968 och vad man kan läsa mellan raderna i Frei's bok är att revolten i olika länder inte bara hade olika ursprung utan även olika atmosfär. I USA hade protesten ett flertal lättare inslag genom hippierörelsen. Också i Storbritannien var det mycket av flowerpower och en sjungande kvinnorörelse. Där åtföljdes kampanjen mot kärnvapenupprustningen, Campaign for Nuclear Disarmament (CND), som sedan 1958 bildade revoltens början, av fantasifulla happenings. Och även om kampen på barrikaderna i Paris var våldsamma i maj 1968 så var mottot för den franska protesten "Fantasin till makten". Särskilt innovativ var man i Nederländerna där de så kallade provos var först på plan »

med lokala kravi i Amsterdam på ett rättvisare samhälle. Bland annat krävdes att staden skulle ställa vita gratiscyklar till förfogande som man skulle kunna köra omkring på i centrum i syfte att minska trafikproblem och luftföroreningar.

Men i Tyskland var det på allvar. Det framgår av Freis bok, liksom av Daniel Cohn-Bendits och Rüdiger Dammanns antologi 1968. *Die Revolte*. Symptomatiskt är att Frei kallar sitt kapitel om Förbundsrepubliken "Ein deutscher Sonderweg?" Tydet är den beteckningen som forskningen om nationalsocialismen ger utvecklingen i Tyskland före och under åren 1933–45. Vad han menar är att utan Hitlers Tredje rike hade Tysklands 1968 blivit ett annat. Här var protesten förankrad i en eskalerande generationskonflikt med utgångspunkt från fascismen och dess följder; här var uppgörelsen med den nazistiska föräldragenerationen ursprunget. Eftersom också lärargenerationen var densamma riktade sig oppositionen också mot skolorna och bristande högskoledemokrati. Protesten mot de överallt fortlevande naziidealen samlade sig nu i kravet att störta alla auktoritära strukturer var de än var, inte minst i familjen med den förlegade synen där på kvinnans roll.

I Cohn-Bendits och Dammanns bok har psykoanalytiker och författaren Wolfgang Schmidbauer tagit upp detta tema i sitt kapitel "Die Gegenwart der Vergangenheit". För de tyska 68-orna var psykoanalysen som disciplin särskilt viktig och de bidrog till dess vitalisering, bland annat genom att utveckla grundteserna i Alexander Mitscherlichs *Die Unfähigkeit zu trauern* (1967).

Så exempelvis observerar Schmidbauer en polarisering mellan syskon, mellan de som har fötts under kriget och de som fötts efter. Medan krigsbarnen försvarade föräldrarna så utgjorde efterkrigsbar-

nen 68-generationens kärna. Schmidbauer nämner också den kyliga likgiltighet och driftfientlighet som präglade tyska familjer. I trots mot detta ställde många tyska 68:or ut sitt sexliv till allmänt beskådande bland annat i sina så kallade "kommuner", en föregångare till de idagså populära Wohngemeinschaften (WG:s) där unga människor bor tillsammans utan att de behöver vara lierade med varandra.

I *Der Muff von tausend Jahren*, i samma antologi, konstaterar författaren och journalisten Gerd Koenen att grundstämningen bland de tyska 68:orna – trots viljan till uppbrott – var dyster och existentiell. Man ville fullständigt skaka av sig det härskande kapitalistiska samhällets förtryck. Men för att kunna göra detta, framhöll Rudi Dutschke – ledare för det senare, närmast legendariska, socialistiska tyska studentförbundet (SDS, upplöst 1970) och förespråkare för "den långa marschen genom institutionerna" – måste man först revolutionera sig själv. En teoretisk fråga som dominerade i den tyska debatten var om det västtyska samhället var post-fascistiskt eller pre-fascistiskt. Mer än någon annanstans tycks de mycket teoretiskt inriktade tyska revolutionärerna ha burit hela världens lidande på sina axlar. Rudi Dutschkes amerikanska fru Gretchen hade svårt att förstå det tyska folkets identifikationssvårigheter; hos sin man upptäckte hon ett ständigt närvarande lidande över Tyskland. Och att den tyska 68-generationen brottades med större svårigheter än 68:orna i andra länder är helt säkert. Koenen berättar att unga tyskar på resa i Europa ofta bemöttes med fientlighet – som ättlingar till Förintelsens gärningsmän. Föräldrarna hade antingen varit medlöpare eller försummat att sätta sig till motvärn.

Utöver Berlin hade den tyska 68-revolten sitt högkvarter

i Frankfurt/Main. Här fanns de två nydanande psykoanalytikerna Alexander och Margaret Mitscherlich och hit kom den kritiska teorins skapare Theodor Adorno och Max Horkheimer efter sin exil i USA. Här var atmosfären något lättare än i Berlin, här fanns de så kallade Spontis, som med sina spontana infall präglade mycket av revolten.

De två mest kända medlemmarna i Spontis var Joschka Fischer – sedermera utrikesminister – och Daniel Cohn-Bendit – den röde Dani – i dag känd Europapolitiker. (Båda hörde senare till grundarna av de Gröna.) Om detta berättar Christoph Köhler i den mycket underhållande *I Can't Get No* (2007), utgiven av journalister i Irmela Hannover och Cordt Schnibben.

I boken träffas en grupp 68:or för att byta erfarenheter och berätta om sitt 1968 och perspektivet på detta idag under ett två dagar långt samtal. Berättelserna är individuellt präglade och innehåller många anekdoter. Enligt en av samtalets deltagare, den ovan nämnde Köhler, som studerade i Frankfurt, gick varannan sociologistuderande i psykoterapi för att göra sig beredda för kampen som skulle komma. Detta var inget fel i den psykoanalysens högborg som Frankfurt var. Köerna hos de mest kända psykoterapeuterna var långa och samtal om de egna psykiska erfarenheterna var ett stående samtalstema på festerna bland Frankfurts 68:or. På en av universitetsbyggnaderna hängde banderollen "Gibt es ein Leben ausserhalb der Therapie?" Köhler berättar också om hur Adornos föreläsningar sprängdes då 600 studenter, en efter en, ställde frågan: "Herr Adorno. Vad anser ni om kriget i Vietnam?" Men i Frankfurt ställde professorerna gärna och ofta upp på de protesterande studenternas inviter till samtal.

Sin första dödsstöt fick den

tyska utomparlamentariska oppositionen (APO) genom mordförsöket på Dutschke vilket ledde till våldsamma protester i hela Västtyskland. Därmed förlorade revolten sin oskuld. Sin andra dödsstöt fick revolten genom Sovjets inmarsch i Tjeckoslovakien.

I en sammanfattning i sin antologi, 1968. *Die Revolte*, frågar Cohn-Bendit: "Vad vore vi utan revolten 1968? Vi hade levt ett helt annat liv. Tack vare 68 bytte vi ut de gamla svaren mot nya på de nya frågorna." Men Cohn-Bendit som även stod på barrikaderna i Paris som en av revoltens ledare, framhåller också att ingen annanstans möts 1968 med så mycket aggressivitet som just i Tyskland. Här har 1968 ännu en polariserande verkan. Senast förra året blev detta tydligt, då man stred om en Rudi Dutschke-Strasse i Berlin. I de anglosaxiska länderna är situationen helt annorlunda.

En intressant aspekt av 1968-böckerna är om författarna själva upplevt det berömda årtålet och i så fall vid vilken ålder. Norbert Frei, född 1955, var bara 13 år 1968 och det är tydligt att han behandlar året som blott och bart historiker. Ändå visar han en stor närvaro i temat.

De andra författarna är inte lika stringent sammanhållande som Frei i sin behandling av 1968 men deras insider-berättelser är präglade av större livlighet, och av mycket lokal och tidsmässig färg – de är ögonvittnen. De är också mer kritiska mot till exempel den euforiska idealism som innebar att man blundade för de fruktansvärda brotten mot de mänskliga rättigheterna i Kina.

I flera av böckerna citeras Hannah Arendts påstående i ett brev till Karl Jaspers (26/6 1968): "Jag tror att människorna i nästa århundrade kommer att se på 1968 som vi ser på revolutionsåret 1848."

★ LISBETH LINDBORG

Ett uppror utan förankring

**THE SPIRIT OF '68
REBELLION IN WESTERN
EUROPE AND NORTH
AMERICA, 1956-1976**
GERD-RAINER HORN
Oxford University Press 2007

Åsikterna är många varje gång det symboladdade året 1968 aktualiseras. Alla som var med – oavsett om de kämpade på barrikaderna eller stod på balkongerna och tittade på – har synpunkter på vad som hände. Minnena drar åt olika håll och är inte alltid möjliga att förena i en enhetlig berättelse.

I vetenskapliga analyser ges 1950- och 60-talens gyllene år av ekonomisk framgång ofta stort utrymme i försöken att belysa 1968. Några ser det mytiska året som skummet på moderniseringsvägens yta och tillmäter förändringar i det kulturella skiktet stor betydelse. Långt hår, färgrika kläder, rockmusik, ledigare umgängesformer och friare syn på sex vittnar om genomgripande värdeförändringar med återverkningar in i det nya millenniet. Livsstil och familjerelationer får en ny riktning. Andra tar fasta på ekonomiska och sociala omvälvningar och därmed förändringar i det politiska och ideologiska fältet.

I det turbulenta 1968 fanns det förstås inga knivskarpa gränser mellan kultur, ideologi och politik. De olika perspektiven hakade in i varandra. På väggarna i den berömda italienska förläggaren Giangiacomo Feltrinellis stora bokhandel i Rom hängde fotografier av Marlon Brando, James Dean, Rolling Stones, Bob Dylan och Mao. Denna kombination av idolporträtt var inte ovanlig en bit in i 1970-talet. På filmduken gestaltade skådespelarna Dean och Brando uppror mot etablis-

✿ Utan djupare historisk och politisk förankring – men vid gott mod ändå.

FOTO: STEFANO ARCHETTI/REX FEATURES

semanget på samma sätt som rockstjärnornas livsstil och attityder utmanade gängse värderingar, medan den kinesiska kulturrevolutionens ledare uppmanade till kamp mot dogmatiskt tänkande. Porträttgalleriet symboliserade nya för-

hållningssätt som appellerade till en ungdom som kapat för-
töjningarna till historien.

Historikern Gerd-Rainer Horn visar i en ny bok med fokus på Nordvästeuropa, USA och Medelhavsländerna,

medan Norden liksom Östeuropa lämnas därhän, hur kulturella och politiska förändringar konvergerar 1968. Det framgår inte minst av hans analys av förelöpare till 1968-rörelsen. Ett embryo utgör de så kallade situationisterna, en konstnärs- »

grupp känd för form- och färgglädje men också för protester mot etablissemangen. Målet var att ge de maktlösa makt. Situationisterna förknippas vanligtvis inte med 1968 och deras inflytande var mycket begränsat. Likväl satte de enligt Horn avtryck i det mytiska året, vilket han avläser i graffitin på Sorbonnes murar med slagord som "All makt till fantasin" och "Under gatstenen ligger stranden".

Beatgenerationen med frontfigurer som författarna Jack Kerouac och Allen Ginsberg ingår enligt Horn också i 1968 års rot-system. Dess ideologiska engagemang var emellertid otvetydigt. Många drog sig undan och levde i en antisocial subkultur istället för att utmana eller försöka förändra samhället. De var rebeller utan politiska mål. Men enligt Horn blev ifrågasättandet av auktoriteter början på en politisk medvetandeprocess. Även det tidiga 1960-talets ungdomskravaller ser han som en förelöpare till 1968. Förvisso finns inte heller i dessa kravaller en självklar länk till politiskt engagemang. Men deras antiauktoritära och antihierarkiska inslag inspirerade.

Den tydligaste beröringspunkten med 1968 finner Horn i den holländska provorörelsen, som föreställde sig ett samhälle utan hyckleri och maktstrukturer. Desillusionerade över den traditionella vänsterns aktivism, tog provorna avstånd från legala massdemonstrationer, icke-våldsmetoder och civil ohörsamhet. Istället satsade de på offentliga spektakel och happenings som appellerade direkt till mediernas uppmärksamhet.

Genom att analysera utvecklingen under 1960-talet kan Horn visa hur aktiviteter i det kulturella fältet förgrenar sig i ideologi. Men det är likväl det politiska 1968 som står i fokus. Han ser omvälvningen detta år som den sista i en lång serie av historiska uppror mot privilegier och hierarkier. Den politis-

ka debatten var intensiv, solidaritetskänslan stark och rättvisa, jämlikhet och självbestämmande utgjorde målen.

För att åskådliggöra politikens betydelse tar Horn avstamp i 1956, ett år han i flera avseenden ser som en vattendelare. Suezkrisen och Ungernrevolten utgjorde katalysatorer för de mest genomgripande förändringarna inom den europeiska vänstern sedan 1917–1920. De två händelserna innebar en utmaning för både kommunismen och den europeiska socialdemokratins. Kommunismen komprometterade sig själv genom sitt stöd till Sovjetunionens blodiga nedkämpande av revolten i Ungern och den internationella socialdemokratins hade på liknande sätt blottat sig själv genom sitt stöd eller okritiska hållning till Suezkrisen, som enligt Horn innebar ett försvar av västvärldens imperialism. I kölvattnet på dessa två kriser växte successivt en ny vänster fram, för vilken varken kommunisternas dogmatiska tilltro till Moskva eller socialdemokratins utrikespolitik utgjorde källa till inspiration.

Den traditionella europeiska vänstern hade utgått från att ekonomisk och social utveckling oundvikligen skulle leda till förverkligandet av utopien. Historien skulle segra. Men den nya vänstern, som utvecklades efter 1956, såg individens och kollektivets vilja som en förutsättning för radikala förändringar. Det personliga och individuella engagemanget var viktigt, vilket inte minst blev synligt 1968.

I länder som USA, Storbritannien och Tyskland stod studentrörelser ispetsen. Rörelserna var emellertid ofta isolerade från samhället i stort och deras aktioner hade begränsad social räckvidd. Studenterna var högröstade och fick stor medieuppmärksamhet, men hade svårt att vinna bredare förståelse. I länder som Italien, Frankrike och

underground-Spanien engagerade sig arbetarna däremot i lika hög grad som studenterna. Nya strömningar fångades upp av odogmatiska och decentraliserade vänsterpartier som var attraktiva för en ny generation av rebeller. I dessa länder fanns dessutom en tydligare ideologisk polarisering, vilket innebar att redan existerande organisationer kunde kanalisera arbetarnas och studenternas protester. I ett bredare europeiskt perspektiv går det enligt Horn därför inte att likställa 1968 med studentaktivism. Arbetarnas protester måste också inkluderas.

I början av 1970-talet tolkades 1968 i hög grad i termer av politik och ideologi. Men Lennincit och Maoparoller förlorade ganska snart betydelse. Proletariatet fick inte makten och idéer om det klasslösa samhället blev kvar på ritbordet. Under senare år har det mytiska året i allt högre grad laddats med kulturella förändringar och livsstilsreformer, vilket enligt Horn ger anledning till en rad frågor. Varför satte det turbulenta 1968 inga reella politiska och sociala avtryck? Varför misslyckades aktivisterna att förändra världen? Berodde det på otillräckliga förberedelser eller var det helt enkelt omöjligt att rubba det etablerade samhällets strukturer?

Frågorna skär rakt in i samtidshistoriens huvudfåra och ger anledning till reflektioner över hur man skapar ett rättvisare samhälle. Men även om det 1968 under en månads tid var skakigt i Frankrike saknade demonstrationerna och protester i de flesta fallen djupare social och politisk förankring. 1960-talets framväxande välfärdsstater byggde inte på ett bräckligt stöd utan var motståndskraftiga mot utmaningar. Studenterna liksom arbetarna krävde förändringar som i flera fall redan hade påbörjats.

★ KIM SALOMON

Moderna medier kortsletter minnet

LA TÉLÉCRATIE CONTRE LA
DÉMOCRATIE
LETTRE OUVERTE AUX
REPRÉSENTANTS
POLITIQUES

BERNARD STIEGLER
Flammarion 2006

Det är en utmaning att läsa Bernard Stiegler. Liksom många samtida franska filosofer så arbetar han i första hand med begrepp, begrepp som ges stipulativa definitioner. Utmaningen för läsaren är att få begreppen i arbete, att inte hänga upp sig på att man inte helt förstår begreppen eller på de invändningar som kan riktas mot dem. Det är en utmaning att inte låta begreppen stå och köra på tomgång.

Även om Stiegler i detta och flera andra avseenden är en ganska vanlig fransk filosof, är han på andra sätt mer ovanlig. Han har sålunda tagit sig an två ämnen som filosofer (inte bara franska) normalt undviker och som filosofin som disciplin närmast föraktar: teknik och medier. I ett stort upplagt arbete med titeln *La Technique et le temps* (1994–) som hittills har utkommit i tre delar (en fjärde sägs vara under utgivning) utforskar Stiegler kritiskt hur filosofin historiskt har undvikit att ta sig an teknik. Detta menar han har resulterat i en blindhet för teknikens betydelse för tänkandet.

Isin senare arbeten – som exempelvis *De la misère symbolique I–II* (2004, 2005) – har Stiegler uppmärksammat en föregångare inom teknikfilosofin, Gilbert Simondon (1924–1989). Denne filosof, som tidigare kanske mest var känd genom obskyra referenser i Gilles Deleuzes och Félix Guattaris *Mille plateaux*, var banbrytande inte bara inom området teknikens fenomenologi utan även inom den sociala

✱ Hamlet kämpar för att upprätthålla sin roll som del av vårt kollektiva minne.

världens fenomenologi. Stiegler gör ett betydelsefullt arbete genom att lyfta fram och aktualisera denne bortglömda tänkare. Det är dessutom intressant att han alltmer använder sig av begrepp hämtade från Simondon för att förstå relationen mellan medieteknik och sociala processer. Det viktigaste av dessa begrepp är "transindividuation", vilket avser den process genom vilka vi formas till individer i förhållande till ett kollektiv.

Relationen mellan det enskilda och det offentliga är det som konstituerar politiken som område eller fält och enligt Stiegler handlar politikens villkor sålunda till stor del om "transindividualiserings teknologier". Detta kan förstås i analogi med Michel Foucaults begrepp "självteknologier", men till skillnad från Foucault så ligger fokus här på upprätthållandet av sociala band (*philia*).

I sin utforskning av transindividuationen bygger Stiegler även vidare på Sigmund Freuds teorier om identifikationens betydelse för jagbildning, och han menar att såväl det enskilda som det kollekti-

va medvetandet eller psyket konstitueras genom en tvådelad identifikationsprocess – primär och sekundär identifikation. Denna identifikationsprocess har alltså både en individuell och en kollektiv dimension, men dessutom sägs den senare vara en förutsättning för den förra. Avgörande för att denna jagbildning ska fungera väl är enligt Freud att den primära identifikationen (identifikationen med en förälder eller motsvarande) fungerar ostört och att den sekundära identifikationen sker genom interaktion med det sociala och är uppkopplad mot det kollektiva minnet. Det är av detta skäl som det är viktigt för (trans)individuationsprocessen inte bara att ha tillgång till det kollektiva minnet, utan även hur detta minne är uppbyggt och hur gränssnittet mot det är utformat. Det är också i ljuset av detta som kommunikationsteknologier och medietekniker blir så viktiga för en analys av transindividuationen.

För att transindividuationsprocessen ska stärka sociala band på ett sätt som är förenligt med och upprätthåller demokratin, är det enligt Stieg-

ler vidare nödvändigt att det kollektiva minnet är långt, att det har ett långt kretslopp. Ett exempel på ett sådant långt kretslopp är att vi fortfarande läser Homeros *Iliaden*, Shakespeares *Hamlet*, Stendhals *Rött och svart*, liksom Dostojevskijs *Brott och straff*. (Men det gör naturligtvis stor skillnad om de läses i grund- eller gymnasieskolan, eller först på universitet, liksom vilket sätt de läses på.) På samma vis som dessa verk kan sägas förse oss med olika jagideal, så måste det enligt Stiegler också finnas någorlunda stabila föreställningar om samhället, om kollektivet som politisk kropp. I Frankrike har sålunda "republiken" (*la République*) länge fungerat som detta gemensamma ideal för kollektivet, men enligt Stiegler befinner sig landet för närvarande i vad han kallar en "symbolisk misär" som har uppstått genom att kretsloppen inte bara har blivit kortare, utan att de rentav har kortslutits genom den moderna marknadsekonomins och marknadsföringens mekanismer.

Stiegler har i flera böcker utvecklat och konkretiserat denna filosofiska och psykoanalytiska analys av vår tids "symboliska misär", men han har även tagit den i en uttalat politisk riktning. Han menar sålunda att demokratin hotas av vad han kallar en "telekrati", vilken betecknar ett missbruk av medier och medietekniker. Fastän detta manipulativa mediebruk inte är något helt nytt (han menar att sofisterna var de första telekraterna) och inte heller något som är inneboende i medier eller vissa slags medier, så menar Stiegler ändå att televisionen är det medium som har kommit att förkroppsliga telekratin som ett livsfarligt hot mot demokratin. Det är också i detta politiska sammanhang som hans senaste bok, *La Télécratie contre la démocratie*, hör hemma. Boken publicerades inför den då stundande franska

presidentvalskampanjen i oktober 2006 och har som undertitel *Lettre ouverte aux représentants politiques* ("Öppet brev till politiska representanter").

Fastän det på intet sätt är ovanligt att franska intellektuella ger sig in i den politiska hetluften – och det är ju inte heller helt främmande för svenska akademiker att ventiler politiska åsikter offentligt eller rentav att ifrågasätta det politiska systemet – så känns Stieglers filosofiskt grundade frontalangrepp på såväl medieindustrin som politisk populism ändå ganska ovanlig. Men det bör samtidigt poängteras att angreppssättet på intet sätt är helt nytt.

För när man väl antagit den filosofiska utmaning som det innebär att läsa Stiegler och satt igång begreppsarbetet, så känns mycket av vad han har att säga om både det kapitalistiska mediasystemet och politisk medialisering igen från Frankfurtskolans kritik av kulturindustrin, av massmedier som distraktion och medel för social kontroll och av sönderfallet av det offentliga rummet.

Om Stiegler hade förväntat sig att hans kritik skulle ha en direkt effekt på det franska presidentvalet så måste han ha blivit besviken, eftersom de två kandidater som han där hårdast kritiserar för att manipulera medier var de som gick vidare till den andra omgången. Men om Stiegler snarare strävar efter en mer långsiktigt politisk och filosofisk diskussion av relationen mellan teknik och medier och dess betydelse för en framtida demokrati, så kan man säga att utgången av valet gör mycket för att bekräfta hans analys. Man skulle med andra ord önska att den intellektuella utmaning som *La Télécratie contre la démocratie* innebär skulle tas på allvar av såväl politiker som av dem som politikerna representerar, nämligen medborgarna.

✱ LEIF DAHLBERG

LÄSUPPLEVELSER!

Zac O'Yeahs **MAHATMA!**
eller konsten att vända världen
upp och ner.

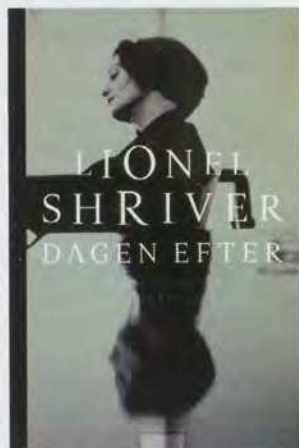

Med gedigen kunskap om Indien och landets kultur i bagaget följer Zac O'Yeah Gandhi genom livet. Resultatet är en både initierad och underhållande bild av en av vår tids mest fascinerande gestalter. 60 år

efter sin död är Gandhi och hans idéer mer aktuella än någonsin.

Lionel Shriver
DAGEN EFTER

FINNS I
HANDELN
NU!

En natt i London ställs Irina inför ett val: ska hon stanna hos den ordentlige, intellektuelle Lawrence eller ska hon lämna honom för den spännande snookerspelaren Ramsey?

Dagen efter bryter mot romankonstens konventioner och låter Irina fullfölja båda de

möjliga följderna av sitt val – i vartannat kapitel är hon kvar hos Lawrence, i vartannat har hon gett sig av med Ramsey.

Lionel Shriver's uppföljare till succén **Vi måste prata om Kevin** är lika direkt och naken. Än en gång går Shriver på djupet med den mänskliga naturen, också dess mindre smickrande sidor.

www.ordfront.se

Kina som varumärke

BRAND NEW CHINA
ADVERTISING, MEDIA, AND
COMMERCIAL CULTURE

JING WANG
Harvard University Press 2008

Varken borgaren eller bohemien stod särskilt högt i kurs under maoismen. Kanske kan detta ha varit en bidragande orsak till att kombinationen av dessa bägge kontrarevolutionära element, borgarbohemien, tedde sig så lockande för Kinas nya trendkänsliga elit för några år sedan.

Amerikanen David Brooks lanserade begreppet bobo som en ironisk benämning på den nya klass av bohemiskt chica som lever välståndsliv i borgerlig trygghet. Han såg dessa bobos främst i USA, men de återfinns givetvis lite varstans i dagens globaltillvaro. Efter det att den kinesiska översättningen av Brooks *Bobos in Paradise* utkommit 2002 fick borgarbohemiet också ett uppsving i Mittens rike. Medan den amerikanske samhällskritikern beskrev något han tyckte sig urskilja i den amerikanska verkligheten blev borgarbohemien i Kina snarare ett fenomen skapat av Brooks studie, som blev en kinesisk bästsäljare.

Trendiga caféer och barer inkluderade bobo i sitt namn och det ordnades sammankomster för boos in spe där deltagarna kunde diskutera hur en borgarbohembäst utformade sin identitet. Borta var uppenbart den distanserade hållningen till fenomenet, i stället blev det i kinesisk variant ett ytterst seriöst identitetsbygge, något för den lyckligt lottade yngre eliten att sträva efter. Detta framgår i ett av kapitlen i *Brand New China*, en fascinerande skildring av marknadsföring och konsumtionskultur i dagens Kina. Författaren, Jing Wang, är professor i kinesiska vid Massachu-

setts Institute of Technology, men hon arbetade under en tid på en reklambyrå i Beijing för att samla material till sin forskning kring detta "brand new China" som är under utveckling.

En borgarbohemisk livsstil i kinesisk tappning kunde knappast uppstå som ett spontant fenomen. Det saknades både den alternativkultur som formades under sextiotalet i USA och Europa och det medelklassens välstånd som tillsammans skapade goda tillväxtbetingelser för den nya kreativa klass som blev det omtalade informationssamhällets avantgarde. Wang beskriver hur den kinesiska varianten av bobo i stället definierades och försökte definiera sig genom nätsidor där man med frågescheman kunde kolla sin status och genom möten som syftade till att klarlägga trendens riktlinjer.

I marknadsföringen fick borgarbohemien snabbt sin plats och mobiltelefoner, persondatorer och lägenheter såldes med hjälp av detta nya urbana ideal. Även om det var lite svårt att exakt definiera vad som utmärkte en kinesisk bobo så fick begreppet tillräckligt med positiv laddning för att många av de framgångsrika yngre skulle vilja vara en. Ett trendmagasin i Beijing påpekade dock att det inte fanns särskilt många som kunde passa in under etiketten och snart bleknade intresset hos både reklamfolk och hugade spekulanter på en plats i den borgerliga bohemkretsen. Andra trender och livsstilsideal konkurrerar nu på identitetsmarknaden.

Än så länge är det de yngre väletablerade som är mest intressanta ur marknadsföringssynvinkel. Det är bland dessa man finner de köpstarka, män och kvinnor som nått positioner i den postmaoistiska nya värld som öppnade sig när den ekonomiska liberaliseringen skapade tillväxt och karriärmöjligheter. För en del av de unga gavs tillfälle till utbildning

och arbete inom den nya ekonomin och de blev kärnan i en liten men snabbt växande medelklass.

Ändå är det kanske ett annat segment som pryltillverkare och reklamfolk har anledning att rikta blickarna mot, nämligen de under tjugo. De är födda in i kapitalismen och även om de ännu inte har egna inkomster är de betydelsefulla aktörer i konsumtionsekonomin. Dessa *xin xinnenlei* – den nya nya grupp som formar egna subkulturella miljöer – har sin motsvarighet i de japanska *shin shinjenrui*. De inspireras av trender från Europa och USA, men de omformar dem och skapar också egna stilideal. De unga kineser som väljer dessa mer nonkonformistiska identiteter har givetvis sina specifika relationer till historien och till den rådande samhällsordningen och att bara se dem som en del av en global ungdomskultur vore för enkelt.

Jing Wang har också tittat närmre på dessa "nya nya" och minsann om de inte ser trivsamt gammaldags ut. "Miss Cool" hänger i en galleria och har piercat såväl tunga som läpp, håret är format i taggar och attityden är klassiskt punkig. När hon slutligen gått med på att bli forskningsobjekt finner hon sig till intervju i ordinär klädsel och frisyr och beskriver sina framtidsdrömmar i stadier som via karriär leder fram till en tillvaro som nöjd mamma vid fyrtio. Om allt går som det skall bör hon ha hunnit konsumera en del på vägen.

För att studera marknadsföring i dagens Kina har Wang gått närmast antropologiskt tillväga och som deltagande observatör i Beijings reklamvärld har hon onekligen lyckats få syn på åtskilligt som den ekonomiska journalistiken sällan ger plats åt. Kina brukar beskrivas som "världens fabrik", men det är en sanning som numera kräver viss modifikation. Andra länder har tagit över delar av lög-

✶ Stad i ljus.

FOTO: RAFAEL MACIA/PHOTORESEARCHERS/IBL BILDBYRÅ

pristillverkningen och kinesiska satsningar på forskning och utveckling syftar till att ersätta "made in China" med "created in China". Reklammarknaden, som är Wangs främsta intresseområde, omsätter åtskilliga miljarder dollar årligen och är numera öppen för utländska etableringar.

Strategierna känns igen. Wang ägnar ett kapitel åt storytelling, detta att företag och produkter bör förses med intresseväckande historier. Det handlar om varumärkesbyggande och det är denna branding som gör titeln på Wangs bok lite vitsig. Än så länge har emellertid kinesiska varumärken inte slagit igenom globalt, med undantag för Lenovo, som lyckades med detta genom ett överraskande uppköp av IBM:s

persondatorverksamhet. Kinesiska produkter saknas knappast på världens butikshyllor, men det är ett stort steg från att producera varor till att skapa varumärken. För att inte tala om att "branda" ett helt land, vilket numera tycks vara alla politikernas dröm. För Kinas del har både produkterna och landet råkat ut för en del svårigheter på den internationella marknaden. Nog finns det jobb för kreativa reklammakare och marknadskonsulter, särskilt nu när det drar ihop sig till olympiska spel.

Brand New China innehåller många fallstudier och Wang förhåller sig välgörande kritisk till såväl marknadsföringens schabloner som mer teoretiska spekulationer av akademisk art. Hon pekar till exempel på de komplicerade sambanden

mellan lokalt och globalt och understryker att förklaringsvärdet hos det under senare år ofta brukade begreppet globalisering är begränsat. Det globala är lokalt och tvärtom, men hur denna interaktion faktiskt gestaltar sig varierar. Det finns inga universella strategier för hur transnationella företag skall kunna agera framgångsrikt på lokala eller regionala marknader, inte heller för hur nationella aktörer skall kunna nå globala marknader. Storytelling låter bra, men man måste ha något att berätta och veta för vem man gör det och hur det kan göras.

Fördomarna och vanföreställningarna är många när det gäller de ostasiatiska länderna och ur ett euroamerikanskt perspektiv är det lätt att missa de interregionala aspekterna, framför allt relationerna mellan de tre stora aktörerna: Kina, Japan och Sydkorea. Den som tror att det handlar om att "de" bara håller på att försöka bli som "vi" har mycket att lära och Wang står till tjänst med en hel del tänkvärda inblickar och reflektioner. Som hon också påpekar är marknadsföring inte lösningen på allt. Att "branda" ett land låter sig knappast göra hur attraktivt detta tänkande än kan tyckas vara. Hur definierar man målgruppen och vad är det för beteende man väntar sig av den? Vad är det man egentligen vill sälja?

Brand New China ter sig onekligen som en möjlighet, men ändå är inte alla problem en fråga om image, om bättre marknadsföring. Avgörande för utvecklingen blir hur de praktiska lösningarna på det vidgade gapet mellan nya ekonomiska strategier och äldre politiska modeller utformas. Konsulter som kan skriva goda historier lär trots allt inte räcka för den uppgiften. Att bygga ett samhälle är något helt annat än att bygga ett varumärke.

✶ KARL STEINICK

Kina som teknologisk supermakt

TECHNOLOGICAL
SUPERPOWER CHINA

JON SIGURDSON (M FL)
Edward Elgar 2006

En hälsning från 2030-talet: för tredje året i rad går Nobelprisen i fysik, kemi och medicin till framstående forskare från Folkrepubliken Kina. Svenska naturvetare och teknologer, särskilt inom nanovetenskaperna, finner det numera omöjligt att göra karriär utan kunskaper i kinesiska språket och regelbundna vistelser vid kinesiska universitet. Nyligen har kineserna blivit först med att landstiga på planeten Mars, och inom den svenska energipolitiken diskuteras som bäst vilken av de båda världsledande kinesiska tillverkarna av fusionsreaktorer som skall få i uppdrag att äntligen ersätta de museifärdiga svenska kärnkraftverken.

EU:s ramprogram för forskning styrs i praktiken numera till stor del från Peking, och en gång i tiden stolta svenskeuropeiska teknik- och vetenskapsbaserade storföretag som Ericsson, ABB och Astra Zeneca ingår sedan länge som nischade dotterbolag inom mäktiga kinesiska storkoncerner. I USA pågår segslitna konkursprocesser med det tidigare högteknologiska flaggskeppen Microsoft och Intel, vars en gång solida monopolmarknader slutligen sprängts i bitar av aggressiva kinesiska utmanare. Nostalgiskt blickar västvärlden tillbaka på tiden innan Kina blev en naturvetenskaplig och teknisk supermakt.

Att omvälvande saker numera är på gång i världens folkrikaste land behöver ingen betvivla. Västvärlden blir med skräckblandad fascination allt-

mer medveten om hur världshandeln och kapitalströmmarna omstruktureras till följd av den explosiva ekonomiska utvecklingen i den auktoritärt styrda stormakten i öster. Men kan det verkligen vara så att Kina dessutom är på väg att bli något sådant som en globalt ledande vetenskaps- och tekniknation inom överskådlig framtid?

Ja, det menar i alla fall Jon Sigurdson, mångårig Asienforskare och tidigare bland annat chef för Forskningspolitiska institutet vid Lunds universitet. Den grundläggande slutsatsen i *Technological Superpower China* är solklar: framtiden tillhör Kina inte bara ifråga om låglöneproduktionen, utan även ifråga om vetenskapliga upptäckter och teknisk innovationsförmåga.

Än så länge märker världen inte av denna nya sida av Kina i någon större utsträckning, ty det kinesiska samhället är i dagsläget föga kunskaps- eller vetenskapsbaserat: hela dess ekonomiska uppsving och nationella självförtröende är än så länge till nästan 100 procent baserat på enkla kostnadsfördelar, med fabriker där det till följd av den goda tillgången på billig arbetskraft överhuvudtaget inte lönar sig att investera i avancerad maskinteknik och där produktionen därför ofta sker på ett sätt som snarast för tankarna till 1800-talets primitiva förhållanden. Däravancerad teknik förekommer har den dessutom nästan aldrig utvecklats av kineserna själva, utan av utländska koncerner, vilka misstänksamt bevakar sina intellektuella äganderätter och andra företagshemligheter. Kina försöker komma åt de ledande ländernas teknikkunskaper genom samarbeten och allianser eller på sistone till och med genom aggressiva uppköp av företag i väst, men det är inte lätt, i synnerhet inte när patenten – den "intellektuella kapitalismens" monopoliserande trollformler –

förblir helt i händerna på amerikanska, japanska och europeiska aktörer. Typiskt för dagens Kina förblir för ögonblicket istället den utbildade fabriksarbetaren som gör sitt jobb för ett par dollar om dagen. Arbetsförhållandena är inte mycket bättre än de som fanns under den industriella revolutionen i 1700-talets England. De flesta kineser är fortfarande så fattiga att nästan ingen har råd att investera i universitetsstudier; endast 5 procent av befolkningen har idag högre utbildning, och kvaliteten på skolor och universitet kan sannerligen ifrågasättas. Mycket av den statligt finansierade forskningen är dessutom chanslös eller irrelevant på den internationella arenan, det saknas modern utrustning och ofta finns ineffektiviteten från Mao-epoken kvar.

Men ögonblicksbilden skymmer den långsiktiga trenden, menar Sigurdson och tar läsaren med på en faktaspäckad och detaljrik resa genom samtidens kinesiska vetenskaps- och tekniklandskap, med dess massiva pågående förändringar och allmänna kunskapsmässiga mobilisering som just nu – det vill säga redan idag, inte imorgon! – pågår. Läsaren får stifta bekantskap med ett myller av kinesiska forskningsinstitut, hi-tech-företag och inte minst myndigheternas vetenskaps- och teknikpolitik. I bakgrunden äger febrila, ja närmast fanatiska aktiviteter rum på alla nivåer. Det satsas enorma resurser på förbättrad universitetsutbildning och stärkt naturvetenskaplig grundforskning.

Regioner och städer slår sig blodiga i kampen mot varandra om statliga teknikutvecklingsstöd, medan privata och offentliga aktörer gör allt för att nästla sig in i rymdforskningens globala aktörsnätverk eller visa framfötterna i Human Genome Project. Kina är redan idag en partner i flera av EU:s stora forskningsprogram, men vikti-

gare är förmodligen att allt fler högkvalificerade emigranter som tidigare funnit sig tillrätta vid amerikanska universitet nu vänder hemåt för att bistå sitt land på vägen mot framtiden.

Totalvisionen är i alla fall entydig: Kina skall förvandlas till världens vetenskapliga och teknologiska centrum alla kategorier, och det snarast. Omkring 2020, så förutspår Sigurdson, kommer vi att märka av detta på allvar. Då kommer de kinesiska Nobelpristagarna att börja anlända till Stockholm, svensk biomedicinsk forskning se sig trängd av genteknikklustren vid Gula havet och kinesiska bränslecellsbilar börja rulla på Europas vägar. I Sony Ericssons telefoner kommer det att finnas kinesiskt designade halvledare.

Vad man kan invända mot Sigurdsons tes är möjligtvis att framtiden helt klart innehåller stora osäkerheter och att ingenting egentligen är givet på förhand.

Mellan raderna i Sigurdsons forskningspolitiska perspektiv på Kinas omvandling anar man ibland en överdriven tro på politikernas makt att frammana framtiden genom att styra och dirigera – överdriven även för den krassa diktatur som Kina ännu utgör. Verkligheten är av allt att döma mycket mer kaotisk och därför i grunden mer oförutsägbar än vad *Technological Superpower China* vill göra gällande.

Just politiken kan nog dessutom komma att spela Kina ett och annat spratt: som påpekas i boken ledde massakern på Himmelska fridens torg 1989 till långvarig stagnation i landets tekniska och vetenskapliga utveckling, eftersom EG och andra utländska aktörer då stramade åt i sina relationer österut. På 2000-talet, med vår tids sköra globala ordning, är politik, vetenskap och teknik än mer känsligt sammanflätade än vad de var 1989.

✶ PER HÖGSELIUS

Viskningarnas sambälle

THE WHISPERERS
PRIVATE LIFE IN STALIN'S
RUSSIA

ORLANDO FIGES
Metropolitan Books 2007

MOSCOW STORIES

LOREN R. GRAHAM
Indiana University Press 2006

Ryska är ett rikt språk. Det förfinades under den kommunistiska epoken. Då var medborgarna tvungna att leva i två olika världar. I den privata kunde man tala sanning medan den offentliga sfären var lögnens och hyckleriets värld. Därför fick många företeelser under Sovjetepoken två olika benämningar.

Den brittiske Sovjethistori-

kern Orlando Figes väljer som boktitel "De som viskade" då han redovisar sitt forskningsprojekt om vardagslivet i Sovjetunionen under Stalintiden. Projektet bygger på djupintervjuer med närmare ett halvt tusental överlevande och analyser av privata arkiv deponerade hos minnesorganisationen Memorial i Moskva, Perm och Sankt Petersburg.

Bokens titel är dubbeltydig. Ryskan har nämligen två ord för "en som viskar", och titeln syftar på båda. *Sjeptjusitjij* betecknar den som viskar av rädsla för att någon annan än den närmsta partnern annars skulle höra. *Sjeptun* betecknar angivaren, den som bakom någons rygg viskar till myndigheterna. Distinktionen, påpekar Figes, går tillbaka till Stalintiden, då hela sovjetsamhället kunde delas in i dem som vis-

kade för att de var livrädda och dem som var angivare.

Det sovjetiska samhället var ett gungfly. Angivaren kunde själv bli angiven. Endast Josef Stalin gick säker. Men eftersom Stalin inte var säker på att han verkligen var utom fara arrangerade han våg efter våg av terror och såg till att Gulag fylldes på med en kontinuerlig ström av nya offer. Det handlade inte bara om att undanröja faktiska motståndare utan också om att i preventivt syfte ta bort potentiella framtida sådana. Det gällde att uppmuntra misstänksamhet och göra angiveriverksamheten självgående.

Befolkningskategorier som "förflutna", "överflödiga", "kulaker", "kosmopoliter", "makar till folkfiender" och "barn till folkfiender" svartmåladades och bespottades i massmedia. Enskilda individer var

dessas kategorier vräktes från sina bostäder, utestängdes från läroanstalter, deporterades till avlägsna trakter, sattes i läger eller avrättades med nackskott. Sovjetunionen var en planekonomi och säkerhetstjänsten hade kvoter att fylla då det gällde arresterade, fångar och avrättade. Men detta var inte nog. Minnesbilderna hos Figes intervju personer visar att mobbning var satt i system. Barn till "kulaker" vittnar om hur de trakasserades av lärare och skolkamrater. Under kollektiviseringen av jordbruket under de första åren av 1930-talet förföljdes familjer och deras hus sattes i brand. I de trakasserades berättelser framstår medlemmarna i Komsomol, det kommunistiska ungdomsförbundet, som aktiva mobbare och mordbrännare.

Materialet från intervjuerna och ur Memorials arkiv interfolieras med redogörelser hämta- >>

MAO-BLOGGEN MED ANDRA ORD

Den ultimata kultursidan
i virtuell form
www.axess.se/mao

de från den sovjetiska memoriallitteraturen med namn som Jevgenija Ginzburg, Varlam Sjalamov och Aleksandr Solzjenitsyn. Många av vittnena som hade personliga minnen av förtrycket under Stalin, klädde sina berättelser i en dräkt som lånats från dessa och andra ryska författares verk, vilka inte publicerades i Sovjetunionen men uppenbarligen var spridda och kända. Figes framhåller att poängen med ett så kallat *oral history*-projekt som det här är fråga om, är att intervjuarna förmår sagespersonerna att gå förbi de övertagna standardberättelserna och redogöra för i egentlig mening personliga hågkomster och iakttagelser. Bevarade foton på arresterade, deporterade och arkebuserade familjemedlemmar är en viktig källa till kunskap tack vare de berättelser som kan knytas direkt till minnena av de avbildade i förtid döda individerna. Många sådana foton återges i boken.

Hela den sovjetiska befolkningen var i praktiken säkerhetstjänstens gisslan, och de flesta upplevde också att de var det. Den närmaste familjen och andra släktingar till dem som arresterades blev själva misstänkta. Det är välbekant att medlemmarna i familjerna till

Stalins avrättade medarbetare sköts, sattes i läger eller deporterades. *The Whisperers* klargör att också otaliga anhöriga till föga namnkunniga offer råkade ut för samma öde. De 25 miljoner offren för terrorn under perioden 1934–1953 motsvarade en åttondel av landets befolkning.

De vittnesmål som Figes bygger sin undersökning på blev tillgängliga först i samband med Sovjetunionens upplösning och ären närmast därefter. Förtjänsten av detta tillkommer Memorial, ett medborgarinitiativ med syfte att dokumentera förtrycket i allmänhet och Gulag-verkligheten i synnerhet. I Memorials arkiv finns mängder av brev och intervjuer, och aktivister från Memorial bistod Figes i fältarbetet i Ryssland.

Början av 1990-talet var blomstringsperioden för *oral history* i Ryssland. Det var då Memorial kunde bygga upp sina arkiv av vittnesmål. Dess verksamhet idag är en ropandesröst i öknen. En bestående effekt av Stalins regim är en tigande och konformistisk befolkning, för vilken undergivenhet och passivitet har blivit en social norm. Utanför de mondäna metropo-

lerna Moskva och Sankt Petersburg, i den ryska provinsen, vågar människor fortfarande inte tala öppet om att de kommer från en familj av "folkfiender", inte ens för sina barn.

Tystnaden var stor i Sovjetunionen. Undersåtarna avskräcktes från att kommunicera öppet med varandra, och omvärlden fick ett absolut minimum av information om vad som skedde i det sovjetiska samhället. Eftersom USA under det kalla kriget hade ett uppenbart intresse av att få kunskap om vad som försiggick i den andra supermakten utvecklades en särskild gren av samhällsforskningen i USA, Sovjetforskningen.

En pionjär och förgrundsgestalt i den amerikanska Sovjetforskningen är vetenskapshistorikern Loren R. Graham (f. 1933), professor vid MIT och knuten till Harvard University. Bland hans drygt tiotalet monografier i ämnet märks *Science and Philosophy in the Soviet Union* (1972) och *The Ghost of the Executed Engineer: Technology and the Fall of the Soviet Union* (1993). Graham har nyligen givit ut en bok om sina vistelser i Sovjetunionen och Ryssland. År 1960 kom han till Moskva som amerikansk doktorand, och från början av 1990-talet bistod han som renommerad Sovjetexpert finansmannen George Soros i dennes projekt att ge ryska forskare ekonomiska möjligheter att fortsätta att verka.

Moscow Stories är en lättläst och underhållande introduktion till livet i det sovjetiska samhället sett ur en vetgirig och ryskunnig västerlänningssperspektiv. Graham bodde först bland ryska studenter på Moskvauniversitetet och senare bland ryska forskare på Vetenskapsakademiens hotell i Moskva. Han arbetade bland ryska kolleger i sovjetiska arkiv och bibliotek. Även då han levde under knappa sovjetiska villkor och bland människor där man inte vis-

ste vem man kunde lita på, var han trygg. Det värsta som kunde hända honom var att vägras visum för återresa om det han i USA publicerade om forskningen i Sovjetunionen väckte misshag hos sovjetiska myndigheter.

Loren Grahams sovjetiska kollegor, varav många blev hans vänner, hade fötts och växt upp i det stalinistiska samhället och var präglade av det. En del hade till och med arbetat som vetenskapsmän som fångari i Gulag. Graham behöver inte vara självtröstande för att kunna göra rimligt att det som inte hade varit okej när det gällde Nazityskland, nämligen att samarbeta med landets forskare, var det när det gällde den andra stora totalitära staten. Vetenskapssamhället hade förvisso många *sjeptuny*, angivare, men där fanns också andliga motståndsfickor. Inte för inte kallade en av Grahams amerikanska elever, Doug Weiner, sin bok om de reservat (*zapovedniki*) som de sovjetiska naturskyddsforskarna ästadsdom för *A Little Corner of Freedom*. Titeln är avsiktligt tvetydig. Tack vare Grahams insatser kunde genuina sovjetiska vetenskapsmän knytas in i internationella nätverk av fri forskning trots alla hinder som de sovjetiska myndigheterna lade i vägen.

The Whisperers och *Moscow Stories* har inte bara historiskt intresse. De har blivit högaktuella på grund av president Vladimir Putins repressiva politik. Kontrollen över massmedia och de många ouppklarade mordena på kritiska journalister medför att misstänksamheten och viskandet har kommit tillbaka. Precis som under sovjettiden måste ryska forskare rapportera för säkerhetstjänsten om utländska kontakter, och ekonomiskt stöd från utlandet till dem betraktas som otillbörlig inblandning i ryska angelägenheter. Putins Ryssland går baklänges, ned i historien.

KRISTIAN GERNER

• Mondän ung kämpe i Stalins tjänst.

FOTO: ANSA/CORBIS/SCANPIX

Palme från italiensk horisont

OLOF PALME

VITA E ASSASSINIO DI UN
SOCIALISTA EUROPEO

ALDO GARZIA

Editori Riuniti 2007

Drygt två årtionden efter att Olof Palme mördades är han idag märkligt frånvarande i den inrikespolitiska debatten i Sverige. Dyker han upp är det inte sällan i negativa sammanhang. I höstas fick han i ett SVT-program om journalisten Peter Bratt och IB- och Geijeraffärenna illustrera den skrupelfri politikerns målande om makten, även till priset av sanningen.

I Italien utkom däremot nyligen en biografi över Palme. Författaren heter Aldo Garzia, journalist en god bit ut på vänsterkanten och med böcker om bland annat Kuba, det italienska kommunistpartiet och spansk socialism på meritlistan. Boken har fått titeln *Olof Palme. Vita e assassinio di un socialista europeo* (Olof Palme. En europeisk socialists liv och mordet på honom).

Garzias bok är i och för sig inte uttryck för ett brett och levande intresse för Palme i dagens Italien. I själva verket rör det sig om den första biografien på italienska över den svenske socialdemokraten och statsministern.

Men kanske är det ändå inte en slump att Garzias bok kommer just nu. Sedan något år tillbaka har försök pågått att ena delar av den italienska vänstern eller center-vänstern i ett nytt politiskt parti. Tanken har varit att sammanföra bland annat de "post-kommunistiska" vänsterdemokraterna och ett antal vänsterkatolska grupper i ett nytt *partito democratico* – delvis efter mönster av USA:s demokrater, delvis efter mönster av västeuropeisk socialdemokrati. I slutet av oktober i fjol ägde det högtidliga dopet av

det nya partiet rum vid en konstituerande kongress i Milano. Till ledare för det nya partiet valdes Roms borgmästare Walter Veltroni, dittills ledare för vänsterdemokraterna och på 1990-talet vice premiärminister i Romano Prodis dåvarande regering. I den situationen är det inte förvånande om blickarna rikts mot "den svenska modellen".

Garzias bok är en imponerande prestation. På lite drygt 200 sidor skildrar han Palmes uppväxt och ungdom och ger en i stort sett korrekt bild av de yttre förloppen vad gäller de stora politiska stridsfrågorna i Sverige från 1945 och framåt. Sedan är det en annan sak att man måste vara extrem Palme-fan för att acceptera Garzias tolkningar av dessa stridsfrågor. Praktiskt taget undantagslöst skriver Garzia om Palmes "reformer" som om det rörde sig om en rad ytterst välöversädda och lyckade steg, vilka tillsammans har fört Sverige mot en allt ljusare framtid. Skolreformer, sociala reformer, till och med löntagarfonderna – liksom Palmes "aktiva neutralism" – är bitar av "den svenska modellen", som bör intressera Italiens vänster. I tillämpliga delar borde de fungera som inspirationskällor, menar Garzia.

I bokens sista kapitel vänder författaren på perspektivet: nu är det Palmes intresse för Italien och, framför allt, dess kommunistiska parti (PCI) som är föremål för Garzias utläggning-

ar. Med tillgång till hittills okänt italienskt källmaterial kan Garzia ge en intressant bild av Palmes relationer till västvärldens största kommunistparti, en bild som innehåller nya fakta även för en svensk läsare.

PCI:s ledare i början av 1980-talet hette Enrico Berlinguer, en skicklig politiker, men framför allt en framstående intellektuell, som gjorde ett (till sist fruktlöst) försök att skapa en ny "eurokommunism". Försöket stupade på att de båda stora franska och spanska kommunistpartierna inte förmodade förnya sig. Denna "eurokommunism" och dess placering i förhållande till den traditionella västeuropeiska socialdemokratin intresserade naturligtvis Palme.

Två gånger – 1983 och 1984 – fick Palme tillfälle att träffa Berlinguer, den andra gången i sällskap med Willy Brandt. Dessutom tog Palme vid två tillfällen emot Berlinguers emissarier från Rom. Alla dessa möten är åtminstone för mig nya och finns endast delvis dokumenterade i PCI:s partiarkiv. Överhuvud omgavs de av mycken hyschhysch, detta av hänsyn till den italienske socialistledaren Bettino Craxi, som var Berlinguers store konkurrent på den italienska vänsterkanten och samtidigt tillsammans med Brandt och Palme en förgrundsgestalt inom Socialistinternationalen – och som Palme därför inte ville stöta sig med.

Palme arbetade för ett närmare samarbete mellan Europas alla demokratiska vänsterkrafter, skriver Garzia. Men han hade också tidigt – får vi nu veta av det nya italienska materialet – gjort klart för Berlinguer att PCI måste uppfylla tre villkor för att bli accepterad som samarbetspartner. PCI måste en gång för alla och radikalt bryta med den "proletära internationalismen", som gav Sovjetunionen en ledarroll bland Europas och världens kommunistpartier. PCI måste ta avstånd från

teorin om "proletariatets diktatur" och fullt ut acceptera valurnan som demokratiskt styrinstrument. Och PCI måste ge upp föreställningen om "demokratisk centralism", som i praktiken innebar att partiledningen bestämde och partimedlemmarna fick föga sig.

PCI hade visserligen under årens lopp tagit många steg bort från dessa kommunismens tre grundpelare. Men Palme var uppenbarligen inte nöjd och det stack han inte under stolen med. Mera i förbigående kan man inte låta bli att en smula road konstatera att socialdemokraten och reformisten Palme, när det behövdes, visade sig vara tillräckligt ideologiskt bevandrad för att bemöta kommunisten Berlinguer på den ena eget leninistiska språk.

Berlinguer å sin sida visade stor uppskattning för Palmes internationella ansträngningar, inte minst hans insatser för en minskning av de sovjetiska och amerikanska kärnvapnen i Europa. Berlinguer visade sig i samtalen med Palme också vara välinformerad om och, som det heter i de italienska källorna, "sympatiskt inställd" till "Meidnerplanen" (löntagarfonderna). Berlinguer tillsatte inom sitt parti en arbetsgrupp med uppgift att "studera de svenska erfarenheterna". Men när han insåg att löntagarfonderna i praktiken, "om än på ett maskerat sätt", riskerade att leda till "ett förstatligande av ekonomin drog han sig inte för att ändra kurs", skriver Garzia, det vill säga skrinlade hela idén.

Kunskaperna i Sverige om italiensk politik är väl i allmänhet inte särskilt djupa. Detsamma kan nog även sägas om kunskaperna i motsatt riktning – bortsett från vaga föreställningar om en "svensk modell". Garzias bok är trots sina brister – en något naiv beundran för denna "modell" – intressant läsning i såväl Rom som Stockholm.

✶ HARALD HAMRIN

Idéerna vann över vapnen

Kalla kriget avgjordes inte av att Sovjet rustade sig till döds. Det var idéerna och retoriken som segrade.

**DET KALLA KRIGET
PAKTERNA, SPIONERNA,
LÖGNERNA, SANNINGEN**

JOHN GADDIS
ÖVERSÄTTNING:
MARGARETA EKLÖF
Svante Weyler förlag 2008

**SÄKERHETSPOLITIK OCH
HISTORIA
ESSÄER OM STORMAKTSPOLITIKEN
OCH NORDEN UNDER
SJUTTIO ÅR**

MATS BERGQUIST & ALF W.
JOHANSSON (RED.)
Hjalmarson och Högberg 2008

Under en stor del av det för-
ra seklet dominerades alla
internationella förhållanden
mer eller mindre av den bipo-
lära världsordning som utgjorde
stommen i det kalla kriget.
Rivaliteten mellan östblocket
under ledning av Sovjetunionen
och västsidan med USA i
spetsen fick genomslag i nästan
alla regionala konflikter, där de
olika sidorna antogs vara om-
bud för var sin part. Verkligheten
var emellertid betydligt mer
komplex än så. Inte bara för att
också Kina spelade en inte ovä-
sentlig roll i sammanhanget, utan
också för att världspolitiken
då liksom nu bestod av en stor
mängd aktörer med olika dag-
ordningar.

Det krävs mycket av den som
vill reda ut sammanhangen, och

frågan är vilken disciplin som är
bäst rustad. John Gaddis, pro-
fessor i historia vid Yale, häv-
dade i samband med Berlin-
murens fall att alla statsvetare
och politiska kommentatorer
nu gjorde bäst i att byta ämne
och bli historiker istället. Om
han med sin bok *Det kalla kriget*
har velat visa att historikern har
detta försprång finns det visst
fog för att ge honom rätt. Gaddis
lyckas att på strax under 400
sidor resonera kring och kom-
mentera de viktigaste händel-
sorna under det kalla kriget på
ett förträffligt vis. Det är en re-
flektande skildring av en tid
som kastar sina skuggor också
över dagens internationella re-
lationer.

Gaddis bok utgår från krigs-
slutet då de stormakter
som besegrat Hitler-Tyskland
skall försöka etablera en ny
världsordning. Segermakternas
allians under kriget syftade för-
stås till att axelmakterna skulle
överbinnas, men man ville ock-
så tillförsäkra det egna landet
så stort inflytande som möjligt
i den nya världsordningen ef-
ter segern. Trots detta försök-
te man så långt det var möjligt
att uppnå samförstånd, men
det kalla kriget fick sin upprin-
nelse i de frågor där man inte
uppnådde enighet. Bland dessa
olösta frågor fanns exempelvis
atombomben och de olika sfä-
rer av inflytande som respektive
stat skulle ha i olika delar av
världen.

Hur detta inflytande skulle
definieras var heller inte klart.
Det sägs att Churchill skall ha
försökt få Stalin att gå med på
en plan där de olika staternas
intresseområden skulle mätas
i procentandelar – exempel-
vis skulle Sovjet få 60 procents

inflytande i ett visst land med-
an de återstående delarna skul-
le tillfalla västsidan. Exakt vad
dessa procentsatser represen-
terade var emellertid oklart och
någon överenskommen formel
för att lösa problemet lär inte
heller ha funnits.

Marshallplanen kom att spe-
la en stor roll inte minst som
diplomatiskt instrument när
östblocket skulle utmanas på
ett raffinerat sätt. Gaddis pe-
kar på att en orsak till att öst-
blocket under nästan hela kalla
kriget fick dras med sämre lev-
nadsstandard och en teknolo-
gisk eftersläpning i förhållande
till västvärlden var just att man
inte tog del av Marshallplanens
insats för återuppbyggnad av
de krigshärjade länderna. Pla-
nen är ett bra exempel på be-
tydelsen av så kallad "soft po-
wer", en typ av maktutövning
som många debattörer idag an-
ser att USA i kriget mot terro-
rismen helt har förlorat i iver
att bekämpa det man uppfattar
som ondskan.

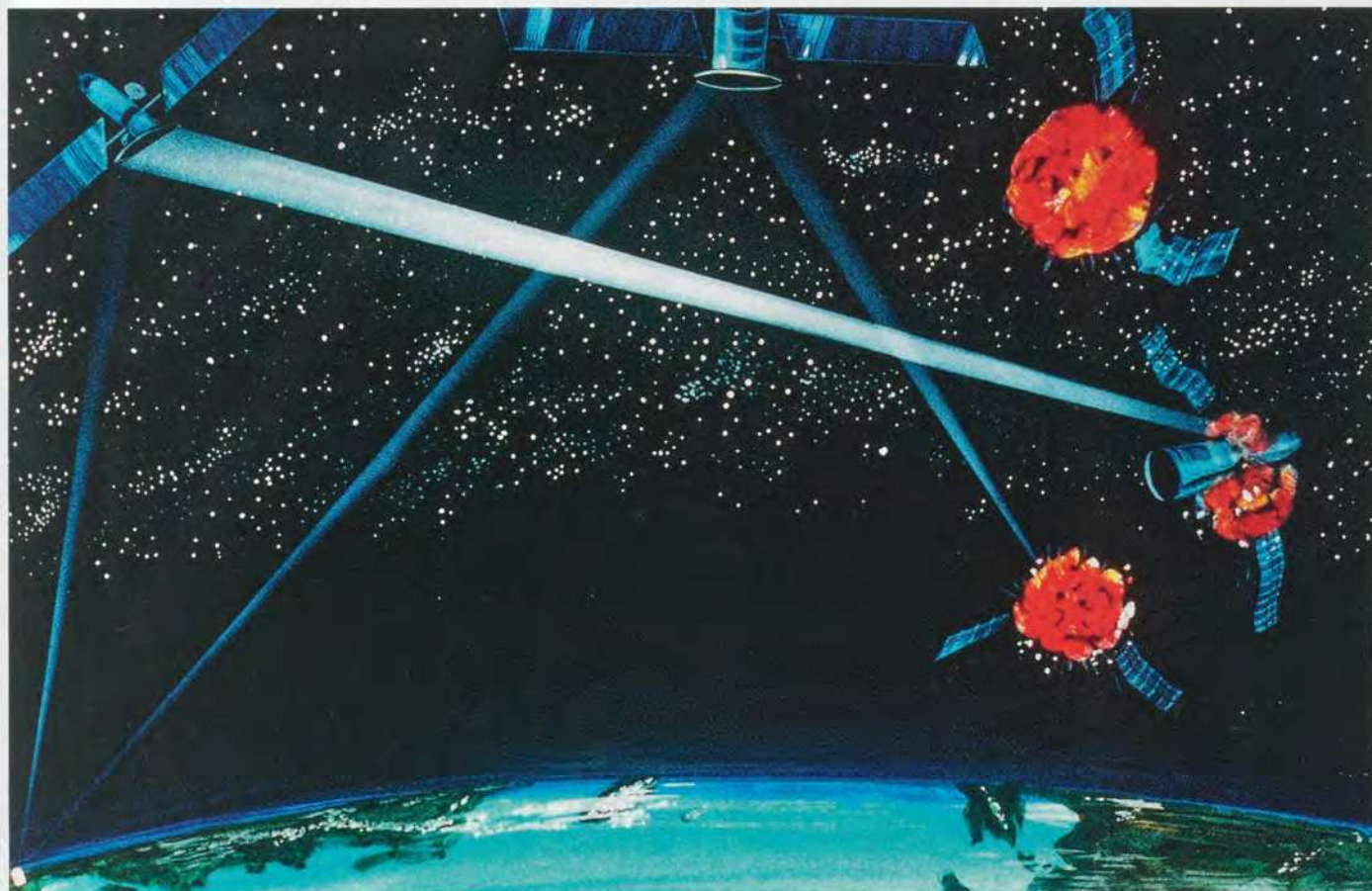
En amerikansk president
som var mästare på att utnytt-
ja just "soft power" var för öv-
rigt Ronald Reagan. Annars är
han som bekant oftast beskyldd
för att vara den som "rustade
ihjäl" östblocket med sitt för-
svar mot kärnvapenbestyckade
långdistansrobotar – Strategic
Defence Initiative (SDI) eller
"stjärnornas krig" som det ock-
så kallades. Detta argu-
ment är emellertid en sanning
med modifikation, vilket Gad-
dis inte är sen att påpeka. Ge-
nom att föreslå SDI som ett ge-
mensamt försvar mot kärnva-
pen tvingade han Sovjetunionen
att gå med på att skaffa en
teknologi som landet helt en-
kelt inte hade råd med. Den
diplomatiska poängen var att
inget land med bibehållet an-
seende kunde gå emot inrät-
tandet av ett skydd mot dome-
dagsvapnen, speciellt inte om
man som fallet var med Sovjet-
unionen i alla offentliga fram-
trädanden gjort sig till fredens
förkämpe. Gaddis nämner sär-
skilt i detta sammanhang Rea-

gans möte med Gorbatsjov i Rey-
kjavik 1986, där den amerikans-
ke presidenten på eget initia-
tiv tog upp frågan om ett utplä-
nande av alla kärnvapen.

En grundläggande tes i Gad-
dis bok, som också är en av
bokens största fördelar, är att
östblockets upplösning i första
hand var resultatet av en idéer-
nas seger för västsidan, alla ter-
rorbalanser och stridsvagns-
räknare till trots. Redan som
en följd av Kubakrisen insåg
samtliga aktörer att ett framtida
kärnvapenkrig till varje pris
borde undvikas (möjligen med
undantag av Castro som hävdade
att han var beredd att "dö i en
eldstorm" i samband med kon-
flikten). Kubakrisen är sannolikt
det närmaste mänsklighe-
ten har kommit ett kärnvapen-
krig och möjligen hade förfat-
taren här kunnat göra en mer
ingående framställning av händel-
selförloppet.

Ett skäl till varför Gaddis än-
då inte gör det kan vara att åt-
skilliga hyllmeter med analyser
av krisen redan har publicerats,
om allt från aktörernas bilder av
varandra till beslutsgången un-
der konflikten, det sistnämnda
för övrigt noga analyserat i
en av den moderna statsveten-
skapens klassiker, Graham Alli-
sons *Essence of Decision*. Någon
parallell till Kubakrisen är svår
att hitta i dagens internationel-
la politik och frågan är om en dy-
lik situation skulle kunna han-
teras av respektive statsledning
på samma sätt idag. Mediernas
minutoperativa bevakning av
de politiska aktörerna tillåter
knappast att exempelvis Vita
husets presstalesman skulle sä-
ga något i stil med följande: "Vi
nu står inför ett av mänsklighe-
tens värsta hot. Vad detta består
i kan jag inte närmare gå in på,
men regeringen skall dra sig till-
baka för överläggningar om hur
man skall bemöta det och åter-
kommer om några dagar".

Ett av bokens bästa kapitel
heter "Skådespelare", en rubrik
som syftar på att de som ak-
tivast bidrog till att få ett slut

✧ En skiss från US Airforce över hur det ryldbaserade laservapnet var tänkt att fungera. Året var 1984.

på det kalla kriget var politiska aktörer med estradörkvaliteer. Det var just retoriken och idéernas seger över terrorbalansens stridsspetsstrategier som till slut öppnade Östeuropa. De personer som Gaddis lyfter fram som dramats huvudrollsinnehavare är förutom Reagan och Gorbatsjov givetvis påven Johannes Paulus II, Lech Walesa och Margaret Thatcher. Alla visade de upp en förståelse för sin samtid och de politiska realiteterna som präglade den som saknar motstycke idag. Eller beror detta helt enkelt på att dagens världsordning är så komplex att den är svårare för dagens politiska ledare att tolka?

Som utmärkt bredvidläsning till Gaddis bok rekommenderas delar av boken *Säkerhetspolitik och historia. Essäer om stormaktspolitiken och Norden under sjuttio år*. Den innehåller en rad essäer som till övervägande del är författade av framträdande personer som varit verksamma inom Sveri-

ges och Finlands utrikesministerier. Detta medför att ett flertal av essäerna har diplomatens utgångspunkt, till skillnad från Gaddis bok som har historikerns synsätt.

I ett av de inledande kapitlen får läsaren återknyta bekantskapen med ett sorgligt persongalleri som får sägas ha personifierat Sovjetunionens allra sista dödsryckning, nämligen deltagarna i Moskvakuppen i augusti 1991, riktad mot Gorbatsjovs reformer. Essän är författad av Örjan Berner, som vid denna tid var Sveriges ambassadör i Moskva, och är en spännande ögonvittnesskildring av händelseförloppet. Ingen av kuppakarna har väl satt några djupare avtryck i historien men de får ändå här gestalta det kalla krigets definitiva slut.

Det framstår idag som svärbegripligt hur dessa herar egentligen hade trott att de skulle kunna gå iland med att vrida klockan tillbaka genom att ta makten med hjälp av en

militärkupp. Med tanke på hur stort landet är med bland annat flera tidszoner, med en militär-makt utspridd över hela detta rike och med en politisk kultur som medförde att de lokala militära befälhavarna i första hand valde att stå passiva för att se vilken sida som såg ut att vinna, är det egentligen ofattbart att kuppakarna faktiskt vågade ta risken.

En politiskt erfaren person som försvarsminister Jazov, som för övrigt kort före kuppförsöket besökte Sverige, borde ha förstått att företaget var dömt att misslyckas. Örjan Berners skildring är utmärkt och läsvärd för alla som fortfarande minns dessa spänningsfyllda dagar i augusti 1991. Kanske saknas här en bild av hur den sovjetiska underrättelse- och säkerhetstjänsten KGB agerade i och med att dess dåvarande ordförande Krjutjov också ställde sig på kuppakarnas sida. Kuppens upplösning fick ju som bekant till

följd att KGB sedermera splittrades och dess funktioner delades upp på en rad olika nya organisationer. Kanhända skulle en del av kuppakarnas våghalsiga beteende kunna förklaras med att man kände sig trygga med KGB i ryggen, en trygghet som i grunden kom att visa sig vara falsk.

I övrigt består boken av en rad essäer som alla tar upp de mest skilda aspekter på vårt lands och även Finlands utrikespolitiska agerande genom åren. Erik Pierres läsvärda kapitel om Kinas förhållande till Koreakriget och Gunnar Åselius rafflande beskrivning om gränsincidenten mellan Sovjet och Kina vid ön Damanskij vid Ussurifloden 1969 tillhör de kapitel som allra bäst kompletterar Gaddis bok. De tar med läsaren på djupdykningar i händelser som skulle ha kunnat vrida utvecklingen i riktning mot militära konflikter snarare än till en idéernas kamp.

✧ JOHAN JAKOBSSON

Hoppet står till ett kritiskt tänkande islam

**VEMS ISLAM
DE KONTRASTRIKA
MUSLIMERNA**
MOHAMMAD FAZLHASHEMI
Norstedts förlag 2008

Att betona att islam och muslimer inte utgör någon homogen enhet som tänker och handlar på precis samma sätt känns självklart vid en första anblick. Trots detta är det tydligt att religion och religiösa människor, inte minst just islam och muslimer, allt som oftast blir reducerade till förprogrammerade religiösa robotar i det offentliga samtalet. För dem av oss som istället vill ha en mer komplex och problemorienterad framställning erbjuder idéhistorikern Mohammad Fazlhashemis bok *Vems islam* ett tillskott. I likhet med det dominerande religionsvetenskapliga synsättet betonar han att människors uttolkning av religion och religiositet förändras med tiden. Hur religionen förstås och praktiseras är också intimt kopplat till människors faktiska livssituationer och framtidsutsikter. Detta faktum negligeras tyvärr allt som oftast i det offentliga samtalet om islam.

Med sin asjuka kapitel ger boken en god introduktion till både islams historia och ett flertal inomislamiska debatter med rötter i både historia och nutid. Spänningen mellan traditionalism och rationalistiska tolkningar ges stort utrymme vid sidan av diskussioner om jämlikhet och politisk islam. Till skillnad från många andra handböcker ger författaren också en personlig beskrivning av sin syn på teologi och de möjligheter och problem som han förknippar med islam. Diskussionen och redogörelsen för utvecklingen i Iran och de shiamuslimska traditio-

nerna är speciellt fördjupande och i dessa avsnitt är Fazlhashemis beskrivningar både initierade och väl skrivna. Den muslimska världens möten med kolonialism och imperialism ges också stort utrymme i analysen. Kluvenheten inför den egna historien är speciellt viktig att analysera för den som vill förstå dagens spänningar och inomislamiska diskussioner. Kolonialism och det kalla krigets historia är också av stor betydelse för att blottlägga dagens konflikter mellan sekularisering, materialism och en nyväckt religiositet. Det är i detta fält som spänningarna mellan den muslimska och icke-muslimska världen blir speciellt tydliga.

Bokens sista kapitel är ägnat åt den häftiga reaktionen på publiceringen av Muhammedteckningarna och på Lars Vilks rondellhund. I detta avsnitt är det tydligt att författaren har en personlig målsättning. Det är Fazlhashemis önskan och förhoppning att det rationella och kritiska tänkandet skall ta överhanden över intoleranta och våldsamma tolkningar av islam. Istället för att agera som de förislamiska invånarna i Mecka som förnekade och förföljde Muhammed i början av 600-talet bör muslimer besinna sig, enligt författaren. Dagens muslimer bör istället följa vad som står i Koranen, där man bland annat kan läsa: "Kalla [människorna, Muhammed] med kloka och goda ord att följa din Herres väg, och lägg fram argumenten på ett måttfullt och försynt sätt." (Q 16:125)

Trots att Fazlhashemis utgångspunkt är välkommen är det synd att det inte framkommer att flera av de teologer som framträder i boken är utsatta för förföljelser. En mycket intressant tänkare som Nasr Hamid Abu Zeid har till exempel tvingats lämna Egypten på grund av sina analyser och publikationer. Med detta vill jag inte säga att majoriteten av muslimerna företräder

den salafitiska traditionalismen som ofta får utgöra motsatsen till Fazlhashemis mer liberala och rationalistiska teologer. På ett flertal ställen i boken ställs nämligen rationalistiska, filosofiskt orienterade teologer mot dem som leds av salafitiska tendenser.

Speciellt problematiskt blir denna dikotomi då Fazlhashemi sällan förtydligar vad han menar med salafism. Precis som så många andra teologiska begrepp är denna term fylld med en mängd olika betydelser. Vanligtvis syftar termen på "förfäder" eller "föregångare" – det vill säga de första muslimerna, som bekände sig till islam på 600-talet. Fazlhashemi förknippar termen dock främst med saudiarabiska wahhabitiska strömningar. En sådan koppling är i och för sig riktig, men flera av de reformteologer som också framträder i boken kan lika väl förbindas med termen. Till exempel är Jamal al-Din al-Afghani, Rashid Rida och Muhammad Abduh möjliga att beskriva som salafiter. Detta samtidigt som de företräder en mer rationalistisk orienterad tolkning av islam.

Istället för att ställa filosofen mot traditionalisterna vore det förtjänstfullt att försöka att lyfta in fler perspektiv. Varför inte diskutera populära predikanter som Amr Khaled i Egypten eller någon av medelvägens teologer (tillhörande *al-wasatiyya*) som till exempel Yusuf al-Qaradawi? Till skillnad från Nasr Hamid Abu Zeid eller Fatima Mernissi, som framför allt tycks tilltala västerländska islamologer snarare än muslimer, när ovan nämnda teologer betydligt fler.

Förutom en förtjänstfull och väl skriven introduktion till islamisk idéhistoria innehåller *Vems islam* också en välbehövlig beskrivning av inomislamiska diskussioner om jämlikhet och demokrati. Det är två aspekter som ofta framställs på ett förenklat och oproblematiskt vis i Sverige. I det stora hela har jag bara en invändning.

Helt riktigt har den uppmärksamhet som den amerikanska imamen och islamologen Amina Wadud givit åt könskampen inom islam haft stor betydelse, men beskrivningen av kontroversen kring henne är oklart framställd. Wadud har framför allt skapat rubriker i och med att hon 2005 i New York höll en fredagspredikan för både män och kvinnor. Detta uppdrag kan enligt merparten av muslimer endast utföras av män. Att hon är imam är därför inte orsaken till konflikten, vilket läsaren lätt kan ledas att tro i föreliggande framställning.

Ett annat problem är att jag saknar referenser till aktuell svensk forskning på två områden som behandlas ingående av Fazlhashemi. Förvånande nog har författaren valt att inte referera till Susanne Olssons gedigna arbete om den egyptiske filosofen Hasan Hanafi och hans lära om occidentalismen. Överraskande är också bristen på referenser till David Thurfjells forskning om shiaislam och muslimska ritualer i Iran.

Trots mina invändningar svarar Fazlhashemi för en förtjänstfull framställning och problematisering av islams historia och tolkningstraditioner. Bokens idéhistoriska exposé och författarens stora kunskap om islamisk historia och teologi är ett värdefullt bidrag som bryter ner och ifrågasätter förenkla- de framställningar av religionen. Internationellt sett är varken författarens perspektiv eller exempel speciellt nydanande, men ur svensk synvinkel är boken välkommen. Huruvida Fazlhashemis förhoppningar och drömmar om den inomislamiska diskussionen och islams potential kommer att förverkligas eller inte kan endast framtiden utvisa. Det är dock tydligt att både muslimer och icke-muslimer tjänar på en mer komplex och mångbottnad framställning av islam och muslimers historia och teologi.

✶ GÖRAN LARSSON

Andligheten tar sig stora friheter

**LJUSBÄRARNA
MÄNNISKOR SOM VÄLJER
GLÄDJE**

ANITA GOLDMAN
Natur & Kultur 2008

Kanske är det symptomatiskt att intresset för det ljusa och goda står högt i kurs när vi närmar oss slutet på 2000-talets första årtionde. Om åren efter millennieskiftet utmärktes av trevande försök till bokslut över det århundrade då människan överträffade sig själv i sinnrik ondska, vittnar de senaste årens bokutgivning om en gryende önskan att begrunda myntets andra sida, om man kan uttrycka det så.

Owe Wikström, Stefan Eihorn och Ylva Eggehorn, för att nämna blott några av våra inhemska författare, har under senare år publicerat populiserade fackböcker om godhet, snällhet och det goda exempelns makt.

Till denna skara sällar sig nu även Anita Goldman, med den personligt hållna berättelsen

Ljusbärarna. Människor som väljer glädje.

Varför då ge ut ännu en bok om det ljusa och goda? Kanske, om man följer Goldmans reflektioner i förordet, därför att vi svårigen kan ägna godheten tillräckligt mycket tankemöda. I alltför stor utsträckning är godhet det som tas för givet, det vi inte ens ser i våra vardagsliv och som därför sällan fascinerar oss. Det är istället när ett brott uppstår i det goda och det onda eller makabra gör sig gällande som vår fascination väcks. Men borde det inte vara precis tvärtom? I synnerhet som en utbredd uppfattning i vår samtida kultur är att människan till sin natur ytterst är egoistisk borde vi väl i högre grad förundras över att hon så ofta faktiskt handlar åt motsatt håll och gör det goda?

Övertygad om "den ljusa berättelsens oerhörda radikalism", om att det är de goda människornas exempel som är värda att uppta vårt intresse, sätter sig Goldman sålunda ner för att teckna tre porträtt av människor som valt ljus före mörker, försoning före vedergällning. De tre porträtten är hämtade ur 1900-talets out-

tömliga galleri av gripande levnadsöden. I Frankrike, under seklets första halva, möter vi Jacques Lusseyran som i en tragisk olycka i barndomen förlorar båda sina ögon. Snart efter olyckan kommer pojken emellertid att finna ett inre ljus – ett ljus eller till och med seende som så småningom kommer att driva honom till engagemang i motståndsrörelsen och senare bära honom igenom en längre vistelse i Buchenwald. Berättelsen förflyttar sig sedan till folkmordens Rwanda, där den unga kvinnan Immaculée Illibagiza i kraft av samma inre styrka ut hårdar de makabra omständigheterna och efter kriget förlåter de bödlar som slaktat hela hennes familj. Slutligen möter vi den legendariska Dorothy Day, brinnande anarkist, pacifist och katolik, som vigde större delen av sitt liv åt att tjäna fattiga och utslagna människor i New Yorks slumkvarter.

Skildringen av dessa "ljusbärrare" till människor är både gripande och passionerad och hamnar så långt ifrån den svala betraktande biografien man kan komma. Nu är Goldman också tydlig med att bokens ären-

de ligger bortom det rent biografiska. Precis som i föregångaren *Guds älskarinnor* från 2006 kan intresset snarare beskrivas som hagiografiskt. Just som äldre tiders helgonuppteckningar inte enbart syftade till att återberätta heliga människors liv utan även till att inspirera till sann efterföljelse, vill även Goldman visa på de praktiska konsekvenserna av ett genuint andligt liv. Ty "andligt" är minst sagt vad man kan kalla de tre ljusbärarnas liv. Samtliga bär de på en till synes okuvlig gudstro, vilken är själva källan till den aldrig vikande tron på det goda som de uppvisar mitt i det kompakta mörker som stundvis omsluter dem.

Det är alltså denna tro på det goda, sprungen ur en andlig erfarenhet, som Goldman vill förmedla. Och hon gör det genom att spränga in längre och kortare passager av personliga andliga reflektioner inom ramen för porträtten – med en viss oro om att hon därmed kan komma att uppfattas som "flummig", som hon själv uttrycker det. Nu tror jag nog att just denna oro är obefogad. Det är ju trots allt ett tag se- »

SOCIALDEMOKRATIN MINNS EPOKEN PERSSON

NU PÅ WEBBEN

Se hela Arvid Lagerkrantz
intervjuserie med de främsta
socialdemokraterna under
epoken Persson.

www.axess.se/webbtv

dan tabut att dryfta andliga frågor i den svenska offentligheten bröts, och raden av mer eller mindre kända författare och intellektuella som under senare år kommit ut som andliga börjar nu bli ganska ansevärd.

Men just denna senare företeelse har också aktualiserat en problematik som även Goldmans i många avseenden inspirerande bok tyvärr delar. Jag syftar här på den stundom beklämmande avsaknaden av kritiska historiska och teologiska perspektiv som utmärker mycket av det som idag publiceras inom fältet religion och andlighet. Ytterst handlar frågan helt enkelt om vilka omdömen man kan tillåta sig att fälla över komplexa traditioner och texter eller historiska gestalter på basis av sina rent personliga andliga erfarenheter och tankar.

I Goldmans fall upprepas exempelvis intill leda den klichéartade polariseringen mellan "mystikerna" (som står för en frigid, odogmatisk och intimitet) och den "traditionella" eller "etablerade" religionens företrädare (som står för en auktoritär, hierarkisk och dogmatisk andlighet). Problemet är att polariseringen inte bara är klichéartad utan helt enkelt felaktig, åtminstone sett i ett historiskt perspektiv. Redan själva kategorin "mystiker" är synnerligen problematisk. Som flera teologihistoriker påpekat är detta en 1800-talskategori, modellerad enligt epokens fascination inför den självskapande individen, som man sedan projicerade tillbaka på historiska gestalter som Teresa av Avila, Johannes av Korset eller Julian av Norwich. Man behöver emellertid inte företa ett särdeles djupgående kritiskt studium för att upptäcka att dessa gestalter i allra högsta grad var en del av sin tids liturgiska, dogmatiska och institutionella kyrkliga kontext och därmed ingalunda var de religiösa frifräsare som de i den mo-

derna individualismens ögon stundom förvandlats till.

Trots bokens goda intentioner är det också svårt att inte känna viss tveksamhet inför det övergripande andliga budskap som förmedlas. Alltför ofta framställs vägen till glädjen och det inre ljuset i termer av val och beslut: "Vem som ser och vem som är blind är alltså inte främst ett fysiskt faktum, utan har att göra med en inställning, ett beslut!" Den obehagliga fråga som anmäler sig är naturligtvis hur vi ser på dem som inte besitter den rätta själskraften i det givna sammanhanget. Goldmans lätt mästrande behandling av Immaculée Illibagizas far, som med hänvisning till samma inre tro som sin dotter väljer att fatta motsatt beslut – att inte fly – och därmed faller offer för hutuernas mördarmilieu, känns nästan olustig.

Möjligen förstärks denna frestelse att fälla kategoriserande omdömen av det personliga avståndet till det som skildras. Om det ligger något i detta förklarar det också varför porträttet av Dorothy Day är det i särklass mest lyckade. Goldman väver här in sin egen tid i den radikala teatergruppen The Living Theatre i Pittsburgh på sjuttiotalet, där den egna erfarenheten av socialt och politiskt arbete i stadens fattigkvarter närvarar och trovärdighet åt porträttet av Day. Tankeväckande här är också skildringen av den specifikt amerikanska tradition av radikalism som Goldman mötte sedan hon lämnat den svenska studentvänstern och hamnat i USA, en tradition där andlig förankring och religiös tro inte utgör någon motpol till politiskt engagemang och radikala ställningstaganden. I diskussionen av denna tradition – liksom av bristerna i den stundom ryggradsmässigt anti-religiösa svenska vänstern – återfinns just den känsla för komplexitet och nyanser som man önskat en portion extra av i boken som helhet.

✱ JAYNE SVENUNGSSEN

Medarbetare i detta nummer

✱ **ANDREW ANTHONY** Författare och skribent i *Observer* och *Guardian*.

✱ **KARL-OLOF ARNSTBERG** Professor i etnologi.

✱ **PER BAUHN** Professor i praktisk filosofi vid Högskolan i Kalmar.

✱ **HÅKAN A BENGTSSEN** Vd för Arenagruppen.

✱ **LENNART BERTSSON** Universitetslektor i historia vid Roskilde universitet.

✱ **NICK COHEN** Författare och kolumnist i *Observer* och *New Statesman*.

✱ **LEIF DAHLBERG** Universitetslektor vid KTH i Stockholm.

✱ **SVEN ELIAESON** Professor i sociologi.

✱ **LEIF ELINDER** Barnläkare.

✱ **INGER ENKVIST** Professor i spanska vid Lunds universitet.

✱ **KRISTIAN GERNER** Professor i historia vid Lunds universitet.

✱ **HARALD HAMRIN** Docent i statsvetenskap, fd journalist och ambassadör.

✱ **ROLAND HEICKERÖ** Adjungerad professor och forskningsledare vid FOI.

✱ **KJELL HÄGLUND** Redaktionschef för *Residence*, samt kolumnist och tv-kritiker.

✱ **PER HÖGSELIUS** Fil dr, samtidshistoriker vid KTH, Stockholm.

✱ **JOHAN JAKOBSSON** Försvarsanalytiker.

✱ **OLOF KLEBERG** Fd chefredaktör

på Västerbottens-Kuriren.

✱ **PETER LANDELIUS** Ambassadör, översättare och författare.

✱ **GÖRAN LARSSON** Docent i religionsvetenskap vid Göteborgs universitet.

✱ **KRISTOFFER LEANDER** Författare och förläggare.

✱ **LISBETH LINDEBERG** Fil dr i statsvetenskap och journalist.

✱ **HÅKAN LINDGREN** Frilansskribent.

✱ **LARS MELIN** Docent i nordiska språk vid Stockholms universitet.

✱ **JOAKIM NILSSON** Frilansskribent.

✱ **MOHAMED OMAR** Kulturskribent, poet och redaktör för *Minaret*.

✱ **MAGNUS PETTERSSON** Frilansjournalist och doktorand i tyska vid Göteborgs universitet.

✱ **MARIA PETTERSSON** Frilansskribent.

✱ **KIM SALOMON** Professor i historia vid Lunds universitet.

✱ **KARL STEINICK** Frilansskribent.

✱ **KARIN STENSDOTTER** Författare och arkitekt.

✱ **JAYNE SVENUNGSSEN** Teol dr och lektor vid Teologiska högskolan i Stockholm.

✱ **JOHAN WENNSTRÖM** Frilansskribent.

✱ **MATS WIKLUND** Författare och redaktör på Axess.

✱ **SVEN ÖHMAN** Professor emeritus i lingvistik vid Uppsala universitet.

Det lilla förlaget som hjälper
dig att ge ut Din bok

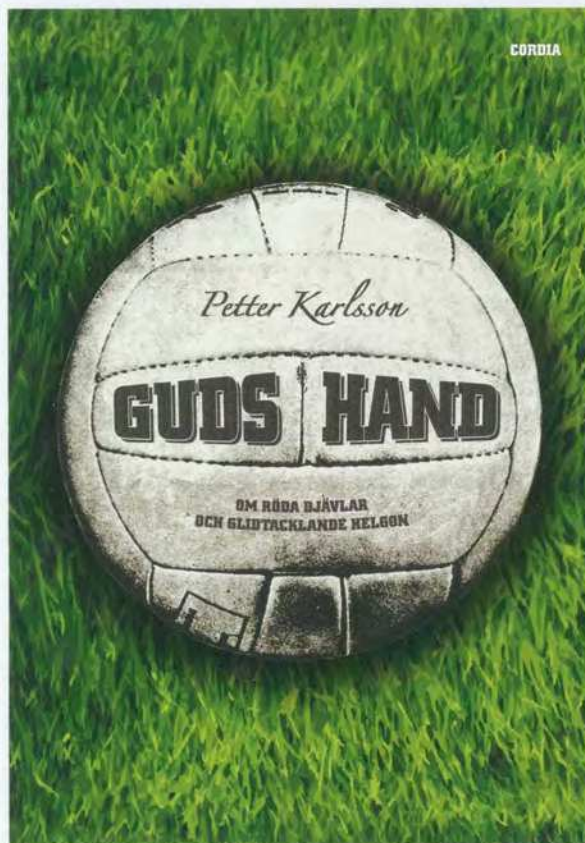
Bokverkstan

Tel. 019-12 36 54,
12 01 10

info@bokverkstan.se

Guds hand.

En bok om fotboll och religion

*Petter Karlsson är författare, journalist, fotbollsexpert och fil kand i teologi. Han debuterade som författare 1994 med boken *Drömelvan* och har sedan dess gett ut bl.a. *Tredje halvlek*, *Sfinxen från Torsby* och *Zlatan är Zlatan*.*

På en vägg i Liverpool hängde en gång en affisch med texten "Jesus saves", där en lustigkurre klottrat dit: "... men Kenny Dalglish slår in returen".

Det är bakgrunden till boken *Guds hand – om röda djävlar och glidtacklande helgon*. I boken berättar författaren Petter Karlsson på ett underhållande och kåserande sätt om sina resor över världen där han stött på fotboll i oväntade sammanhang. Läs om när påvens livvakter drar ut i strid på fotbollsplanen. Om supportern som lät döpa

alla sina ungar efter favoritlaget. Om munken som byggde ett kloster runt ett fotbollslag. Om miraklet i regnskogen, Usama bin Ladins hemliga passion och om hur Uri Geller en gång satt på en läktare och försökte böja in frisparkar i krysset med tankekraft.

Guds hand är en personlig berättelse om fotboll och religion, fans och fanatism, tro och övertro, den heliga Madonnan och den makalöse Maradona. En bok som förklarar fotbollens storhet!

137 kronor

På www.cordia.se betalar du 112 kronor.

CORDIA

För lägsta pris – gör din beställning på www.cordia.se!

Kundservice: tfn 08-743 65 80, fax 08-641 45 85, order@cordia.se

TIMBRO KLASSIKER

100 ÅR AV TILLVÄXT

Johan August Gripenstedt och den liberala revolutionen

Per T Ohlsson

Som finansminister i mitten av 1800-talet frigjorde Gripenstedt landets "slumrande krafter". Han förverkligade frihandeln, finansierade järnvägarna, avvecklade stånden och skråna och slog vakt om freden. Han förespråkade en pragmatisk "medelväg" i politiken och hävdade att

det fattiga Sverige skulle bli ett av världens rikaste länder.

2007, ISBN 978-91-7566-674-7, F-PRIS 59,-

Adam Smiths OM FOLKENS VÄLSTÅND

P J O'Rourke

P J O'Rourke visar oss varför Smith fortfarande är relevant, varför det som nu verkar självklart en gång var revolutionärt och hur den arbetsfördelning, den frihandel och det odlade av egenintresse som Smith förespråkar inte bara är av vital betydelse för mänsklighetens välfärd utan desutom ett rent nöje.

P J O'ROURKE är författare till tio böcker, däribland *Parliament of Whores* och *Give War a Chance* som båda har toppat New York Times bestsellerlista

2007, ISBN 978-91-7566-672-3, F-PRIS 59,-

DEN OSYNLIGA HANDEN

Adam Smith i urval

Adam Smith har blivit en symbol såväl för liberalismen som för ekonomisk forskning över huvud taget. Han stod vid en knutpunkt i den ekonomiska idéhistorien. Hans *Wealth of Nations* kom snabbt att ersätta föregångarna som utgångspunkt för ekonomisk diskussion. *Den osynliga handen* innehåller ett fylligt urval från Adam Smiths båda stora verk, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* och *The Theory of Moral Sentiments*.

2007, ISBN 978-91-7566-670-9, F-PRIS 59,-

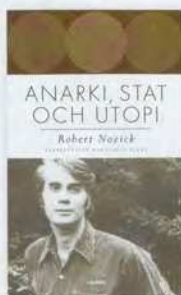

ANARKI, STAT OCH UTOPI

Robert Nozick

Anarki, stat och utopi är ett av 1900-talets centrala verk inom den politiska filosofin. *Anarki, stat och utopi* är inte bara obligatorisk vid de flesta ledande västerländska universitet, det är också en bok som har påverkat vår tids filosofiska, statsvetenskapliga och politiska debatt.

UTK. VÅR 2008, ISBN 978-91-7566-672-3, F-PRIS 59,-

Thomas Paines MÄNNISKANS RÄTTIGHETER

Christopher Hitchens

I sin bok visar den välkände författaren Christopher Hitchens varför Thomas Paines bok utgör ett så viktigt fundament i formandet av det demokratiska Amerika. Han placerar in Paine i tidens intellektuella och politiska sammanhang och porträtterar hans liv och gärning. Hitchens har skrivit böcker som *Why Orwell Matters* och den omskrivna *God is not Great*.

UTK. VÅR 2008, ISBN 978-91-7566-673-0, F-PRIS 59,-

MÄNNISKANS RÄTTIGHETER

Thomas Paine

Paines bok, som vände sig till "varje tänkande människa", publicerades när vågorna efter franska revolutionen spreds över Europa. Inom loppet av några få år lästes den av miljontals människor i England och Europa, men även i USA. *Människans rättigheter* är i sin första del ett brinnande försvar för revolutionen i Frankrike och en rasande polemik mot monarkin och mot konservatismens fader Edmund Burke och hans bok *Reflektioner om franska revolutionen*.

UTK. VÅR 2008, ISBN 978-91-7566-671-6, F-PRIS 59,-

